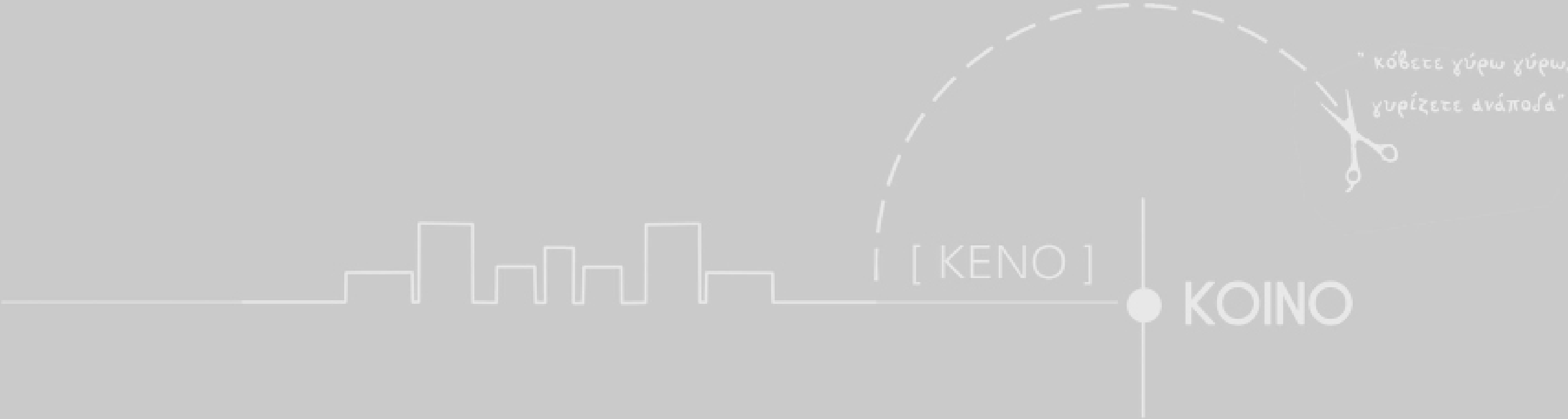

Από το αστικό κενό στο αστικό κοινό | με βάση τη συνταγή θεωρίας του
Μισέλ ντε Σερτώ “ κόβετε γύρω γύρω, γυρίζετε ανάποδα ”.

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ | ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΛΙΟΝΤΑΚΗ ΜΑΡΙΑ-ΖΑΧΑΡΕΝΙΑ | ΧΑΝΙΑ 2020

Από το αστικό κενό στο αστικό κοινό | με βάση τη συνταγή θεωρίας του
Μισέλ ντε Σερτώ “κόβετε γύρω γύρω, γυρίζετε ανάποδα”.

βοηθός | Σ.Γιαννούδης
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: **Κ.ΟΥΓΓΡΙΝΗΣ**

Όχι Μπραζίλια μα Οκτάνα

Όταν διά της πίστεως και της καλής θελήσεως, αλλά και από επιτακτικήν, αδήριτον ανάγκην δημιουργηθούν αι προϋποθέσεις και εκτελεσθούν όχι οικοδομικά, ή ορθολογιστικά, μα διαφορετικά τελείως έργα, εις την καρδιά του μέλλοντος, εις την καρδιά των υψηλών οροπεδίων και προπαντός μες στην καρδιά του κάθε ανθρώπου, θα υπάρξη τότε μόνον η Νέα Πόλις και θα ονομασθή πρωτεύουσα της ηνωμένης, της αρραγούς και αδιαιρέτου Οικουμένης.

Άγνωστον αν η παλαιά, που εκτείνεται προ του ωκεανού στα πόδια του κατακορύφου βράχου που μοιάζει με το Τζέμπελ-αλ-Ταρέκ, άγνωστον αν θα εγκαταλειφθή, ή αν θα υφίσταται καν στα χρόνια εκείνα, ή αν, απέραντη και κενή, θα διατηρηθή ως δείγμα μιας ελεεινής, μιας αποφράδος εποχής, ή ως θλιβερόν μουσείον διδακτικόν, πλήρες παραδειγμάτων προς αποφυγήν. Εκείνο που είναι βέβαιον είναι ότι η Νέα Πόλις θα οικοδομηθή, ή μάλλον θα δημιουργηθή, και θα είναι η πρωτεύουσα του Νέου Κόσμου, εις την καρδιά του μέλλοντος και των ανθρώπων, μετά χρόνια πολλά, οδυνηρά, βλακώδη και ανιαρά, ίσως μετά από μίαν άλωσιν οριστικήν, μετά την μάχην την τρομακτικήν του επερχομένου Αρμαγεδδώνος.

Δεν θα εξετάσω τας λεπτομερείας. Είναι μακράν ακόμη η εποχή, ώστε από τούδε να τας γνωρίζωμεν καταλεπτώς, ή «a priori». Αυτό που με ενδιαφέρει απολύτως —και θα έπρεπε να ενδιαφέρη όλους— είναι ότι η Νέα Πόλις θα ολοκληρωθή, θα γίνη. Όχι βεβαίως από αρχιτέκτονας και πολεοδόμους οiehματίας, που ασφαλώς πιστεύουν, οι καημένοι, ότι μπορούν αυτοί τους βίους των ανθρώπων εκ των προτέρων να ρυθμίζουν και το μέλλον της ανθρωπότητος, με χάρακες, με υποδεκάμετρα, γωνίες και «ταυ», μέσα στα σχέδια της φιλαυτίας των, ναρκισσευόμενοι (μαρξιστικά, φασιστικά, ή αστικά), πνίγοντες και πνιγόμενοι, να κανονίζουν.

Όχι, δεν θα κτισθή η Νέα Πόλις έτσι· μα θα κτισθή απ’ όλους τους ανθρώπους, όταν οι άνθρωποι, έχοντες εξαντλήσει τας αρνήσεις, και τας καλὰς και τας κακὰς, βλέποντες το αστράπτον φως της αντισοφιστείας —τουτέστι το φως της άνευ δογμάτων, άνευ ενδυμάτων Αληθείας— παύσουν στα αίματα και στα βαριά αμαρτήματα χέρια και πόδια να βυθίζουν, και αφήσουν μέσα στις ψυχές των, με οίστρον καταφάσεως, όλα τα δένδρα της Εδέμ, με πλήρεις καρπούς και δίχως όφεις —μά τον Θεό, ή τους Θεούς— τελείως ελεύθερα ν’ ανθίσουν.

Ναι, ναι (αμήν, αμήν λέγω υμίν), σας λέγω την αλήθειαν. Η Νέα Πόλις θα κτισθή και δεν θα είναι χθαμαλή σε βαλτοτόπια. Θα οικοδομηθή στα υψίπεδα της Οικουμένης, μα δεν θα ονομασθή Μπραζίλια, Σιών, Μόσχα, ή Νέα Υόρκη, αλλά θα ονομασθή η πόλις αυτή Οκτάνα.

Και τώρα ο καθείς θα διερωτηθή ευλόγως: «Μα τί θα πη Οκτάνα;»

Δίκαιον το ερώτημα και η απάντησις θα έλθη γρήγορα. Όμως διά να γίνη πλήρως νοητή, ρίξτεε πρώτα μέσα σας μια καλή ματιά και ευθύς μετά ρίξτεε άλλη μία τριγύρω σας δεξιά και αριστερά, πάνω και κάτω. Έπειτα κλείστε τα μάτια σας για μια στιγμή και ανοίξτε τα αποτόμως, ανοίγοντας διάπλατα και τις ψυχές σας. Η απάντησις θα βρίσκεται μπροστά σας, όχι μονάχα νοητή, μα και απτή — σώμα περικαλλές και έμψυχον και σφύζον.

Και τώρα (αμήν, αμήν) λέγω υμίν:

Οκτάνα, φίλοι μου, θα πη μεταίχμιον της Γης και του Ουρανού, όπου το ένα στο άλλο επεκτεινόμενο ένα τα δύο κάνει.

Οκτάνα θα πη πυρ, κίνησις, ενέργεια, λόγος σπέρμα.

Οκτάνα θα πη έρως ελεύθερος με όλας τας ηδονάς του.

Οκτάνα θα πη ανά πάσαν στιγμήν ποιήσις, όμως όχι ως μέσον εκφράσεως μόνον, μα ακόμη ως λειτουργία του πνεύματος διηνεκής.

Οκτάνα θα πη η εντελέχεια εκείνη, που αυτό που είναι αδύνατον να γίνη αμέσως το κάνει εντέλει δυνατόν, ακόμη και την χίμαιραν, ακόμη και την ουτοπίαν, ίσως μια μέρα και την αθανασίαν του σώματος και όχι μονάχα της ψυχής.

Οκτάνα θα πη το «εγώ» «εσύ» να γίνεται (και αντιστρόφως το «εσύ» «εγώ») εις μίαν εκτόξευσιν ιμερικήν, εις μίαν έξοδον λυτρωτικήν, εις μίαν ένωσιν θεοτικήν, εις μίαν μέθεξιν υπερτάτην, που ίσως αυτή να αποτελει την θείαν Χάριν, το θαύμα του εντός και εκτός εαυτού, κάθε φοράν που εν εκστάσει συντελείται.

Οκτάνα θα πη η ενόρασις και η διαίσθησις εκείνη, που επιτρέπουν σωστά να νιώθεις, να καταλαβαίνεις όλην την αγωνίαν των αλγούντων, τα λόγια τα συμβολικά του Ιησού, όλην την σκέψιν των αθέων, τας αστραπάς των προφητών και όλην την σημασίαν των τηλαυγών εκλάμψεων του Ζαραθούστρα.

Οκτάνα θα πη (χωρίς να περιφρονούμε του γήρατος την σοφίαν) θα πη πάση θυσία διατήρησις της παιδικής ψυχής εις όλα τα στάδια της ωριμότητος, εις όλας τας εποχάς του βίου, διότι άνευ αυτής και η πιο χρυσή νεότης γρήγορα στάχτη γίνεται και χάνεται και φεύγει και μένει στη θέσι της η θλίψις, η άνευ ελπίδων μεταμέλεια και η στυγνή ρυτίς.

Οκτάνα θα πη εν πλήρει αθωότητι Αδάμ, εν πλήρει βεβαιότητι Αδάμ-συν-Εύα.

Οκτάνα θα πη οι άνθρωποι άγγελοι να γίνουν, αλλ’ άγγελοι με φύλον φανερόν, συγκεκριμένον.

Οκτάνα θα πη επί γης Παράδεισος, επί της γης Εδέμ, χωρίς προπατορικών αμάρτημα, πέραν πάσης εννοίας κακού, με ελευθέραν εις πάσαν περίπτωσιν παντού και την αιμομιξίαν.

Οκτάνα θα πη απόλυτος ενότης πνεύματος και ύλης.

Οκτάνα θα πη διατήρησις επαφής και στα απώτερα σημεία των εξελίξεων με πάσαν πηγήν που όντως αποτελεί των αρχετύπων της ζωής ιερή μια νερομάνα.

Οκτάνα θα πη παν ό,τι μάχεται τον θάνατον και την ζωήν παντού και πάντοτε διαφεντεύει.

Οκτάνα θα πη αληθινή ελευθερία και όχι εκείνη η φοβερά ειρωνεία, να λέγεται ελευθερία ό,τι χωρεί ή ό,τι εναπομένει στα ελάχιστα περιθώρια που αφήνουν στους ανθρώπους οι απάνθρωποι νόμοι των περιδεών και των τυφλών ή ηλιθίων.

Οκτάνα θα πη, όχι πολιτικής, μια ψυχικής ενότητος Παγκόσμιος Πολιτεία (πιθανώς Ομοσπονδία) με ανέπαφες τις πνευματικές και εθνικές ιδιομορφίες εκάστης εθνικής ολότητος, εις μίαν πλήρη και αρραγή αδελφοσύνην εθνών, λαών και ατόμων, με πλήρη σεβασμόν εκάστου, διότι αυτή μόνον εν τέλει θα ημπορέση διά της αγωνιστικής καλής θελήσεως, ουδόλως δε διά της βίας, τας τάξεις και την εκμετάλλευσιν του ανθρώπου από τον άνθρωπον να καταργήση, να εκκαθαρίση επιτέλους!

Οκτάνα θα πη παντού και πάντα εν ηδονή ζωή.

Οκτάνα θα πη δικαιοσύνη.

Οκτάνα θα πη αγάπη.

Οκτάνα θα πη παντού και πάντα καλωσύνη.

Οκτάνα θα πη η αγαλλίασις εκείνη που φέρνει στα χείλη την ψυχή και εις τα όργανα τα κατάλληλα με ορμήν το σπέρμα.

Οκτάνα, φίλοι μου, θα πη, απόλυτος μη συμμόρφωσις με ό,τι αντιστρατεύεται, ή μάχεται, ή αναστέλλει την έλευσιν της Οκτάνα.

Οκτάνα θα πη μη συμμετοχή και μη αντίταξι βίας εις την βίαν.

Οκτάνα θα πη ό,τι στους ουρανούς και επί της γης ηκούετο, κάθε φοράν που ως μέγας μαντατοφόρος, με έντασιν υπερκοσμίου τηλεβόα, ο Άγγελος Κυρίου εβόα.

Ιδού με ολίγα λόγια, αλλά σαφή, ιδού τι θα πη, φίλοι μου, Οκτάνα.

Και τώρα θα προσθέσω:

Όσοι από σας πια βαρεθήκατε στον κόσμο αυτόν τον άδικον και τον βλακώδη να άγεσθε και να φέρεσθε από τους ψεύτες, από τους σοφιστάς και λαοπλάνους, όσοι πια βαρεθήκατε οι δεσμοφύλακές σας σαν τόπια ταλαίπωρα να σας εξαποστέλλουν εις τον Καϊάφα και πριν απ’ αυτόν στον Άννα, προσμένοντας να έλθη η Ώρα η χρυσαυγής, η πολυύμνητος και ευλογημένη, όσοι πιστοί, όσοι ζεστοί, όσοι την σημερινήν ελεεινήν πραγματικότητα να αλλάξετε ποθείτε, προσμένοντας να έλθη η Ώρα, όσοι πιστοί, όσοι ζεστοί, ελάτε και ας ανακράξωμεν μαζί (νυν και αεί, νυν και αεί) σαν προσευχή και σαν παιάνα, ας ανακράξωμεν μαζί, με μια ψυχή, με μια φωνή — ΟΚΤΑΝΑ!

Γλυφάδα, 20.8.1965

[πηγή: Ανδρέας Εμπειρικός, Οκτάνα, Ίκαρος, Αθήνα 1980, σ. 75-79]

Ευχαριστώ για όλη...

Από όλη το κείμενο αυτής της εργασίας, ίσως αυτό να είναι το πιο δικό μου. Έχω την τάση να χρησιμοποιώ λόγια άλλων καθ' όλη την πορεία του κειμένου για να κατορθώσω να πω κάτι απλό.

Μπορούμε να ζήσουμε σε τόπους δικούς μας, μπορούμε να οικειοποιηθούμε κάθε [κενό] όπου κι αν βρίσκεται, με όποιους όρους κι αν υπάρχει.

Γι αυτή τη μικρή σκέψη, για αυτόν τον μεγάλο κατά τα άλλα μεταωρασμό και για τόσα άλλα ευχαριστώ κάθε άνθρωπο που κατάφερε να έχει χώρο μέσα μου. Στη ζωή, τις συζητήσεις ή τις σκέψεις μου αυτή την περίοδο.

Ευχαριστώ όλους εκείνους από **την οικογένεια μου** και **τους φίλους μου**, μέχρι **τους καθηγητές μου** έως κάθε περαστικό που είχε να προσφέρει λίγη ζωή στην παρατήρησή μου. Ευχαριστώ τέτοια όσους ίσως μοιραστούν σκέψεις διαβάζοντας αυτό το κείμενο, αφού η δική μου δουλειά εδώ θα έχει τελειώσει. Εξάλλου η δουλειά στη σκέψη, ίσως τελειώνει γρήγορα, η ζωή ωστόσο έχει πολύ δρόμο ακόμα.

Για αυτή τη ζωή ευχαριστώ κυρίως αν μπορώ να τους ευχαριστήσω με αυτό το κείμενο τους ανθρώπους στη Θεσσαλονίκη και την πρωτοβουλία **γαλακίας της Α. Σβώλου** που κάνουν βήματα να δημιουργήσουν την γαλακία που αναρτήθηκαν. Να μην ξεχάσω τον **Γιώργο Χατζηνάκο** που μου προσέφερε απλόχερα υλικό της πρωτοβουλίας, αλλά και **δυσή** του δουλειά.

Εγώ ήρω από δω και πέρα να συνεχίσω με τα κενά ανάμεσα μας. Εξάλλου γνωρίζω καλά πως όλα κενά, δεν σημαίνει μονοσήμαντα κενά νοήματος.

Ευχαριστώ λοιπόν, όσους ήδη διαδραμάτιζαν, ήδη συζητούσαν, ταπεινούσαν ή διακαμύων ένα [κενό] ανάμεσα σε κάποιους και σε άλλους και όλους αυτούς που αφού το οικειοποιήθηκαν τώρα ζούνε μέσα τους κι αντί **για ευαισθησία το ονομάζουν σπίτι, πάρκο ή σπίτι τους**.

Ευχαριστώ ακόμα, τον **κ. Σ. Γιαννοπούδη** που με βοήθησε σε όλη τη διάρκεια αυτής της εργασίας, αλλά κυρίως πορείας στη σκέψη και το διάβασμα. Από αυτό το ευχαριστώ δεν θα μπορούσε να λείπει και ο **κ. Κ. Ουγγρέλης** που ανέθεσε την επιβλέψη της ερευνητικής αυτής και πάντα είναι εκεί για συζήτηση και καινούργιες ιδέες.

Ευχαριστώ τέτοια: **την οικολή μου, την θεατρική μου ομάδα** και πολλούς ακόμα που βρεθήκαμε μαζί να προσπαθούμε να γεμίσουμε άλλα [κενά] κάθε φορά. Επλήζω με τα εργαλεία που μου δόθηκαν κάποια στιγμή να καταφέρω αυτό που κάποιοι οραματίστηκαν. **Να σταματήσω να αναπνεύω και να δράσω. Να σταματήσω να σχεδιάζω και να ζήσω.**

|

ΚΕΦΑΛΑΙΟ_1| [ΚΕΝΟ]

_Τι είναι «κενό» για μας;	18
1.1_[ΚΕΝΟ] στην μνήμη	23
1.1.1_Ατομική-συλλογική μνήμη	23
1.1.2_Μνήμη:κοινωνική διάσταση	25
1.1.3_Μνήμη-λήθη	25
1.2_[ΚΕΝΟ] στην πόλη	31
1.2.1_Κενό στον χώρο-χρόνο (ασυνέχειες)	31
1.2.2_Αστικά κενά-υπολειμματικοί χώροι-ερείπια	32
1.3_[ΚΕΝΟ] στη δράση(ζωή)	38
1.3.1_Μητροπολιτικό σοκ	38
1.3.2_Ελληνική κρίση	42
1.3.3_Άνθρωπος-θεατής (μεταφορά Σταυρίδη)	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ_2| ΚΙΝΗΣΗ ΠΡΟΣ

2.1_Κίνηση πρὸς το Άλλο	47
2.1.1_Πρακτικές	47
_Εξουσία κατά τον Foucault	47
_Μικροφυσική της εξουσίας	48
_Οι καθημερινές πρακτικές κατά τον Michel de Certeau	49
2.1.2_Τελέσεις	51
_παιχνιδι	53
_αυθορμητισμός	55
2.1.3_Αλληγορίες	56
_Ίχνη	56
_Κατώφλια	56
_Μετέρωροι χώροι της ετερότητας του Σ.Σταυρίδη	62
_Περί αλλοτινών χώρων Ετεροτοπίες του Foucault	65
_Τριτοχώρος του Soja	70
2.2_Κίνηση προς τη θεωρία	73
2.2.1_Θεωρητική τομή	74
_Πώς κόβουμε (συνταγή θεωρίας)	74
_Ορισμός πρωτοβουλίας γειτονιάς ως πληθυσμό	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ_3| ΚΟΙΝΟ | ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΒΩΛΟΥ

3.1_Χρονικό πρῶτοβουλίας γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου	81
3.1.1_Ανάγκη Σκέψεις Πρώτες Κινήσεις Δημιουργία	81
_η ιστορία	81
_γειτονιά (τόπος της μνήμης)	81
3.1.2_Δείπνο της Άνοιξης	83
3.1.3_Πάρκο τσέπης	86
_συνάντηση (χώρος αλληλεγγύης)	88
_Αστικός Λαχανόκηπος	90
_θερινό σινεμά	90
3.1.4_Τράπεζα μνήμης	92
_σεμινάριο ”Εισαγωγή στην προφορική ιστορία”	92
3.1.5_Σήμερα Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου. Έτος 2019.	94

ΚΕΑΦΑΛΑΙΟ_4| ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

4.1_Θεωρητική αποτύπωση χρονικού	96
4.2_Γενική ματιά	99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	102

Προσοχή στο [KENO]
μεταξύ ζωής και θεωρίας...

Πρώτες μακρινές σκέψεις...

Η ιδέα για αυτήν την εργασία δεν προήλθε ακριβώς ακαδημαϊκά και ούτε πραγματοποιήθηκε έτσι. Σίγουρα η πορεία με μία σχολή καθόρισε τις θεματικές, τη ροή του επιχειρήματος και μετακίνησε τις σκέψεις μέσα μου σε ένα παζλ που ίσως να κούμπωσε σε μία αρχική αίσθηση.

Θεωρούσα ήδη από πολύ νωρίς ότι ο σύγχρονος άνθρωπος αδυνατεί να δημιουργήσει στο σημείο που να μπορεί να κάνει τη ζωή του καλύτερη και νομίζω πως βήμα βήμα παράλληλα με τη ζωή και τη θεωρία έρχομαι να διαψευσθώ ελπίζω.

Τα αστικά κενά υπήρξαν για μένα χώροι που αντιλαμβάνομαι πάντα ως έργα τέχνης της ζωής του ανθρώπου της πόλης. Η φθορά, ο παγωμένος χρόνος και η ακαθόριστη εικόνα και χρήση τους ήταν κάτι που από παιδί στους δρόμους της Αθήνας ήταν κάτι που θα περιεργαζόμουν χωρίς δεύτερη σκέψη. Ως ενήλικας διάβασα για την περιπλάνηση, για ανθρώπους που έκαναν ζωή τους την βόλτα σε στοές και ακαθόριστους τόπους και βρέθηκα σε ένα σημείο που η θεωρία πίστεψα ότι θα μου τα πύσει όλα.

Πολύ αργότερα και ενώ ήδη δούλευα την ερευνητική αυτή για τα αστικά κενά, συνεχώς αντιλαμβάνομαι ένα κενό. Ένα κενό ανάμεσα στην θεωρία και την πράξη. Κάποια κομμάτια θεωρίας μου φάνταζαν ονειρικά και ακόμα μου φαντάζουν, αλλιώς το σημαντικότερο είναι ότι δεν είχα και η ίδια ένα κομμάτι γης και βάσης να πατήσω. Κάπου εκεί σε κάποια βόλτα σκέψεων έπεσα πάνω σε ένα άρθρο για ένα πάρκο στην Θασσαλονική που πραγματοποιούσε αυτό που σκεφτόμουν. Μία ανθρώπινη ανάγκη είχε ήδη “μπροστά στα μάτια μου” αποκτήσει χώρο. Ή σωστότερα ένα [KENO] είναι αποκτήσει ζωή.

Σε μία ζωή παράλληλα και όσο η θεωρία μου άρχιζε να

γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, οι δράσεις, οι κινήσεις και τα καινούργια βήματα της πρωτοβουλίας άρχισαν ασυναίσθητα να συμπορεύονται με τις θεωρητικές κινήσεις μου στο χαρτί και κάπου κάπου να μου δίνουν και τις απαραίτητες ηύσεις.

Για μένα και για αυτήν την εργασία η πρωτοβουλία αυτή αποκρυσταλλώνει ακριβώς αυτό το συναίσθημα. Η ζωή έρχεται πρώτα και η θεωρία μετά. Και ίσως κάποιες φορές η ζωή να έρχεται για να καθοδηγήσει τη θεωρία.

Σαν αρχιτέκτονες λοιπόν ίσως να πρέπει να περιμένουμε λίγο για να κατανοήσουμε ποιο καρτέ της ζωής (ιστορίας πια) θέλουμε να φωτοτυπήσουμε και να σχεδιάσουμε πάνω ή να κρατήσουμε σημειώσεις για αυτό κάπου εκεί λίγο πιο δίπλα...

_Μεθοδολογία

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη παρατήρησης. Καθώς αναλύουμε πως ένα αστικό κενό μετατράπηκε σε αστικό κοινό αρχικά, εντέλει εντοπισαμε πολύ περισσότερα κενά που υπήρξαν, δημιούργησαν ασυνέχειες και ως ένα βαθμό η πρωτοβουλία που μελετάμε ήρθε να παρέμβει, να γεφυρώσει και να υπερνικήσει. Αρχίσαμε δειλά να καταλαβαίνουμε ότι μία κεντροβαρική αναφορά στο χώρο δεν θα μας ήταν αρκετή. Έτσι όταν λέμε [KENO] μιλάμε για ασυνέχειες. Τρύπες, κενά, ή ακαθόριστες περιοχές τόσο στη μνήμη και τη ζωή(δράση) όσο και στον χώρο.

Υπήρξαν από εκείνη την στιγμή δύο θεωρητικοί πόλοι εργασίας. Το [KENO] και το ΚΟΙΝΟ. Για να περάσουμε από το ένα στο άλλο αν μιλάμε για τη ζωή χρειάζεται απλά λίγο αυθορμητισμός. Για μας όμως και για την θεωρητική μας προσέγγιση χρειάστηκε μία θεωρητική τομή στο τοπίο της κατάστασης. Μέσα σε αυτή την διαδικασία αναγνωρίστηκε ότι για να καταφέρουμε να κόψουμε και να κοιτάξουμε το αντιστραμμένο είδωλο που ζητούσαμε (μέσω της συνταγής θεωρίας του Μισέλ ντε Σερτώ) έπρεπε να κόψουμε και κάποια νήματα που είναι τόσο άυλα, αλλά τόσο σημαντικά που αξίζει να αναφερθούν. Είναι εκείνα τα νήματα που λόγω της φύσης τους δεν κόβονται, δεν υπάρχουν πρακτικά, αλλά δίνουν ώθηση για μία κίνηση. Την κίνηση προς το Άλλο. Το έτερο.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να δομηθεί με παράθεση. Οι σκέψεις και οι μετεωρισμοί ανάμεσα στα κεφάλαια και τα υποκεφάλαια πολλοί. Δεν επιχειρούμε να δομήσουμε ένα σίγουρο επιχείρημα για το πως πήγαν τα πράγματα στην πρωτοβουλία γειτονιάς, ούτε πως θα πρέπει να πηγαίνουν σε αντίστοιχα εγχειρήματα πόλης. Η παρούσα εργασία δεν αποτελεί ένα εγχειρίδιο δράσης, όχι γιατί δεν μπορεί να οικοδομηθεί ένα και μοναδικό τέτοιο πλάνο ζωής μόνο, αλλά

και γιατί έρχεται να αποκρυσταλλώσει ακριβώς την διαδικασία ανάλυσης σε αυτό το πεδίο της ετερότητας.

_Δομή

Έτσι αν μιλήσουμε σε επίπεδο δομής κεφαλαίων στο πρώτο κεφάλαιο προσπαθήσαμε να εντάξουμε το τοπίο και την αίσθηση του κενού στον σύγχρονο άνθρωπο της πόλης. Αναλύσαμε λοιπόν το κενό σε επίπεδο μνήμης, αλλά και την διαδικασία μνήμης-λήθης που συντελείται συνεχώς σε μυαλό του ατόμου και ενέχει και η ίδια κάποια αναγκαία κενά. Μετέπειτα ασχοληθήκαμε με το κενό στην πόλη με την έννοια της ασυνέχειας, αλλά και την πρακτική ματιά των χώρων που παραμένουν παγωμένοι σε μία σχεδόν κενή κατάσταση. Τέλος προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε περισσότερο με κείμενα άλλων το ανικανοποίητο κενό ζωής όποιου ζει στην σημερινή οργανωμένη κοινωνία της Ελλάδας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο και ενώ ετοιμαζόμαστε για την θεωρητική τομή μας αναλύουμε όλα εκείνα τα θεωρητικά κομμάτια που κόβουμε και ουσιαστικά είναι εκείνα που μας δίνουν και την αφορμή για την πραγματοποίηση αυτής της κίνησης. Παρουσιάζεται έτσι η θεωρητική προσέγγιση της κίνησης προς το άλλο. Αντιλαμβανόμαστε το χώρο στον οποίο βρισκόμαστε αναλύοντας τον 3^ο χώρο (Soja,Bhabha), και τις προοπτικές του (κατώφλια Σ.Σταυρίδη), καθώς και τις αλληγορίες του φαντασιακού που προκύπτουν στην θεωρία (ετεροτοπίες Foucault) και τέλος τα μέσα, τα εργαλεία και όλες αυτές τις σχεδόν μικροβιακές τελέσεις της καθημερινότητας που δίνουν την ώθηση για τέτοιες πρακτικές όπως το εγχείρημα που θα αναλύσουμε αργότερα (μικροφυσική εξουσίας Foucault,καθημερινές πρακτικές Michel de Certeau).

Πραγματοποιώντας την τομή περνάμε στο 3^ο κεφάλαιο, όπου και αναλύεται το χρονικό του εν λόγω εγχειρήματος

(ιστορική αναδρομή, πρωτοβουλίας γειτονιάς, πάρκο τσέπης, δείπνο της άνοιξης, τράπεζα μνήμης).

Τέλος επιστρέφουμε στους δύο βασικούς πόλους της εργασίας και αναλογιζόμαστε τη δυναμική του κενού, αλλά και του σύγχρονου ανθρώπου που το μετουσίωσε σε κοινό.

1_[KENO]

_Τι είναι «κενό» για μας;

ΚΕΝΟ¹ το [kenó] : 1. χώρος ή διάστημα: α. που δεν περιέχει

τίποτε: Έπεσε με το αλεξίπτωτο στο ~. Παραπάτησε και θρόνηκε στο ~. || (μτφ.): Τα λόγια του έπεσαν στο ~, δεν τα πρόσεξε κανείς, δεν του έδωσαν καμία σημασία. (έκφρ.) έχω ένα ~ στο στομάχι, το αισθάνομαι άδειο. ΦΡ άλμα /πήδημα στο ~, επικίνδυνη πράξη με απρόβλεπτες, συνήθ. αρνητικές, συνέπειες. || (φυσ.) Απόλυτο ~, θεωρητική έννοια για το χώρο στον οποίο δεν υπάρχει κανένα ίχνος ύλης. ~ (αέρος), χώρος στον οποίο έχει ελαττωθεί αισθητά η ατμοσφαιρική πίεση: Το αεροπλάνο συνάντησε πολλά κενά. || Συσκευασία σε ~ / εν κενώ, που έχει αφαιρεθεί ο αέρας. β. που προήλθε από τη διακοπή μιας συνέχειας: Μεσολάβησε ένα ~ σιωπής. Το χειρόγραφο παρουσιάζει πολλά κενά, λείπουν λέξεις ή γράμματα. || (προφ., στη γλώσσα του σχολείου): Τη δεύτερη ώρα έχουμε ~, δεν έχουμε μάθημα. γ. που δημιουργείται από ελλείψεις, παραλείψεις: χάσμα: Υπάρχουν πολλά κενά στη μνήμη μου. Ο συλλογισμός σου παρουσιάζει κενά. Οι ιστορικές μου γνώσεις έχουν κενά. 2. (προφ.) θέση εργασίας που δεν έχει συμπληρωθεί: Υπάρχουν πολλά κενά στην εκπαίδευση. 3. στιδιάποτε αισθανόμαστε ως έλλειψη, ως απώλεια: Ο θάνατός του άφησε ένα δυσαναπλήρωτο ~. Δεν μπορεί να γεμίσει το ~ της ψυχής του.

Από τη στιγμή που θα ανοίξουμε ένα ηεξικό μπορούμε να έχουμε μία άποψη για το τι θεωρεί κανείς κενό. Βρισκόμαστε επίσης μπροστά στην συνειδητοποίηση ότι ο πλήρης ορισμός του δεν είναι κάτι εύκολο και πλήρως εφικτό. Ξέρουμε ήδη καλά ότι για να οριστεί κάτι χρειάζεται και το αντίθετό του. Έτσι μαζί με το κενό υπάρχει και το πλήρες. Ή αν θέλουμε να τοποθετηθούμε καλύτερα πάνω στο ζήτημα θα πλέγαμε ότι το κενό και το πλήρες συγκροτούν μία οντότητα. Και ίσως αν προσπαθούσαμε έναν πρώτο συλλογισμό για την

¹ Διαδουκτιακό λύμμα,Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Πύλη για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση

αρχιτεκτονική θα ήταν ότι αυτή η οντότητα αποκτά άρρηκτη σχέση με τη δημιουργία χώρου.

Από αρχαιοτάτων χρόνων μίλησαν πολλοί προσπαθώντας να ορίσουν και εξηγήσουν αυτήν την έννοια. Ο Λεύκιππος και ο Δημόκριτος² θεωρούσαν ότι το κενό είναι “όν” σε αντίθεση με τους προγενέστερους του, ενώ δίδασκαν ότι ο κόσμος αποτελείται από τα άτομα και το κενό,που ήταν ο άδειος χώρους όπου μέσα του κινούνται τα άτομα της ύλης. Αργότερα η ύπαρξη κενού θεωρήθηκε παράλογη και η σκέψη κατέληξε για λίγο σε ένα Σύμπαν πληρότητας και σε μία ενδεχόμενη απέχθεια της Φύσης προς το κενό. Πολύ αργότερα τον 17ο αι ο Otto von Guericke στρέφεται προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση και εξυψώνει το κενό. Με τα πειράματα που πραγματοποιήσε είδε ότι οι ουσίες δεν έλκονται από το κενό, αντίθετα “σπρώχνονται” από τις ουσίες των περιβαλλόντων τους.

Όσον αφορά την αστική αντίληψη η πρώτη απόπειρα μελέτης της έννοιας του κενού ξεκίνησε με το σχέδιο που ονομάστηκε “Pianta Grande di Roma”, που χαράκτηκε το 1748, από τον ιταλό αρχιτέκτονακαι τοπογράφο Giambattista Nolli, και έμεινε γνωστός ως χάρτης Nolli. Μέσω του χάρτη δίνεται μία μοναδική αντίληψη του “εγγενούς χαρακτήρα” της Ρώμης και αποκαλύπτεται η χωρική δομή της πόλης στο σύνολο. Μπορείς έτσι να αντιληφθείς τη δομή ενός αστικού κέντρου, χωρίς να εστιάζεις αναίτια σε μεμονωμένα μνημεία και κτίρια. Με αυτή την αποτελεσματική γραφιστική μέθοδο πλήρους-κενού, αργότερα FIGURE-GROUND³ αναπαριστάται με γκρι

² Λεύκιππος-Δημόκριτος:Η ατομική θεωρία,εκδ.Εξάντας,1995,μτφρ. Μπούρνη Ευαγγελία

³ Σύμφωνα με την θεωρία της Gestalt, η πρώτη βασική οργάνωση είναι ότι ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τα αντικείμενα επί ενός πεδίου βάθους (background). Όπως περιγράφεται σε διάφορες μελέτες της Gestalt, οι μορφές γίνονται οπτικά αντιληπτές σαν να «στηρίζονται» πάνω ή πριν ή μπροστά από ένα φόντο-έδαφος. Αυτό το φαινόμενο ονομάζεται Μορφή/Φόντο(figure/ground).

σκούρο χρώμα το πλήρες και άρα δομημένο περιβάλλον και με λευκό το κενό και αδόμητο.

Πλέον όταν μιλάμε για χώρο μιλάμε αναπαιτήτως και για κενό. Ξέρουμε από την διαδικασία της σύνθεσης στην αρχιτεκτονική πως ο δομημένος και αδόμητος χώρος(κενό) αποτελούν μία ενότητα. Σύμφωνα με την Μυρτώ Κωσταροπούλου “ο (κενός) χώρος στην αρχιτεκτονική είναι κάτι που μπορεί να βιωθεί”. Αυτό μπορεί κανείς να το αντιληφθεί ότα αντικρύσει άδειους χώρους, που είναι ταυτόχρονα λειτουργικοί. Αν μπορούμε σε ένα χοη, ή σε μία αίθουσα αναμονής αεροδρομίου, θα δούμε πως το ποσοστό άδειου χώρου είναι το κυρίαρχο. Οι χώροι που παραμένουν κυρίως άδειοι και κατά την χρήση τους, συνήθως έχουν και τη δύναμη πρόκλησης πιο ιδιαίτερων αισθήσεων και συναισθημάτων. Πολλές φορές το άδειο κενό, μας δίνει μία εικόνας κενού και μέσα μας, ένα αίσθημα κατάληψης ή ένα συναίσθημα θλίψης. Αν σταθούμε σε ένα άδειο δωμάτιο χωρίς τίποτα να σταματά τη φωνή μας θα ακουστούμε σαν “φωνή βοώντος εν τη ερήμω”. Κενός είναι ο χώρος που είτε είναι πρακτικά κενός, είτε δεν έρχεται να γεμίσει με μία οικεία χρήση ή πρακτική. Θα μπορούσαμε έτσι να πούμε ότι κενός χώρος είναι ο χώρος που δεν μπορούμε να κατοικήσουμε. Επίσης, όμως, το κενό σημαίνει και αυτό που διακόπτει μια συνέχεια, όπως μπορούμε να δούμε σε κατεστραμμένα οικοπέδα ή γκρεμισμένα κτίσματα που διακόπτουν την συνοχή των οικοδομικών τετραγώνω σε ένα αστικό ιστό⁴.

Κενό ήδη από τις πρώτες απόπειρες ορισμού του βλέπουμε ότι είναι μία παρουσία που εννοεί και μία απουσία. Η Μ.Κωσταροπούλου αναφέρει και την ύπαρξη του κενού ως απουσία του άλλου ή ετερότητας. Η διάσταση αυτή προσφέρει μία οπτική από την οποία το κενό μπορεί να περιγράψει τη σχέση μεταξύ πραγμάτων που συνυπάρχουν,

⁴ Μυρτώ Κωσταροπούλου,” Ονομάζοντας το κενό: Δέκα παραλλαγές στο θέμα του κενού στην αρχιτεκτονική” ,διαδουκτιακό άρθρο,grand review

όμως ενδέχεται να ζουν σε αποξένωση. Αυτό όπως αναφέρει σημαίνει απουσία αναφορικότητας, άρα και συσχετισμών. Το κενό σε αυτήν την περίπτωση σημαίνει απουσία διαλεκτικής, της γόνιμης αυτής συνθήκης, μεταξύ εαυτότητας και ετερότητας. Η εαυτότητα του εαυτού κατά τον Ricoeur⁵ ενέχει την ετερότητα σε ένα σημείο τόσο μύχιο, ώστε να μην μπορεί η μία να νοηθεί χωρίς την άλλη. Ωστόσο σε μία αρχιτεκτονική όπου κτίρια στέκουν εγωιστικά το ένα δίπλα στο άλλο επιβάλλοντας την παρουσία τους στο δημόσιο χώρο προκύπτει και ο ισχυρισμός ότι η κατάσταση της αυτονομίας συνύπαρξης ίσως και να βρίσκεται σε ληθάνουσα φάση. Εγείρεται έτσι ένα ζήτημα ταυτότητας. Ο Lipovetsky μας εξηγεί πως μπορούμε να αντιληφθούμε καλύτερα το κενό αν μελετήσουμε την ιστορία του νάρκισσου. Σε μία ναρκισσιστική κοινωνία, το μόνο που θα μας ένοιαζε θα ήταν το παρόν. Στο βωμό αυτό θα ρίχναμε κάθε ανάγκη ιστορικότητας, ώστε να καταφέρουμε το τέλειο “τώρα”. Όλα τα υποκείμενα θα ζούσαν με την οδύνη να κυνηγούν την ηδονή αυτού του σκληρού τώρα!

Αν θέλαμε να το δούμε στην πραγματικότητα ένα τέτοιο παράδειγμα πόλης αποτελεί το Λος Αντζελες. Ένα πλέγμα από εγωιστικής αναφοράς κτίρια, το ένα δίπλα στο άλλο, το καθένα έχει εδραιώσει τη θέση και καταλάβει το χώρο του. Μέσα σε αυτά τόσοι γνωστοί αρχιτέκτονες όπως ο Frank O’ Gehry. Κοινός στόχος η υπερβολή.

Και γιατί όλα αυτά; Μία ερώτηση που μπορεί να γίνει στους κύκλους της θεωρίας, αλλή ακόμα και σε μία απλή συζήτηση φοιτητών. Φαίνεται πως αν δεν μπορείς να θέσεις τον εαυτό σου να “απολαμβάνει” μίας τέτοιας μεταχείρισης, ίσως να μην μπορείς να δεις καθαρά τι είναι αυτό που ο κάθε νάρκισσος

⁵ Το να λέμε Εαυτός», διευκρινίζει ο Ricoeur στην Εισαγωγή, «δεν είναι [ισοδύναμο με το] να λέμε Εγώ. Το εγώ τίθεται - ή καθαιρείται. Ο εαυτός ενέχεται με τρόπο ανακλαστικό σε τελεστικά εγχειρήματα, η ανάλυση των οποίων προηγείται της επιστροφής προς τον εαυτό»

ρουφά από τα βλέμματα των άλλων που τον κοιτούν ή χαϊεύουν το έργο του.
Για μας αν το θέλαμε να διαλευκάνουμε το ζήτημα είναι η παρουσία του κενού και η απουσία του άλλου μαζί. Θα μιλήσουμε για χώρους κένους αν μιλάμε πρακτικά και χώρους παγωμένους αν θέλουμε να τους κοιτάξουμε λίγο καλύτερα. Θα επιχειρήσουμε επίσης να σκιαγραφήσουμε και ένα πλήθος που αν και φαίνεται παγωμένο ή απαθές στα γενικά του στοιχεία (έναν κόσμο κυριαρχούμενο, με εμφανής βιωμένες παρενέργειες του μητροπολιτικού σοκ αλλιά και εν μέσω κρίσης), σχεδόν υπνωτισμένο και οριοθετημένο στη θέση του θεατή, παρόλα αυτά ονειρεύεται, ζει και κατοικεί σε μετέωρους χώρους (όπως θα τους αποκαλούσε ο Σ.Σταυρίδης⁶) της φαντασίας, ενώ εντέλει επιστρέφει σε μία ζωή που φαίνεται αρκετά εγωιστικά σχεδιασμένη για αυτό.

⁶ Σ.Σταυρίδης, Μετέωροι χώροι της ετερότητας,εκδ.Αλεξάνδρεια,2010

1.1_[KENO] στην μνήμη

Η λήθη είναι αυτή που θα μπορούσε καλύτερα να αντιπροσωπεύσει το κενό στη μνήμη. Πολλές φορές όμως το κενό στη διαδικασία της μνήμης και της λήθης είναι αυτό που θα αποτύπωνε καλύτερα αυτό που θα ονομάζαμε [KENO] στη μνήμη. Ως συλλογικά όντα οι άνθρωποι τις πόλεις δεν ξεχνούν μάλλον τελείως μόνοι τους, ίσως αντίθετα πιο έντονα να α-λληλομονούν μόνοι τους, ίσως βέβαια και σε αυτήν την περίπτωση το κενό να βρίσκεται στην επικοινωνία.

1.1.1_Ατομική-συλλογική μνήμη

Η μνήμη θα μπορούς ένα διαχωριστεί σε ατομική, δηλαδή αυτή που φέρει κάθε άτομο προσωπικά και συλλογική, αυτή δηλαδή που μία μερίδα ατόμων ή μία κοινωνία κατέχει. Επειδή όμως δεν μιλάμε ακριβώς για διαχωρισμό, αλλήλ για σχέσεις του ατόμου με το σύνολο, αυτό θα προσπαθήσουμε να αποκωδικοποιήσουμε καλύτερα. Ο Halbwachs πρώτος εισήγαγε την έννοια της κοινωνικής μνήμης, βασισμένος στην κοινωνική της διάσταση.

Εύκολα κανείς καταλαβαίνει πως η διαδικασία της μνήμης δεν είναι μία ατομική διαδικασία ωστόσο αποκομμένη από την ίδια την ζωή οπότε δεν μπορεί να αποφθεχθεί η διαμόρφωσή της πάντα από τις επιρροές των διαφόρων περιβαλλόντων. Λέγεται ακόμα ότι η θεωρητική σύγκλιση των ατομικών μνημών είναι και το καθαυτό αποτέλεσμα της συλλογικής μνήμης. Αναμφισβήτητα η συμβολή των κοινωνικών πλαισίων σε όλες τις προαναφερθείσες διαδικασίες είναι καθοριστική. ο Janet, ο οποίος πιστεύει ότι «ένα μεμονωμένο άτομο δεν έχει μνήμη και δε χρειάζεται να έχει»⁷. Θεωρεί ότι μνήμη χωρίς κοινωνική συνέχεια δεν

⁷ Janet, , L'evolution de la memoire et la notion du temps, όπως αναφέρεται στο βιβλίο «Μνήμες», Α.Μαντόγλου,1928, σελ. 32

υπάρχει. Απορρίπτει κάθε τι αρχέγονο και έρχεται να σημειώσει ότι μάλλον μιλάμε για ένα κοινωνικό γεγονός που συμβαίνει στην πορεία μίας κοινωνίας ή ενός κοινωνικού συνόλου, μεταξύ των ατόμων που το απαρτίζουν.

Καθένας θυμάται μέσα στα κοινωνικά του πλαίσια. Σε όσα εντάσσεται, σε όσες ομάδες γίνεται μέλος, εκεί καθορίζεται και το τι μετέπειτα έχει απορροφηθεί στη μνήμη του. «Έτσι , η μνήμη προσανατολίζει την εμπειρία συνδέοντας ένα άτομο με τις οικογενειακές παραδόσεις, τα έθιμα της τάξης του, τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις ή συγκεκριμένα σημεία.»⁸.

Ο Durkheim θέτει ως βάση την κοινωνική ομάδα, η οποία κατά τον ίδιο χαρακτηρίζεται από την “συλλογική της συνείδηση”⁹. Καθημερινά ο τρόπος που βλέπουμε και αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα γύρω μας είναι ένα συνονθύλευμα όλων των επιρροών που κάθε ομάδα έχει ασκήσει πάνω μας.

Ο Halbwachs τέλος αναφέρει πως «η συλλογική μνήμη δεν είναι εφικτή παρά μόνο όταν οι κοινωνικές σχέσεις επιβραδύνονται και αποκρυσταλλώνονται γύρω απ’ τα αντικείμενα»¹⁰.

Τέλος σε επίπεδο αστικής ζωής ο Calvino πραγματεύεται τη μνήμη στις «Αόρατες Πόλεις», εκείνος βλέπει την ίδια την πόλη ως ένα δοχείο που συνεχώς γεμίζει με όλα αυτά που συμβαίνουν. Εικόνες, συμβάντα, συνειρμοί και βιώματα είναι κομμάτια της ζωής που διασχίζουν το δοχείο της πόλης. Καταφέρνει λοιπόν να δει πως πόλη δεν είναι μόνο κατασκευές. Δεν αρκεί να απαριθμήσουμε τα κτίρια και τα

⁸ Boyer, Η πόλη της συλλογικής μνήμης, Μτφρ.Κοντογιάννη Χ.-Μητροκανέλου Κ.,1996, σελ.26

⁹ Βασική οπτική του Durkheim ο χαρακτήρας της συλλογικής συνειδησης για την υφή της κοινωνίας ως ολότητα που ξεπερνά το άθροισμα των μερών και επιδρά σε αυτά.

¹⁰ Halbwachs Maurice, Συλλογική μνήμη,εκδ. Παπαζήσης,μτφρ. Πλύτα Τίνα,2013

υλικά μίας πόλης για να τη δούμε ολόκληρη. Πρέπει κάπου εκεί να αφουγκραστούμε όλα εκείνα τα άυλα που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Τις αύρες και τα ίχνη. Όλα εκείνα που μία μας κάνουν να νιώθουμε ηρεμία και γαλήνη και άλλοτε μας στοιχειώνουν.

1.1.2_Μνήμη:κοινωνική διάσταση

“Να μελετήσουμε την κοινωνική διαμόρφωση της μνήμης σημαίνει να μελετήσουμε εκείνες τις πράξεις μετάδοσης που καθιστούν δυνατό να θυμόμαστε από κοινού”¹¹.

Ένας ορισμός της μνήμης είναι “η δυνατότητα ανάκλησης της παρελθούσης εμπειρίας στο πεδίο της συνείδησης”¹². Στην ψυχολογία η μνήμη είναι μία διαδικασία με την οποία αποθηκεύουμε ώστε να μπορούμε να διατηρούμε και ανασυρούμε κατά το δοκούν πληροφορίες και συντελείται α-χρονικά και α-στορικά. Πλέον εντάσσεται σε ένα ευρύτερο σύνολο πιο σύνθετων γνωστικών λειτουργιών, όπως είναι η αντίληψη, η νοημοσύνη, η αίσθηση, η γλώσσα και η σκέψη. Για τον Α.Μαντόγλου η μνήμη μπορεί να παραλληλιστεί με μία δεξαμενή που μέσα της συσσωρεύονται γεγονότα,καταστάσεις και σκέψεις¹³.

Παρόλα αυτά η μνήμη δεν σημαίνει πλήρη αποθήκευση εικόνας όπως θα συνέβαινε σε ένα ψηφιακό επίπεδο. Η εικόνα στο επίπεδο της ζωής σημαίνει εμπειρία και άρα διαφορετική πρόσληψη από άτομο σε άτομο, εμπλουτισμένη πάντα από την ζωή και την πολυπλοκότητα του χαρακτήρα αυτού που την προσλαμβάνει.

Τον 20^ο αι η μνήμη προσεγγίζεται κοινωνικά. Κοινωνιολόγοι όπως ο Halbwachs διατυπώνουν την άποψη ότι η μνήμη αποτελεί μία κοινωνική κατασκευή, η οποία εξελίσσεται στο πλαίσιο επικοινωνιακών διεργασιών. Έτσι η μνήμη δεν

¹¹ Paul Connerton, How societies remember,1989,σελ.39
¹² Derouesne 1990, Semiologie des troubles de la memoire, όπως αναφέρεται στο βιβλίο «Διαδρομές και τόποι της μνήμης», Μπενβενίστε, Παραδέλλης, σελ.77
¹³ Α.Μαντόγλου, Μνήμες, 2005,σελ 32

αποτελεί μόνο αποθήκευση, αλλά και καθοριστικό παράγοντα πρόσληψης του παρόντος. Είναι προφανές ότι υπόκειται συνεχώς σε μία διαδικασία αναπροσαρμογής και ανάπτυξης. Εξάλλου εύκολα κανείς παρατηρεί ότι δεν βρισκόμαστε παρά σπάνια απομονωμένοι και μόνοι, όπως επισημαίνει και η Blondel. Η ζωή μας πια καθορίζεται κυρίως από τους άλλους. Το κοινωνικό μας περιβάλλον είναι αυτό που μας κάνει να νιώθουμε και να μπορούμε να έχουμε σχέσεις με άλλα άτομα. Η μοναξιά δεν είναι ένα μονολιθικό συναίσθημα, αλλά περισσότερο μοιάζει με αποτέλεσμα της απουσίας των άλλων.¹⁴

1.1.3_Μνήμη-λήθη

Θυμόμαστε και ξεχνάμε με τρόπους που μαθαίνουμε ζώντας σε ορισμένες κοινωνικές συνθήκες¹⁵ αναφέρει ο Σ.Σταυρίδης.

“Οι μνήμες δεν είναι καθορισμένες και παγιωμένες, αλλά μετασχηματίζονται, συντίθεται, αποσυντίθεται και επανακατηγοριοποιούνται με κάθε ανάκληση τους.”¹⁶
Για μία οργανωμένη κοινωνία οι συνθεότεροι τρόποι να μην ξεχνά συλλογικά είναι η ανέγερση μνημείων σε σημαντικά σημεία της πόλης, η ονοματοδοσία δρόμων και πλατειών. Παρόλα αυτά, είναι κατανοητό πως τέτοιες κινήσεις στοχεύουν στην συντήρηση της κυρίαρχης συλλογικής μνήμης, αφήνοντας στο σκοτάδι άλλα κομμάτια της λαϊκής αφήγησης έξω. Με την ύπαρξη αυτών το μνημείων σε ένα δεύτερο επίπεδο αναπροσαρμόζονται και οι υπάρχουσες αναμνήσεις των πολιτών που περιδιαβαίνουν και αποκτούν σταδιακά μία άποψη της κυρίαρχης συλλογικής μνήμης ως μοναδική και αποκλειστική ή ακόμα και πιο λαθεμένα ως καθολικά σωστής.
Όταν βέβαια αναλύουμε τη μνήμη, δηλαδή την δυνατότητα μας να θυμόμαστε, πρέπει να σκεφτούμε και την δυναμή μας να ξεχνάμε, δηλαδή τη λήθη. Στη μελέτης της για την ιστορία

¹⁴ Blondel, 1926, Revue critique des «Cadres sociaux de la memoire», όπως αναφέρεται στο βιβλίο «Κοινωνική μνήμη- Κοινωνική λήθη», Μαντόγλου, σελ.
¹⁵ Σ.Σταυρίδης, Μετέωροι χώροι της ετερότητας, εκδ Αλεξάνδρεια,2010,σελ.87
¹⁶ Oliver Sacks, Hallucinations, εκδ. Knopf, 2012, σελ.14

της καλλιέργειας της μνήμης η Schneider περιγράφει την ημέρα των αποκαλυπτηρίων του μνημείου στο Seelow της πρώην ανατολικής Γερμανίας μετά το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Η αντιφασιστική εικόνα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας δεν είχε καμία διάθεση για οποιαδήποτε κοινή μνήμη των πεσόντων.

Πρέπει εδώ να γίνει ξεκάθαρο πως η ιστορία δεν σημαίνει απόλυτη μνήμη. Κάποια κομμάτια της ιστορίας δηλαδή παραδίδονται στη λήθη. Οι λόγοι συνήθως είναι κοινωνικοπολιτικοί και σχετίζονται με τις εκάστοτε κυριάρχες ομάδες της κοινωνίας¹⁷.

Βλέπουμε λοιπόν ότι ούτε και η διαδικασία της λήθης είναι μία ατομική ή έστω πλήρως ελεύθερη διαδικασία για μία κοινωνία και ίσως είναι θεωρητική υπερβολή αλλιά όσο περισσότερο αναλύεται ο μηχανισμός της μνήμης σκοτεινά και κυριαρχικά μοντέλα σε περιγραφές και θεωρήσεις του Foucault ίσως ταιριάζουν καλύτερα για να εξηγήσουμε το σύστημα της αστικής ζωής.

Στις διαλέξεις των ετών 1976-1976 (Il Faut Défendre La Société¹⁸), οι οποίες δόθηκαν στο College de France, ο Foucault αφηγείται την γέννηση του ιστορικού λόγου, η οποία λαμβάνει χώρα μέσα στον αχό της μάχης και του πολέμου. Αυτή η μοναδική στιγμή, τίθεται και ως η πρώτη φορά που επικαλείται η αντι-ιστορία. Ρηγματικά ο Foucault παρουσιάζει την πρώτη μη-ρωμαϊκή ιστορία της Δύσης.

¹⁷ Πολυχρονιάδη Κ. , επ Σταυρίδης Στ. , Μνήμη και Εμπειρία του χώρου, εκδόσεις Αλεξάνδρεια,2006, σελ.27
¹⁸ Michel Foucault: Για την υπεράσπιση της κοινωνίας, εκδ. Ψυχογιός 2002 (Il Faut Défendre La Société, Gallimard 1997)

“Μ’ αυτό το κύμα που ξανακυλάει από τις αναμνήσεις η πόλη μουσκεύει σαν σφουγγάρι και απλώνει. Μία περιγραφή της Ζάιρας έτσι όπως είναι σήμερα θα έπρεπε να περιέχει όλο το παρελθόν της. Αλλά η πόλη δεν μιλάει για το παρελθόν της, το περιέχει σαν τις γραμμές ενός χεριού, γραμμένο σε γωνίες δρόμων, σε γρίλιες παραθύρων, σε κουπαστές από σκάλες, σε αλεξικέραυνα, σε ιστούς σημαιών, κάθε μεριά χαρακωμένη με τη σειρά της από γρατζουνιές, εγκοπές, γλυφές, χτυπήματα.”

ITALO CALVINO, «ΟΙ ΑΟΡΑΤΕΣ ΠΟΛΕΙΣ»

1.2_[KENO] στην πόλη

Σε αυτό το υποκεφάλαιο δεν θα επιχειρήσουμε μία ανάλυση για το τι πραγματικά σημαίνει κενό στον συμπαντικό χώρο, ούτε και πως το κενό χρησιμοποιείται στην αρχιτεκτονική. Με οπτική την αστική ζωή θα εστιάσουμε κυρίως στα χωροχρονικά κενά που δημιουργούνται στην πόλη, καθώς και για τα αστικά χωρικά κενά των πόλεων (άδεια οικόπεδα,ερείπια,υποήληματικοί χώροι).

1.2.1_Κενό στον χώρο-χρόνο (ασυνέχειες)

Ο χώρος πάντοτε αποτελεί το κομμάτι μίας σχέσης συμβολικής με έναν άνθρωπο ή μία ομάδα¹⁹. Δεν νοείται μόνος του και δεν έχει νόημα χωρίς να βιωθεί.Ο χώρος φέρει τα αποτυπώματα της ταυτότητας της ομάδας που τον βιώνει και αποτελεί μία υλική κληρονομιά κοινών ενθυμήσεων, αναπαριστώντας μία συμβολική σύνδεση που ενώνει τα άτομα με την ιστορία τους. Κάθε κοινωνία, όποια κι αν είναι η οργάνωσή της και ο βαθμός πολυπλοκότητας της, καθορίζεται σε σχέση με έναν χώρο.

Στο χρόνο, η ασυνέχεια που οφείλεται στα «κενά», μοιάζει με μία μουσική παύση. Εκεί όπου οι εικόνες εναλλιάσσονται γρήγορα, η παρεμβολή ενός εκτεταμένου “κενού” μας κάνει να αισθανόμαστε ότι ο χρόνος διαστέλλεται, ότι κυλά πιο αργά. Περπατώντας στο παρόν, ένα «κενό» που διατηρεί τα ίχνη του προϋπάρχοντος κτιρίου, ή περιέχει αρχαία ευρήματα, δίνει το ερέθισμα για ένα γρήγορο, νοερό ταξίδι στο παρελθόν, που ζωντανεύει τις αναμνήσεις. Στην περίπτωση που το «κενό» είναι απροσπέλαστο, ακόμη και από τα μάτια, τότε ο χώρος αποκόπτεται μένει αναφομοίωτος και δε συμμετέχει στη ροή του δημόσιου βίου (πχ. εργοτάξια δημόσιων έργων). Κατά την αναμονή, της “αποκάλυψης” του καινούριου, ο χώρος χάνει την ιστορική του συνέχεια,

¹⁹ Σ.Σταυρίδης,Συμβολική σχέση με το χώρο, εκδ Κάλβος, 1990

εξαυθλώνεται στη μνήμη των περαστικών. Η χρονική ασυνέχεια που βιώνουμε στα «κενά» ως σωματική εμπειρία, αυτό το σταμάτημα του πραγματικού χρόνου, είναι ουσιαστικά μια ανακριβής τοποθέτηση στο παρόν που εμπλέκει το παρελθόν με το μέλλον. «Ο χρόνος έχει ασυνέχεια-σταματάει (στιγμιαίες μεγεθύνσεις),αναστρέφεται (flash-backs), επαναλαμβάνεται (αναμνήσεις), προσπερνάται (οράματα)» κατά τον Hauser Arn.

Περπατώντας κανείς σε ένα αστικό κέντρο η πόλη του αποκαλύπτεται και άλλοτε του κρύβεται,αναδιπλώνονται και ξεδιπλώνονται όψεις άλλοτε αθέατες ή και προσεκτικά κρυμμένες από τον προγενέστερο σχεδιασμό της πόλης. Συνεχώς το κτισμένο περιβάλλον ανανεώνεται, διασπάται, μεταβάλλεται. Σε αυτή την συνεχή διαδικασία, η ύπαρξη κενού ή καλύτερα οι ενδεχόμενες ασυνέχειες είναι αναπόφευκτες. Συνεχίζεις να περπατάς και αρχίζεις να παρατηρείς καλύτερα. Βλέπεις εκείνη την συνεχή γραμμή που ακολουθεί στις στέγες των κτιρίων να διακόπτεται και τότε αντιλαμβάνεσαι και εσύ μία από τις πολλές ασυνέχειες μίας τυχαίας όψης ενός μετώπου. Ένα κενό. Ένα αστικό κενό. Η πρώτη σκέψη είναι ότι ισοδυναμεί με δημόσιο χώρο. Αν παρατηρήσεις περιμετρικά το συνεχές μεχρι πριν λίγο μέτωπο έχει αναδιπλωθεί για να περιγράψει αυτόν τον χώρο. Αποτελείται από κατεστραμμένες πιθανόν όψεις και κάποια μικρά κομμάτια ερειπίων από την πρότερη χρήση του κτιρίου. Ένας χώρος άλλοτε ιδιωτικός τώρα πια σε κοινή θέα. Εύκολα θα έλεγε κανείς ότι είμαστε μάρτυρες μίας μικρής νίκης του δημοσίου απέναντι στο ιδιωτικό.

Ακόμα και στον σχεδιασμένο χώρο υπάρχουν κενά, όπως σχολιάζεται απ’την αρχή ίσως είναι και ο λόγος που η ίδια η παραγωγή χώρου να έχει νόημα. Ωστόσο βλέπουμε ότι ένα κενό που δεν υπολογίζαμε στον σχεδιασμό, ένα κενό που ίσως δημιουργήθηκε από την αποτυχία ενός κτιρίου ή τη μη περαιτέρω ανάγκη του είναι που προσφέρει αυτή την αστική “έκπληξη” στην περιπλάνηση μας.

Ίσως για έναν σύγχρονο Flâneur²⁰ μία τέτοια ασυνέχεια να είναι ένα τοπίο ή ένα σκηνικό ιδιαίτερου κάλους για την παρατήρηση του.

1.2.2_Αστικά κενά-υποδheimματικοί χώροι-ερείπια

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι κενό είναι η απουσία υλικού αν μιλάμε για δομημένο χώρο. Μία κατάσταση στην οποία τίποτα δεν μπορούμε να δούμε ή να πιάσουμε και γενικότερα να κατανοήσουμε πλήρως.

Αν προσπαθήσουμε να εισάγουμε στον ορισμό μας και το ήδη δομημένο περιβάλλον το κενό θυμίζει καλούπι και αποτελεί τον περιβάλλοντα χώρο όλων των πλήρων ενός σχεδιασμένου τόπου. Ο τόπος αυτός αποτελεί την πόλη μας. Το χώρο στον οποίο ζούμε κινούμαστε αναπνέουμε και ονειρευόμαστε καθημερινά. Δίνεται έτσι η αίσθηση ότι δεν ζούμε σε κάτι άδειο, αλλά ζωτικό.

Κάθε άλλο παρά αρνητικό είναι το κενό στο οποίο μέσα δημιουργούμε, προβληματιζόμαστε, προχωράμε και επιβιώνουμε.

Τα λεγόμενα αστικά κενά όμως, αποτελούν μία περισσότερο ιδιαίτερη περίπτωση. Είναι χώροι που έχουν προκύψει από την αφαίρεση ολίκη ή σχεδον ολίκη (στην περίπτωση των ερειπίων) ενός πλήρους.

Όπως επισημαίνει ο Δημήτρης Πολυχρονόπουλος «Η απουσία δόμησης σ’ ένα χώρο της πόλης δεν επαρκεί για την απόδοση σε αυτόν της έννοιας “αστικό κενό. Δεν μπορούμε τόσο απλοικά να θεωρήσουμε κάθε υπαίθριο χώρο ως αστικό κενό.”²¹Ο χαρακτηρισμός του ακόμα δεν γίνεται να έρχεται σε ευθεία σύγκριση με τη χρήση του. Δεν είναι ούτε η σημαντικότητα αυτής της χρήσης που να μπορεί να είναι

γνώμονας χαρακτηρισμού του. Το κενό δόμησης με άλλα λόγια δεν αποτελεί μονοσήμαντα αστικό κενό. Τέτοιοι χώροι θα μπορούσαν να “γεμίζουν” με σημαντικές ή άχρηστες σε μας χρήσεις οι οποίες όμως τους δίνουν ζωτικότητα. Αποκρινόμενοι λοιπόν από οποιονδήποτε ορισμό της δόμησης ως κριτήριο μπορούμε να αναρωτηθούμε αν υπό όρους και κτίρι θα μπορούσαν να αποτελέσουν αστικά κενά.

Τα αστικά κενά παγωμένα σε μία λαθεμένη κατάσταση, αποκτούν δική τους αισθητική άποψη. Δείχνουν πολλή ενώ δεν δείχνουν τίποτε. Αν τα απειρεργαστούμε λίγο περισσότερο θα δούμε ότι μας αποκαλύπτουν ολόκληρες περασμένες ζωές. Κάτι ανάμεσα σε νοσοκομείο είτε γηροκομείο είτε και νεκροταφείο καμία φορά παλιών κτισμάτων. Είτε κοιτάξεις επίμονα είτε φευγαλέα θα δεις τα απομεινάρια της σκάλας που κάποιος κατέβηκε γρήγορα για να φύγει, ίσως τα τελευταία ξύλα από το παλιό σκρίνιο στον τοίχο μιας λαϊκής κατοικίας, ίσως αναγνωρίσεις και εκείνα τα ξεχασμένα γαλάζια πλακάκια που σου θυμίζουν το σπίτι στο χωριό που στέκονται λίγα και περίεργα πια στην άδεια μεσοτοιχία. Αν ακόμα κάνουμε ένα νοητικό “ζουμ σουτ” θα αντικρύσουμε ένα ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο πληγωμένο. Σαν χτυπημένο ζώο στο κέντρο μιάς πόλης-ζούγκλας αποκαλύπτονται πια τα εντόσθια της αστικής ζωής. Τα απλωμένα ρούχα σε πρόχειρα σχοινιά και οι μεταλλικές πίσω σκάλες, ίσως και κάποια νοικοκυρά ή νοικοκύρης ζωρίς τον κοινωνικό του μανδύα να καπνίζει κάποιο τσιγάρο. Τότε το αστικό κενό είναι το κάδρο και ο πίνακας μαζί της αστικής αλήθειας.

²⁰ Ο όρος flâneur χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τον Baudelaire (Baudelaire, 1863), για να περιγράψει τον περιπατητή στην πόλη που περιυλανάται χωρίς σκοπό, παρατηρώντας ανθρώπους και καταστάσεις, ανακαλύπτοντας την πόλη και τις πολυδιάστατες πτυχές της. Η φιγούρα αυτή παρουσιάζεται σε έργα προγενέστερα του Baudelaire, όπως ο άνθρωπος του πλήθους του Edgar Allan Poe (Poe, 1840), αλλά και μεταγενέστερα, από τον Benjamin (Eiland & McLaughlin, 1999) τη δεκαετία του μεσοπολέμου. Η εμφάνισή του συνδέεται με την ανάπτυξη και επέκταση των πόλεων την εποχή εκείνη και τη δημιουργία μεγαλουπόλεων

²¹ Δημήτρης Πολυχρονόπουλος, αφιέρωμα στα αστικά κενά στο περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ,τεύχος 55,2006,σελ.57

“Κρεμασμένη στην
άβυσσο, η ζωή των
κατοίκων της Οκταβίας
είναι λιγότερο αβέβαιη απ'
ό,τι στις άλλες πόλεις.
Ξέρουν πως το δίκτυο θα
κρατήσει όσο αντέξει.”

ITALO CALVINO, «ΟΙ ΑΟΡΑΤΕΣ ΠΟΛΕΙΣ»

1.3_[KENO] στη δράση(ζωή)

Το άτομο αποτελεί τον βασικό ηθοποιό της αστικής ζωής. Γύρω του οργανώνονται όλες οι ιστορίες της ζωής. Κάποιες φορές όμως δεν αυτοσχεδιάζει μόνο, δρα και μέσα σε πλαίσια. Μέσα στο γενικότερο έργο της πειθαρχησης και των κανόνων.

1.3.1_Μητροπολιτικό σοκ

“Το ονόμασαν μητροπολιτικό, σοκ που προέρχεται από την “εντατικοποίηση της νευρικής διέγερσης η οποία προκαλείται από τη γρήγορη και αδιάκοπη μεταβολή των εξωτερικών και εσωτερικών ερεθισμάτων”²²

Μέσω του συμπιεσμένου χρόνου και χώρου εξαλείφεται η “έννοια του μέτρου του χώρου, όχι ως υπολογιστική μονάδα που μια μηχανή μπορεί να χρησιμοποιήσει όσο και ένας άνθρωπος, αλλά ως μέγεθος που αναφέρεται στις διαστάσεις του ανθρώπινου σώματος. [Αυτή] η αντίληψη του χώρου [...] αποσυνδέει την αίσθηση της εγγύτητας και της απομάκρυνσης από το σώμα του αντιληπτικού υποκειμένου”²³. Παράλληλα, “ο ρυθμός μιας κίνησης μαζικής, η εξαναγκασμένη εγγύτητα και οι τυχαίες διασταυρώσεις τροχιών, συνιστούν το πεδίο μιας αντανakλαστικής σωματικής συμπεριφοράς που κάποτε μοιάζει υπνωτική”²⁴. Έτσι συντελείται αυτό που ονομάζει ο Simmel «μητροπολιτικό σοκ», και προέρχεται από την “εντατικοποίηση της νευρικής διέγερσης η οποία προκαλείται

²² Simmel, Πόλη και ψυχή, 1993, σελ. 10

²³ Σ. Σταυρίδης, Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή, εκδ.Ελληνικά γράμματα, 2009, σελ. 152-153

²⁴ Σ. Σταυρίδης, Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή, εκδ.Ελληνικά γράμματα, 2009, σελ. 270

από τη γρήγορη και αδιάκοπη μεταβολή των εξωτερικών και εσωτερικών ερεθισμάτων”²⁵.

Ο Σ.Σταυρίδης αναφορικά με τον κάτοικο της μητρόπολης σχολιάζει ότι “νιώθει μια προσωρινή ασφάλεια μετέχοντας στη ροή του πλήθους, σαν μια κοινή μοίρα να απαλύνει τις συμφορές. [...] σαν να παραιτείται από την αξίωση της ταυτότητας, σαν να επιδιώκει να θέσει τη προσωπική του ύπαρξη στην αφάνεια για να αντιμετωπίσει το σοκ της προσαρμογής σε έναν καταιγισμό εντυπώσεων και απαιτήσεων που του θέτουν διαρκώς ελάχιστο χρόνο να αντιδράσει”²⁶.

Το άτομο νιώθει έναν συνεχή φόβο, μία ενδεχόμενη απειλή, έναν κίνδυνο. Σιγά σιγά αποστρέφεται το απρόβλεπτο, το άγνωστο, το ξένο. Το “άλλο”. Έτσι σιγά σιγά απομακρύνεται από την ίδια του την ταυτότητα, χάνεις την εαυτότητά του και ευελπιστεί στην ομοιομορφία. Δεν θέλει να “δίνει στόχο”. Γίνεται απρόσωπο, ακολουθεί τη μάζα και γίνεται “πλήθος”. Ένα ταυτόχρονα και παράλληλα μοναχικό πλήθος.

“Πρόκειται λοιπόν για μια μορφή αναισθητοποίησης, παράλυσης, που εμποδίζει το σοκ να ανατρέψει τη ψυχική ισορροπία του ατόμου”²⁷

Μέσα σε αυτό το ομογενοποιημένο πλήθος κάθε άτομο θέλει να κρυφτεί, να μην ξεχωρίσει, θέλει να θωρακιστεί για να νιώσει ασφαλής, ίδιος, ολοκληρωμένος. Αναζητά έτσι εικόνες να αντιγράψει να καταφέρει να αντικατοπτριστεί πλήρως σε κάτι αποδεκτό από την κοινωνία στην οποία ζει. Έτσι σιγά σιγά οι αποφάσεις για τη ζωή του αφήνονται όλο και περισσότερο σε άλλους. Όπως είδαμε και με τη μνήμη όλο

²⁵ Georg Simmel, Πόλη και ψυχή, μτφ Λυκιαρδόπουλος, σελ. 10

²⁶ Σ. Σταυρίδης, Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή, εκδ.Ελληνικά γράμματα, 2009, σελ. 19

²⁷ Σ. Σταυρίδης, Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή, εκδ.Ελληνικά γράμματα, 2009, σελ. 20

και περισσότερες είναι οι κινήσεις μας που επηρεάζονται από το κοινωνικό μας σύνολο και όσο περνάει ο καιρός εκείνο μας διαμορφώνει περισσότερο από ότι εμείς εκείνο. Αυτή η συμπεριφορά, είναι μια συμπεριφορά μιμητική. Προκύπτει πως “η μιμητική ταυτότητα-εικόνα δεν είναι τελικά παρά ένα καταφύγιο, αποτέλεσμα μιας θυρωτικής εξομίσωσης. Η μιμητική συμπεριφορά εκθέτει, η μιμητική συμπεριφορά κρύβει. Η μιμητική συμπεριφορά κρύβει εκθέτοντας, η μιμητική συμπεριφορά εκθέτει κρύβοντας”²⁸

Έτσι “η κοινωνία διατηρεί τον ατομικισμό, μόνο και μόνο για να δημιουργήσει άτομα δίχως ατομικότητα, απομονωμένα εγώ δίχως προσωπικότητα”²⁹.

“Η τραγωδία του πολιτισμού έγκειται σε αυτήν την ανοηλοκλήρωτη πορεία "εκπραγμάτισης" του πνεύματος που αφηνιάζει στη ζωή της πόλης, και καθηλώνει το άτομο σε ατάρεσκη οδράνεια, μετατρέποντάς το σε γνώμονα του εαυτού του.”³⁰
Μπορεί το άτομο να υιοθετεί μιμητικές συμπεριφορές για να νοιώσει πιο ασφαλές μέσα στο πλήθος, το πλήθος αυτό όμως, δεν παύει να αποτελείται από ξένους και αντίστοιχα με αυτό, περιχαρακωμένους ανθρώπους. Ο Simmel περιγράφει πολύ καλά τι αισθήματα κυριαρχούν ανάμεσα στα άτομα αυτού του πλήθους: επιφυλακτικότητα, ελαφρά αποστροφή, αμοιβαία ξενότητα, απώθηση³¹. Και εδώ είναι το παράδοξο· όσο πιο κοντά έρχονται οι κάτοικοι της μητρόπολης, τόσο περισσότερο απομακρύνονται. “Τα κορμιά που αγγίζουν το ένα το άλλο στους υπόγειους, στ' ασανσέρ των μεγάλων κτηρίων, και στους δρόμους, περιβάλλονται απο ένα ψυχικό πεδίο αδιαφορίας. Συναγελασμένα μαζί, εκκρίνουν μια ενεργό δύναμη αμοιβαίας αδιαφορίας, μιας όντως

θανάτουσας εχθρότητας κι ενισχύουν μάλλον, παρά ανακουφίζουν την πανταχού παρούσα έλλειψη ανθρωπίνης αλληλεγγύης. Η διάσπαση αυτού του πεδίου αδιαφορίας θεωρείται στην καλύτερη περίπτωση εκκεντρικότητα και στη χειρότερη, μια εχθρική πράξη. Παράδοξα, κάθε άτομο αναγνωρίζει την προσωπική κυριαρχία του άλλου με πράξεις μη αναγνώρισης. Κάθε επιθυμία επικοινωνίας καταπνίγεται από την ανέκφραστη κατανόηση – ένα ψυχικό ισοδύναμο του «κοινωνικού συμβολαίου» – ότι η προσωπικότητα του κατοίκου της πόλης μπορεί να διατηρήσει την ακεραιότητά της σε μια μαζική κοινωνία, μόνο με μια μελαγχολική εσωστρέφια, με μια βουβή απροσβλησιμότητα στην επαφή με τη μάζα. [...] Η ανομία που διαποτίζει το πλήθος μπορεί να εξορκιστεί μόνο με το να προσκολλητάι κάποιος στη δική του αίσθηση της μοναξιάς και να ασχολείται με τις δικές του υποθέσεις”³².

Έτσι, αφού σύμφωνα με τον Sennett “*όλα τα κοινωνικά φαινόμενα, ανεξαρτήτως εάν είναι απρόσωπα στη δομή, μετατρέπονται σε προσωπικά ζητήματα, προκειμένου να έχουν νόημα*”³³. Έτσι “*αυτό που ζούμε σήμερα, δεν είναι ο άγριος ατομικισμός, είναι μάλλον η αγωνία για τα προσωπικά αισθήματα, που τα άτομα τα διαγκώνουν λόγω του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί ο κόσμος*”³⁴.

*“Η τραγωδία του πολιτισμού έγκειται σε αυτήν την ανοηλοκλήρωτη πορεία «εκπραγμάτισης» του πνεύματος που αφηνιάζει στη ζωή της πόλης, και καθηλώνει το άτομο σε ατάρεσκη αδράνεια, μετατρέποντάς το σε γνώμονα του εαυτού του”*³⁵

Σιγά σιγά το πολυπόθετο “εγώ” γίνεται μέτρο των πάντων. Ο σχεδόν υπνωτισμένος άνθρωπος αδυνατεί να αποτινάξει

αυτά τα δεσμά, χάνει αξίες όπως η αλληλεγγύη, απομωλώνεται τότε πραγματικά και αδρανοποιεί σταδιακά τη ζωή του.

²⁸ Σ.Σταυρίδης,Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή,εκδ.Ελληνικά γράμματα,2009,σελ 85
²⁹ Bookchin Murray, Τα όρια της πόλης (Η διαλεκτική της ιστορικής ανάπτυξης των πόλεων), σελ. 56
³⁰ Simmel Georg, Περιτλάνηση στη νεωτερικότητα, μτφρ. Γιώργος Σαγκριώτης, Όλγα Σταθάτου, εισαγωγή: Γ.Σάγγας, σελ. 39-40
³¹ Simmel Georg, Πόλη και ψυχή, μτφρ. Λυκιαρδόπουλος Γεράσιμος, σελ. 21

³² Bookchin Murray, Τα όρια της πόλης (Η διαλεκτική της ιστορικής ανάπτυξης των πόλεων), μτφρ. Νταλιάνης Γιώργος, σελ. 71
³³ Sennett Richard, Η τυραννία της οικειότητας (Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό), μτφρ. Μερτίκας Γιώργος, σελ. 281
³⁴ Sennett Richard, Η τυραννία της οικειότητας (Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό), μτφρ. Μερτίκας Γιώργος, σελ. 18
³⁵ Simmel Georg, «Περιτλάνηση στη νεωτερικότητα», εισαγωγή: Γ.Σάγγας, σελ. 40

1.3.2_Ελληνική κρίση

Το τοπίο της κρίσης, γνωστό πια στην ελληνική κοινωνία, κτήμα κάθε ανθρώπου που το αντίκρυσε, έζησε και προσπάθησε να δημιουργήσει μέσα του. Από ευρύτερες κρίσεις οικονομικές και κοινωνικοπολιτικές μπορούμε να εξάγουμε πολλά αριθμητικά κυρίως συμπεράσματα. Εκείνα όμως που αποτυπώνονται περισσότερο είναι τα αποτελέσματα που έφερε στην καθημερινή ζωή και δράση. Το πλήθος των κλειστών καταστημάτων, η απογοήτευση τους νέους, αλλά και η γενικευμένη αίσθηση μουνδιάματος είναι λίγα από αυτά που και στην Ελλάδα είχαν πλήρες καθρέφτισμα στην πραγματικότητα της ζωής.

Η κρίση ήρθε για να φέρει στο προσκήνιο τις αντιθέσεις. Απλές όσο και περίπλοκες. Η ψαλίδα της οικονομίας άνοιξε, οι συνθήκες πολύ διαφορετικές για τον καθένα επαναπροσδιορίστηκαν, και πίσω στο φόντο της ενδεχόμενης ανάπτυξης έμειναν οι άνθρωποι. Οι άνθρωποι που συνέχισαν να παλεύουν για την επιβίωση, την δημιουργία τη συνέχεια.

Στο επίπεδο του χώρου η κρίση έφερε την παρακμή δομών που δεν κατάφεραν να ανταπεξέλθουν, όπως μικρές επιχειρήσεις, δυσκολίες σε πιο από τα κάτω δομές λόγω δυσκολίας ανατροφοδότησης των οικονομικών τους. Ανάγκασε ακόμα πολλές από αυτές να ανασυνταχθούν, να δουν την κατάσταση και υπό αυτό το πρίσμα, πιο θαμπό και πιο σκοτεινό, αλλά με μία μεγαλύτερη ανάγκη διαφοράς.

Τα μεγάλα ως τότε σχέδια ευημερίας δεν είχαν πια βάση. Τα ψέματα της πολιτικής είχαν ήδη σχεδιαστεί λάθος και στην πόλη. Η αδράνεια ήταν επακόλουθο. Σταθήκαμε για λίγο μπροστά από τόσα μεγάλα έργα που πια δεν μπορούσαν να μας χωρέσουν. Ξεκινώντας με τα έργα των ολυμπιακών να στέκουν πια άδεια κουφάρια, φτάνοντας και ως τις υποτιθέμενες αναπλάσεις αναζωογόνησης, να ναι πια κοιτίδες παρακμής και να μη θυμίζουν ούτε στο ελάχιστο υποδοχής μίας άλλοτε υποσχόμενης μεγάλης ζωής. Οι άνθρωποι ακόμα πιο πίσω να μην μπορούν ούτε να οραματιστούν αυτόν τον στόχο, να χάνουν πια κάθε

σύνδεση με τέτοια έργα κοινής ωφέλειας, αν κάποτε ήθελαν να τα δουν έτσι.

Έργα που σχεδιάστηκαν για να αντιπροσωπεύσουν αν το θέλουμε το καινούργιο, την πολύπλοκη ζωή, τη διαφορετικότητα, τη συνύπαρξη. Ίσως όμως και με τους λάθους όρους ή και το λάθος υπόβαθρο.

Ήρθαμε έτσι σιγά σιγά αντιμέτωποι με έργα που ανάλαφρα προσπάθησαν να αναδιαμορφώσουν τον αστικό χώρο. Μέσα σε αυτόν όμως δεν έρχονται να αποτυπωθούν μόνο οι διαθέσεις των σχεδιαστών και του ανίδεου κοινού, αλλά και όλες εκείνες οι προθέσεις του συστήματος, πολιτικού και οικονομικού. Έτσι μοιραία ο αστικός χώρος γίνεται ο χώρος της αγοράς, του πλούτου και της συσσώρευσής του, και πεδίο συνδιαλλαγών και επιβολής.

Στο τοπίο αυτό ερχόμαστε αντιμέτωποι με τον εξευγενισμό³⁶.

Έτσι οι παλιοί κάτοικοι μένουν στο περιθώριο, ένα περιθώριο που με την κρίση άρχισε ολοένα και να μεγενθύνεται, να αφορά περισσότερους ανθρώπους και να χαρακτηρίζει ολοένα και περισσότερες κοινωνικές ομάδες. Η ανάγκη για ζωή συρρικνώθηκε και βρεθήκαμε από πλήθος να αποτελούμε ένα κοινό. Χωρίς δράση, σχεδόν αποσβολωμένο από την εικόνα ζωής που θα ‘πρεπε να είχαμε.

Με την οικονομική κρίση έγινε ξεκάθαρη και η κρίση στον αστικό χώρο. Ο χώρος δεν υπάρχει ξέχωρα από την καθημερινότητα και τη ζωή, αλλά περισσότερο προσωμοιάζει μάλλον σε δοχείο υποδοχής όλων των κοινωνικών διεργασιών μίας πόλης ή ενός γενικότερα οργανωμένου συνόλου.

³⁶ Ο εξευγενισμός ως μεταφορά του όρου gentrification στην ελληνική γλώσσα, αναφέρεται στις χωρικές και κοινωνικές διαδικασίες αναδιάρθρωσης υποβαθμισμένων περιοχών της πόλης. Με την εξέλιξη της διαδικασίας, οι παλαιότεροι και πιο αδύναμοι, οικονομικά και πολιτικά, πληθυσμοί εκτοπίζονται και τη θέση τους καταλαμβάνουν μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Ταυτόχρονα, οι τιμές γης αυξάνονται και δημιουργούνται υπεραξίες, κυρίως μέσα από τη διαμόρφωση του χάσματος γαιοπροσόδου .

Ο δημόσιος χώρος δεν παράγεται σε κάποιο εργαστήριο και δεν κατασκευάζεται πλήρως αν απλά κατασκευάσουμε τον τρισδιάστατο χώρο που σκοπεύει να φιλοξενήσει ζωή για να τελεστεί εντέλει δημόσιος χώρος. Έτσι στην Ελλάδα τον καιρό της κρίσης είδαμε περισσότερο πως τα πρότζεκτ αναβάθμισης και εξευγενισμού περισσότερο αιθεροβατούν παρά στοχεύουν στην δημιουργία λειτουργικού και ανοικτού χώρου προς τη ζωή.

Το αστικό τοπίο φθάρθηκε, σε πολλά σημεία άδειασε, ερήμωσε και θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτά τα κενά που δημιουργήθηκαν βρήκαν και χώρο μέσα μας.

Το "λουκέτο" του μικρού καταστήματος αποτελεί ίσως την πιο δραματική μεταφορά- σύμβολο της φθοράς, και το "ρέκβιεμ" για μια ολόκληρη εποχή που ζήσαμε. Η ζωντάνια του κέντρου αντικαθίσταται τώρα από το φοβισμένο, και απών, πλήθος αυτών που μένουν μέσα και το νεκρωμένο πλήθος των ουρών στις υπηρεσίες επιδομάτων και φιλανθρωπικών συσσιτίων ή εθελοντικών δράσεων.”³⁷

³⁷ Δρ.Βασιλική Παπαγεωργίου, Διαδικτυακό άρθρο, Από την αναγέννηση στο μαρασμό: το αστικό τοπίο σε κρίση και το δικαίωμα στην πόλη σήμερα, independent.gr

1.3.3_Άνθρωπος-θεατής (μεταφορά Σταυρίδη)

Αν αναλύαμε τη ζωή υπό το πρίσμα της επικοινωνίας θα βλέπαμε γρήγορα μεγάλες και έντονες κατηγορίες ερεθισμάτων. Με τη μορφή εικόνων είναι οι περισσότερες εικόνες που προσλαμβάνει ο σύγχρονος άνθρωπος στο τοπίο της μεγαλούπολης. Εικόνες που τον επηρεάζουν διαμορφώνουν, βοηθούν ή αποσπούν στη διάρκεια της καθημερινότητας του. Σε όλα αυτά ο άνθρωπος είναι θεατής.

Το σύνολο των ανθρώπων έτσι αποτελεί ένα κοινό. Το κοινό μίας παράστασης που τείνουμε να ξεχνάμε ότι και οι ίδιοι συμμετέχουν.

“[...] Η πόλη των θυλάκων παρουσιάζεται ως ένα πρόγραμμα συνεχούς ροής, στηριγμένο ακριβώς στη διαδοχή αυτοτελών αποσπασμάτων. Στη συμπίλωση της αποσπασματικότητας με την αίσθηση της προσωρινότητας που μπορεί να έχει οποιαδήποτε ολοκλήρωση, βρίσκεται η σύγχρονη μυθολογία της πόλης. [...] Στην καθημερινή του ζωή ο υπεδιεγερμένος άνθρωπος απέναντι στην πόλη-τηλεοπτικό πρόγραμμα επιχειρεί να ανταποκριθεί κάνοντας διαρκώς ζάπινγκ: αλλάζει περιβάλλοντα που του ζητούν αλλιώτικες συμπεριφορές.Ακόμα και αν νιώθει ότι κάπου κάποτε ανήκει, τούτη η αίσθηση είναι για πάντα υπονομευμένη στον σύγχρονο κόσμο.”³⁸

Η διακοπή, το κενό και η αποσπασματικότητα είναι πια στοιχείο συνοχής. Βλέπουμε και αντιλαμβανόμαστε εύκολα τη λειτουργία του αν αναλύσουμε ένα σύγχρονο τηλεοπτικό πρόγραμμα. Αν όμως αυτό ο ίδιος συλλογισμός μεταφερθεί στο πεδίο της πόλης, από την πρόσληψη μίας όψης ενός οικοδομικού τετραγώνου, μέχρι την εφήμερη ζωή μίας

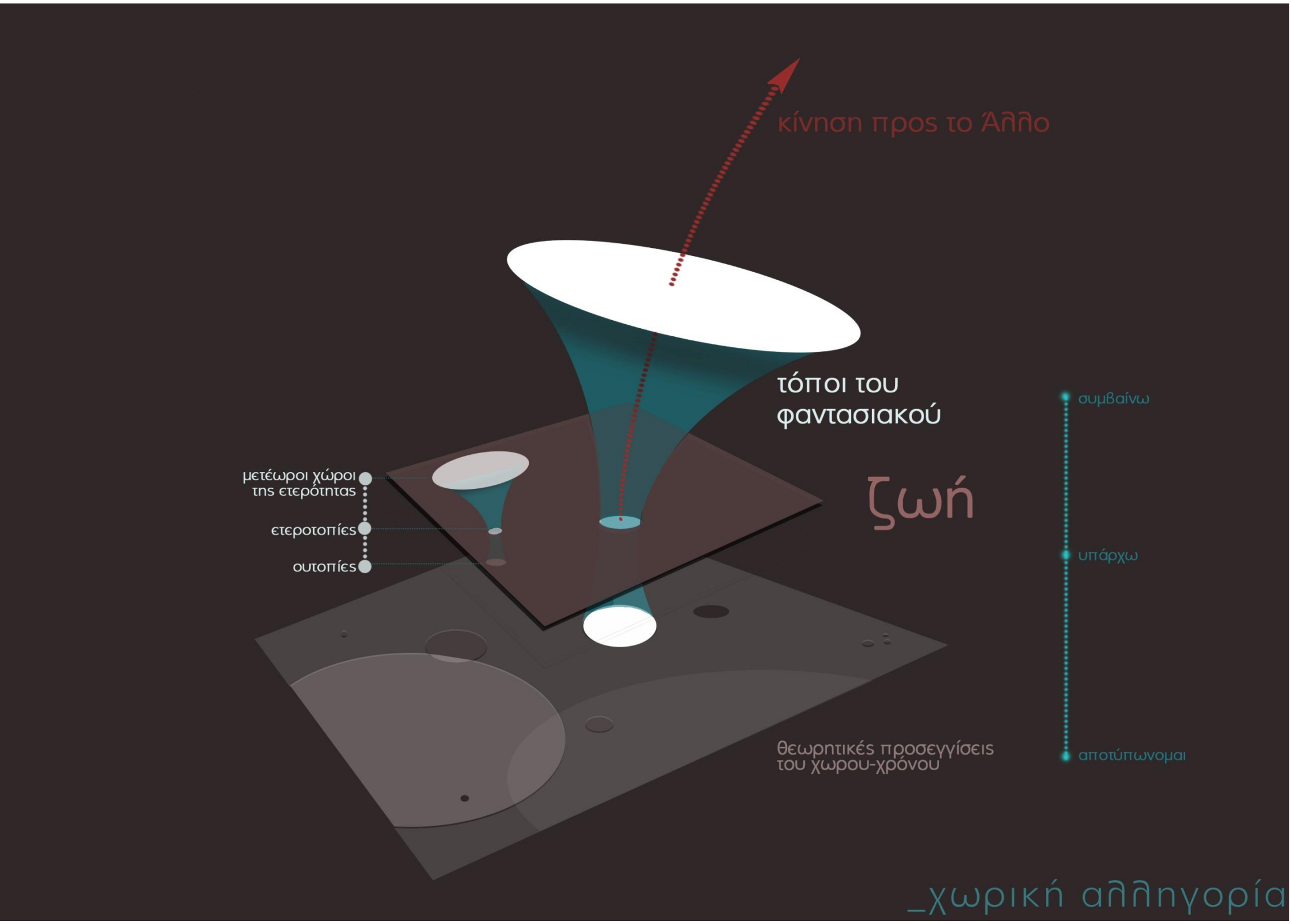
πλατείας μέσα στη μέρα και τη νύχτα ενός κοινού εικοσιτετραώρου, θα δούμε ότι δεν υπάρχει ταύτιση αποτελεσμάτων.

Ο άνθρωπος φαίνεται να προσαρμόζεται, να λειτουργεί σχεδόν φυσικά, αν μπορούσαμε να πούμε αυτή τη φράση γενικά για το σύγχρονο άνθρωπο της πόλης. Η διακοπή το κενό, η έλλειψη είναι πράγματα που σε μία υπερφορτωμένη ζωή από πληροφορίες και εικόνες δίνει μία ανάσα. Αποκρύπτει όμως και τον διττό της στόχο, καθώς σε αυτό τον συλλογισμό αποκρύπτεται η θέση του ατόμου. Η θέση του θεατή και άρα άπραγου ανθρώπου είναι αυτή που θέτει τον συλλογισμό σε ροή. Ένας άνθρωπος ανύποτος να δράσει να δημιουργήσει, να βιώσει και ίσως να αντιπαρατεθεί, προσλαμβάνει απλά εικόνες που άλλοτε του αρέσουν και άλλοτε όχι.

“Δεν πρόκειται μόνο, όπως λέει ο Σ.Γουέμπερ, για την αγωνία να “επιβιώσουμε της διακοπής”, αλλά για την αναπτυσσόμενη δεξιότητα να προσαρμοζόμαστε στο περιβάλλον μίας παρένθεσης που διαρκεί λίγο, αυτοτελούς και εξαρτημένης ταυτόχρονα από μία ροή χωρίς τέλος.”³⁹

³⁸ Σ.Σταυρίδης, Μετέωροι χώροι της ετερότητας, εκδ. Αλεξάνδρεια,2010, σελ.29

³⁹ Ο.π.

2_ΚΙΝΗΣΗ ΠΡΟΣ

2.1_Κίνηση προς το Άλλο

“Το αξιόμνηστο είναι εκείνο που μπορούμε να ονειρευτούμε για έναν τόπο. Ήδη σ’ αυτόν τον παλίμψηστο τόπο, η υποκειμενικότητα αρθρώνεται πάνω στην απουσία, η οποία τη δομεί ως ύπαρξη και την κάνει να “είναι εκεί”¹, βλέπουμε όμως πως αυτό το “είναι εκεί” εφαρμόζεται μόνο σε πρακτικές χώρου, δηλαδή σε τρόπους να περάσεις στο Άλλο.”²

¹ Αναφέρεται συχνά ως Dasein (μεταφρασή του στα γερμανικά)
² Michel de Certeau, Επινώνοντας την καθημερινή πρακτική/Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν, εκδ. Σμίλη, μτφρ. Κική Καψαμπέλη, 2010, σελ.274

2.1.1_Πρακτικές

_Εξουσία κατά τον Foucault

Ο Foucault θεωρούσε ότι δεν υπήρχε επαρκής ενασχόληση με την εξουσία στη θεωρία. Όλες οι αναλύσεις μέχρι τότε έμεναν σε ένα επίπεδο νομικού πλαισίου ή κράτους χωρίς να καφέρνουν να φτάσουν μέχρι την ίδια τη φύση και τη δυναμική της.

Η εξουσία εποτελεί ένα ιδιαίτερο φαινόμενο, το οποίο χρήζει διαφορετικής αντιμετώπισης. Σύμφωνα με τον Foucault δεν είναι απαραίτητο να τη συσχετίσουμε με κάποια κοινωνικοοικονομική δομή ούτε να την εντάξουμε στην σφαίρα της νομοθετικής μοναρχίας.³

Η εξουσία είναι ένα δίκτυο σχέσεων, καταφέρνει να διαπερνά όλο τον κοινωνικό ιστό. Δεν έχει έναν γενέθλιο τόπο, δεν ανήκει σε κάποιον, ούτε άτομο, ούτε και ομάδα ατόμων, δεν εντοπίζεται σε συγκεκριμένους θεσμούς ή δομές, ή και επίπεδα οργάνωσης. Δεν διαχωρίζεται σε μία ή πολλές εξουσίες αλλά είναι πολλές σχέσεις εξουσίας. Υπάρχει, λοιπόν μία σχεσιακή αντίληψη της εξουσίας.

Όταν φτάνει στο σημείο να προτείνει τον τρόπο που θα εξετάσουμε την εξουσία δεν επιλέγει την κορφή. Αντίθετα

³ Ισχυρίζεται ότι η πολιτική θεωρία δεν έπαψε ποτέ να κατατρώχεται από το πρόσωπο του μονάρχη. Αυτό που χρειαζόμαστε είναι μια θεωρία που δεν θα εστιάζεται γύρω από το πρόβλημα της ανώτατης αρχής. «Πρέπει να κόψουμε το κεφάλι του βασιλιά», γράφει emphaticά.

θεωρεί πως δεν γίνεται να εντοπίσουμε επαρκώς τις σχέσεις εξουσίας ξεκινώντας από τα πάνω. Θεωρεί πως για να καταφέρουμε μετέπειτα να εξηγήσουμε την ύπαρξη κεντρικού μηχανισμού πρέπει πρώτα να κατέβουμε και να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο έχει ερδαιωθεί στη βάση των σχέσεων και της ίδιας της κοινωνίας.

“Κάθε έννοια κεντρικής εξουσίας δεν μπορεί να υπάρξει και να λειτουργήσει χωρίς την ύπαρξη σχέσεων εξουσίας στο μικροεπίπεδο.”⁴

Έτσι η εξουσία είναι ένας καλὰ δομημένος ιστός που ενυπάρχει σε όλο το κοινωνικό σώμα. Δεν ασκείται μόνο με αρνητικούς όρους και τα αποτελέσματά της δεν μπορούν να θεωρηθούν μόνο καταπιεστικά. Κάτι τέτοιο εξάλλου δεν θα είχε καμία αποδοχή και θα την καθιστούσε πολύ εύθραστη, που μπορεί κανείς να αναγνωρίσει εύκολα ότι δεν είναι. Αντίθετα καταφέρνει να είναι πλήρως παραγωγική έχοντας θετικά αποτελέσματα, καλύπτοντας κομμάτια της επιθυμίας και της γνώσης.

Μέσα στις σχέσεις που δημιουργεί αποκαλύπτει δίπολα. Από τη μία εξάρτηση και υποταγή, και άρα επιπλέον στερησεις, όρια στη δράση, καθώς και επιπλέον επιθυμίες και ανάγκες(πειθάρχηση) . Από την άλλη, αποτελεί κομμάτι της αλληλαγής και της ανθρώπινης συμπεριφοράς και κοινωνικής δράσης.

Η εξουσία, προϋποθέτει και τις αντίστοιχες δομές εξουσίας ώστε να επιτυγχάνει τον στόχο της κατά τρόπο ομαλό για την κοινωνία. Έτσι η ύπαρξη εξουσίας δεν σημαίνει ανελευθερία ή περιορισμός της ανθρώπινης δράσης, ίσα ίσα που η συμμετοχή σε σχέσεις εξουσίας είναι και ο παράγοντας που δίνει την δυνατότητα επέμβασης στο

⁴ Μισέλ Φουκώ, Ιστορία της Σεξουαλικότητας, Τόμος 1, Η δίψα της γνώσης, μτφρ.Ράπτα, 1982, σ. 123-125

σύνολο. Κάθε φορά δίνεται η ευκαιρία εμπλοκής ή και αποχής, με αυτό να σημαίνει πως η εξουσία είναι κατεξοχήν πεδίο δυνατοτήτων και πολλαπλών επιλογών για τα άτομα. Η ύπαρξη της εξουσίας με άλλα λόγια αποτελεί και παράγοντα που επιτρέπει από την ύπαρξή του την κοινωνική αλληλαγν και την ανάγκη του ατόμου για αντίδραση.

_Μικροφυσική της εξουσίας

Η κυρίαρχη αιτίαση στις “μεγάλες αφηγήσεις” της νεωτερικότητας εστιάζεται στην αδυναμία τους να εντάξουν την πολυσημία της πραγματικής ζωής, να ενασκήσουν και να κατανοήσουν την πολυπλοκότητα των τρόπων που συνθέτουν την καθημερινότητα. Οι πρακτικές που συγκροτούν είναι σε τέτοιο βαθμό σύνθετες και περίπλοκες, ώστε να καθίσταται ανέφικτη κάθε απόπειρα μιας συνολικότερης θεώρησής της⁵. Ο ντε Σερτιώ μπορεί να δει σε τούτη την πραγματικότητα τα σημάδια μίας ανάγκης άρνησης. Τα ψίχουλα μικρών στιγμών αντίστασης στην καθυπόταξη. Σε κάθε προσπάθεια ηγεμονίας μίας πλευράς εντοπίζει μία δεύτερη που αντιτίθεται σε αυτή τη δράση και υπομένει ενώ αντιδρά. Θέμα του όπως γράφει και ο συγγραφέας είναι αυτό το “δίκτυο αντιπειθαρχίας” που διαμορφώνεται από “αυλακώσεις, εκλήψεις, ραγισματιές και ευρήματα στην τετραγωνισμένη δόμηση ενός συστήματος”. Αυτό που προσπαθεί να σκιαγραφήσει είναι μικρές στιγμές ολικής άρνησης και ενσωμάτωσης ταυτόχρονα. Σε κάθε κανονιστικό μοντέλο, σε κάθε κανονικότητα κάθε εποχής υπάρχουν ή δημιουργούνται οι όροι εκείνοι που επιτρέπουν στο άτομο ή μάλλον το άτομο επιτρέπει στον εαυτό του σε κάθε του τέλεση να αβντιστέκεται. Έτσι δημιουργείται ένα ένα εργαλείο

⁵ Ο Κώστας Χριστόπουλος στο άρθρο του «η μικροφυσική του πράττειν» μεταξύ άλλων επιχειρεί να αποκωδικοποιήσει τις κινήσεις του Michel De Certeau στο βιβλίο του «Επινοώντας την καθημερινή πρακτική. Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν».

εντίστασης, ένα δίκτυο πρακτικών τα οποία αντιβαίνουν την κυρίαρχη λογική, ενώ ταυτόχρονα καταφέρνουν να βάλλουν βάσεις για την εποπτεία της πλευράς που ασκεί την δύναμη της εξουσίας και της κανονικοποίησης.

Τα άτομα αυτά και οι πρακτικές τους ωστόσο δεν γνωρίζουν τη δυναμικότητα αυτή. Δεν μιλάμε εδώ για οποιαδήποτε οργανωμένη πάλη ή αντίσταση, αλλήλ για υποκείμενα που δρουν περισσότερο στα τυφλά. Χωρίς τη λογική και την αναγνώριση των ξεκάθαρων σχέσεων λειτουργούν περισσότερο “βλέποντας και κάνοντας”, όπως αναφέρει και ο ίδιος. Όλες αυτές οι κινήσεις αποτελούν τακτικές σύντομου χρόνου και έρχονται να αντιπαρεταθούν και να ξεχωρίσουν από μορφές στρατηγικών ή οργανωμένων κατευθύνσεων. Μέσα από λεπτές γραμμές κινούνται ανάμεσα στο περίτεχνο και το πανούργο, τις προσποιήσεις και την αυθεντικότητα. Είναι όλα τα κομμάτια αυτά της ζωής που μπορούν να αποκαλύψουν δύναμη στην πλευρά που δέχεται την πίεση. Τα μεριά που αν και δέχεται το βάρος που της έχει εναποτεθεί έχει τη δύναμη να το σκώσει.

_Οι καθημερινές πρακτικές κατά τον Michel de Certeau

Στο δεδομένο πεδίο δυναμικών του Foucault και της πόλης ως τόπο που όλες οι σχέσεις αυτές έρχονται να αποτυπωθούν είναι και το κομμάτι παρατήρησης του Michel de Certeau. Δίνει ωστόσο σκοπιές και προβληματικές πολύ νέες. Μέχρι αυτό το σημείο αναφερόμασταν στην πόλη⁶ ως

⁶ Η Πόλη-έννοια, για τον de Certeau είναι ο τόπος μετασχηματισμών και ιδιοποιήσεων, αντικείμενο παρεμβάσεων, αλλά και υποκείμενο που εμπλουτίζεται ακατάπαυστα με νέα κατηγορήματα: είναι ταυτόχρονα και η μηχανή της νεωτερικότητας και ο ήρώας της.

σημείο αναφοράς του ολοποιντικού σχεδίου των κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών στρατηγικών. Η ζωή όμως στα αστικά κέντρα έχει τη δυνατότητα να αποκαλύψει όσα κομμάτια δεν βρήκαν χώρο στο πολεοδομικό σχέδιο, παρόλα αυτά κατέχουν χώρο στη ζωή.

“Η γλώσσα της εξουσίας “αστικοποιείται”, πλην όμως το “άστυ” είναι παραδομένο σε αντιφατικές κινήσεις, που αλληλοαντισταθμίζονται και συνδυάζονται έξω από την πανοπτική εξουσία. Η Πόλη γίνεται κυρίαρχο θέμα των πολιτικών θρύλων, αλλά δεν είναι πια ένα πεδίο προγραμματισμένων και ελεγχόμενων τελέσεων. Κάτω από τους λόγους που την ιδεολογικοποιούν, θρασομανούν τα τεχνάσματα και οι συνδυασμοί δυνάμεων χωρίς αναγνώσιμη ταυτότητα και ορθολογική διαφάνεια, χωρίς σημεία απ’ όπου να μπορεί κανείς να τις πιάσει-δυνάμεων που η διαχείρισή τους είναι αδύνατη.”⁷

Ο de Certeau θα μπορούσαμε να πούμε ότι συνεχίζει την ανάλυση του Foucault για τις δομές της εξουσίας, αλλήλ ίσως καλύτερα πρέπει να μιλήσουμε για το αντίστροφό της. Εκεί που παρατηρούμε τις πόλεις να παρακμάζουν , το ίδιο κάνουν και οι διαδικασίες που τις οργάνωσαν. Επιχειρεί σε εκείνο το σημείο να μην είναι εύπιστος, να μην μεταστρέψει την επικείμενη θεωρία του σε μία θεωρία δυστυχίας όπως την αποκαλεί, αφήνει έτσι την μεγάλη ανάγνωση και αναλύσει τις μικροβιακές πρακτικές, ενικές ή πληθυντικές, οι οποίες επρόκειται να διαχειριστούν ή και να καταργήσουν ένα πολεοδομικό σύστημα, αλλήλ και να επιβιώσουν έπειτα του μαρσαμού του.

⁷ Michel de Certeau,Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν | Επινώντας την καθημερινή πρακτική, μτφρ Κική Καψαμπέλη, εκδ Σμίλη, 2010, σελ. 250

Για εκείνον όλες αυτές οι τελέσεις και οι πρακτικές αποτελούν μία πολλαπλασιαζόμενη παρανομία που αναπτύσσεται και παρεισδύει στα δίκτυα της επιτήρησης, συνδυασμένη σύμφωνα με δυσανάγνωστες μεν, σταθερές δε τακτικές, μέχρι του σημείου να συνιστά εκδοχές καθημερινής ρύθμισης και λαθραίας δημιουργικότητας⁸.

Στην παρούσα συγκυρία, αν δεχτούμε ότι οι πρακτικές του χώρου υφαίνουν όντως τις συνθήκες που καθορίζουν την κοινωνική ζωή, στο βιβλίο Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν | Επινώντας την καθημερινή πρακτική παρακολουθούνται μερικές από τις πολύμορφες και πολυμήχανες, αντιστεκόμενες και πείσμονες διαδικασίες που ξεφεύγουν από την πειθαρχεία, χωρίς ωστόσο να βρίσκονται έξω από το πεδίο όπου ασκείται η κοινωνική ζωή και επιχειρείται όπως μαρτυρά και ο ίδιος ο τίτλος να δημιουργηθεί μία θεωρία των καθημερινών πρακτικών, του βιωμένου χώρου και μίας ανησυχητικής οικειότητας της πόλης.

“ Βλέπετε, χρειάστηκε να προσφύγω όλο και περισσότερο σε πολύ πολύ μικρές, σχεδόν αόρατες απολαύσεις, επουσιώδη πραγματάκια... Δεν έχετε ιδέα πόσο τεράστιος γίνεσαι μ’ αυτές τις μικρολεπτομέρειες, είναι απίστευτο πόσο ψηλώνεις”.⁹

Το άτομο στη θεώρηση του de Certeau ζει τόσο στριμωγμένο στον κόσμο που είχε φτιαχτεί για αυτό, κυριαρχείται και αποσπάται ολhoένα και περισσότερο από την επιβεβλημένη ελεγκτικότητα, μη μπορώντας και να βγει από αυτήν, που πλέον ψάχνει τρόπους να την ξεγελάσει. Εφευρίσκει μηχανεύματα για να την παραπλανήσει, και να καταφέρει να επανιδιοποιήσει του υπάρχοντος συστήματος.

⁸ Michel de Certeau, Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν | Επινώντας την καθημερινή πρακτική, μτφρ Κική Καψαμπέλη, εκδ Σμίλη, 2010, σελ.252
⁹ Witold Gombrowicz, cosmos, Gallimard, Folio, 1971, σελ.165

Ένας άνθρωπος υπό τέτοιο καθεστώς δεν επιζητά την ανατροπή, δεν οργανώνεται απαραίτητα σε πλευρές, αλληά δρα περισσότερο “βλέποντας και κάνοντας”, όπως είπαμε και προηγουμένως. Ότι κατάφερε να κερδίσει μέσα στο παιχνίδι, δεν θα το κρατήσει, περισσότερο μοιάζει να το ξαναποντάρει στη δυναμική των γεγονότων ώστε να συνεχίσει να επιζητά ευκαιρίες¹⁰.

Μιλάμε λοιπόν για ένα ιδιαίτερο πλέγμα τακτικών, μία τέχνη “χειρισμού και απόλαυσης”¹¹.

*“Ονομάζω τακτική έναν υπολογισμό που δεν μπορεί να στηριχθεί σ’ έναν ιδιότοπο, άρα ούτε και σε σύνορα που διακρίνουν τον άλλο ως ορατή ολότητα. Μοναδικός τόπος της τακτικής είναι ο τόπος του άλλου.”*¹²

¹⁰ Michel de Certeau, Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν | Επινώντας την καθημερινή πρακτική, μτφρ Κική Καψαμπέλη, εκδ Σμίλη, 2010, γενική εισαγωγή, σελ. 67
¹¹ Michel de Certeau, Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν | Επινώντας την καθημερινή πρακτική, μτφρ Κική Καψαμπέλη, εκδ Σμίλη, 2010, γενική εισαγωγή, σελ. 73
¹² Michel de Certeau, Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν | Επινώντας την καθημερινή πρακτική, μτφρ Κική Καψαμπέλη, εκδ Σμίλη, 2010, γενική εισαγωγή, σελ. 67 [Σε αναφορά του βιβλίου παραθέτονται και τα αξιής: Με τις εργασίες του Pierre Bourdieu, του Marcel datienne και του Jean-Pierre Vernant διευκρινίζεται η έννοια τακτική, κάτι στο οποίο συμβάλλουν επίσης οι κοινωνιολογισολογικές έρευνες του H.Garfinkel, του H.Sacks κ.α.

2.1.2_Τελέσεις

*“Οι τελέσεις αφορούν ευέλικτους τρόπους δράσης μιας εφαρμοζόμενης πολύτροπης τέχνης του πράττειν ή του ποιείν, πάνω στις πολύστροφες διεργασίες της σκέψης.”*¹³

Στο ανώνυμο επίπεδο της καθημερινής ζωής, ο τρόπος αυτός συνδέεται με λογικές ακτιβιστών ή και χάκερ, δημιουργούνται λοιπόν παρακάμψεις από το νήμα της δράσης, ή πιο σωστά λογικές παρρεκλήσεις του νοήματος και έτσι οδηγούμαστε σε οριακές στιγμές παραβατικότητας. Κάποιος θα μπορούσε να θεωρήσει αυτές τις στιγμές ως θετική αντίσταση όπως θα δούμε αργότερα¹⁴. Τέτοιες τελέσεις δεν αποκόπτονται πλήρως από τον ιστό της ζωής και της ιστορίας έτσι κουβαλούν μοιραία πάνω τους στοιχεία του πολιτισμού και των κοινωνιών, ίχνη και κοινωνικές συνθήκες που καταφέρνουν να τα διαδραματίσουν με τον δικό τους τρόπο, σαν να σκηνοθετούν κάτω από μικροσκόπιο της δικής του οπτικής. Έτσι ζουν και δρουν στην κοινωνική περφορμανς, διαφοροποιούν και τροποποιούν τις τελέσεις με έναν πρωτότυπο και ταυτόχρονα αναγκαίο τρόπο. Η Butler θεωρεί ότι η τροποποίηση και η διαφοροποίηση ενυπάρχουν έμφυτες στη διαδικασία της επανάληψης στην κοινωνική αυτή περφόρμανς της ζωής, όπως και στην ίδια την επιτέλεση του φύλου, που ενώ πρακτικά είναι αναφορική, στην πραγματικότητα αδυνατεί την πλήρη

¹³ Michel de Certeau, Επινώντας την καθημερινή πρακτική/Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν, εκδ. Σμίλη, μτφρ. Κική Καψαμπέλη, 2010, σελ.60
¹⁴ Ο Foucault, στο βιβλίο του Επιτήρηση και τιμωρία αναλύει αυτές τις μικροβιακές σχεδόν τελέσεις και τις εντάσσει στο γενικότερο πλαίσιο της μικροφυσικής της εξουσίας, δίνοντας στην αντίσταση στιγμές που αποκλίνουν ακόμα και από τη δική της γενική και αυστηρή θεώρηση.

επανάληψη του πρωτοτύπου. Το ίδιο ακόμα το πρωτότυπο μάλιστα απουσιάζει στην πράξη.¹⁵ Το να κάνεις λοιπόν τα πράγματα με έναν δικό σου και αυθεντικό τρόπο σημαίνει πολλήα περισσότερα. Η περιπλάνηση σε ασυνήθιστα μέρη ή σε τόπους που δεν επιτρέπεται η πρόσβαση, είτε λόγω χωρικών περιορισμών είτε συναισθηματικά λόγω εμπειριών του παρελθόντος, σημαίνει επανακωδικοποίηση των ιχνών της μνήμης ή αυτό που αποκαλείται αρχειακή διαδικασία ενεργοποίησης της λήθης. Είναι ίσως από τις τελευταίες μορφές επιμονής στη ζωή, διατήρησης ταυτότητας, διατήρησης επιλογής στον κοινωνικό βίο και μοναδική ευκαιρία δημιουργίας αποτυπώματος στο χώρο. Γιατί ο χώρος είναι η απόλυτη αλληοτρίωση. Όταν ο άνθρωπος γίνεται στοιχείο του περιβάλλοντός του, όταν ενσωματώνεται στο σκηνικό της τελετής, δεν υπάρχει πια σαν ατομικότητα.¹⁶ Για αυτή την ενσωμάτωση μίλησε και η Butler προσπαθώντας να εξηγήσει την έννοια του φύλου. Εισαγεται εκεί αναγκαία ο όρος της επιτελεστικότητας. Η έννοια της επιτελεστικότητας στην Butler βασίζεται στην κανονιστική δύναμη της επανάληψης. Η αναγκαία επιβολή του να ανήκουμε σε ένα από τα δύο κοινωνικά φύλα συντελεί στην ύπαρξη εξαιρέσεων [exclusions], οι οποίες αφενός υπερβαίνουν και αψηφούν την επιβολή αυτή, αφετέρου συντελούν και αυτές στην κανονικοποίηση. Έτσι το φύλο και κατ’ επέκταση το κάθε άτομο υποχρεούται σε μία ορισμένη έστω από τον ίδιο κοινωνική περφόρμανς. Για την Butler, η επιτελεστικότητα είναι ταυτόχρονα η δύναμη που κανονικοποιεί, αλληά και η δυνατότητα αντίστασης.¹⁷

¹⁵ Κ.Ντάφλος, Επιτελεστικές πρακτικές τέχνης, διαδικτυακό σύγγραμμα, 2015, κεφ5
¹⁶ Σταυρίδης Σταύρος, Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή, εκδ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 2009, σελ. 103)
¹⁷ James Loxley, Performativity, 2007, σελ.136-138

_ Παιχνίδι

“Ο πολιτισμός γεννιέται και εξελίσσεται σαν παιχνίδι”¹⁸

Το παιχνίδι σαν έννοια ανήκει στην σφαίρα τόσο της ανθρωπολογίας, της ψυχολογίας, της φιλοσοφίας, της κοινωνιολογίας και σχεδόν κάθε ανθρωποκεντρικού τομέα ανάλυσης. Είναι η διαδικασία εκείνη που δημιουργεί διαδράσεις, μπορεί να έχει ανταγωνιστικό χαρακτήρα ή και να προβάλει κοινωνικούς ανταγωνισμούς. Ως εργαλείο είναι κεντρικό στο θέατρο και την περφόρμανς.

Παρουσιάζει μία ρευστότητα, επιθυμεί την απουσία ορίων με την ίδια τη ζωή¹⁹. Ήδη από μικρή ηλικία αντιλαμβανόμαστε ότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη ζωή και θα μπορούσαμ ένα πούμε ότι σωματοποιεί και μία βιολογική ανάγκης μας.

Όσον αφορά την παιγνιώδη επιτέλεση τώρα, εκείνη φαίνεται να έχει τη δύναμη να ασκεί κριτική προς την εξουσία (έχοντας υπόψιν τις κλασικές εικόνες καρναβαλιού), να εναλλάσσει τα “στάτους” (στα παιχνίδια ρόλων), αλλά και να μας φέρνει σε επαφή με αιωρούμενους τόπους της φαντασίας(σε ότι έχει να κάνει με την περιπλάνηση για παράδειγμα). Δίνει το δικαίωμα εφήμερων ταυτοτήτων και καλλιέργειας του συνειδητού και των επιλογών μας (ειδικότερα στην ενασχόληση με το θέατρο, το θέατρο του καταπιεσμένου, αλλά και από την απλή παρακολούθηση μίας παράστασης).

¹⁸ Johan Huizinga, Ο άνθρωπος και το παιχνίδι, εκδ Γνώση, μτφρ Σ.Ροζάνης, Γ.Λυκιαρδόπουλος, 1989
¹⁹ Κ.Ντάφλος, Επιτελεστικές πρακτικές τέχνης, διαδικτυακό σύγγραμμα, 2015, κεφ5

Οι Καταστασιακοί²⁰ θεωρούν το παιχνίδι ως ουσία του ανθρώπου και χρησιμοποιώντας το ως αντίθετο της ορθολογικότητας, το παρουσιάζουν ως σκοπιμότητα άνευ σκοπού, ως ένα ενέργημα που “δεν κατευθύνεται συνειδητά σε κανένα στόχο”.²¹ Για εκείνους στόχος ήταν η κατασκευή καταστάσεων στο δημόσιο χώρο, ή αλλιώς η συνεχής πραγματοποίηση ενός μεγάλου παιχνιδιού.

“Πεδίο δράσης των Καταστασιακών υπήρξε ο καθημερινός, δημόσιος χώρος και οι άνθρωποι που ζουν και αλληλεπιδρούν σε αυτόν. Αντιστεκόμενοι στην εμπορευματοποίηση της ζωής και την καπιταλιστική εκμετάλλευση, αντιπρότειναν αστικές εμπειρίες δημιουργικότητας και αυθορμητισμού και έθεσαν ως εργαλεία το παιχνίδι, την περιπλάνηση, την ελευθερία και την κριτική σκέψη.”²²

Στη σημερινή εποχή οι αντιφάσεις του χώρου εντείνονται, η οικονομική κρίση και η εισβολή του ψηφιακού χώρου στο δημόσιο βίο αλλιάζουν συνεχώς το πεδίο του δημόσιου χώρου. Το παιχνίδι προσαρμόζεται. Μέσα από συνεργατικές πρακτικές θα μπορούσε να επιτύχει την εδραίωση του και να επιτύχει την αμφισβήτηση

²⁰ Η Καταστασιακή Διεθνής (Καταστασιακοί ή Σιτουασιονιστές) ήταν μία κίνηση ριζοσπαστών καλλιτεχνών και θεωρητικών που έδρασαν στη Γαλλία την περίοδο 1957-1972. Η ομάδα περιελάμβανε στους κύκλους της περισσότερα από πενήντα άτομα από διάφορα πεδία, καλλιτέχνες, ζωγράφους, θεωρητικούς, φιλοσόφους, συγγραφείς, αρχιτέκτονες κ.ά.
²¹ McKenzie Wark, The Beach Beneath the Street: The Everyday Life and Glorious Times of the Situationist International, εκδ Verso, 2011
²² Τσιαουσκόγλου Δήμητρα, διαδικτυακό άρθρο Καταστασιακοί(α’ μέρος), art mag, 2013

παγιωμένων δομών και την ανάδυση της πόλης ως “αένασου έργου των κατοίκων”.²³

*“Η κεντρικότητα του παιχνιδιού συνεπάγεται να δοθεί προτεραιότητα στο χρόνο αντί του χώρου, χωρίς να ξεχνάμε ότι ο χρόνος εγγράφεται μέσα σ’ ένα χώρο και να τεθεί η προσοικείωση υπεράνω της κυριαρχίας.”*²⁴

Εντάσσοντας το παιχνίδι στην καθημερινή επιτελεστικότητα χάνουμε τα όρια και τα επαναπροσδιορίζουμε εκ νέου. Κάπως σχεδόν μαγικά ξαναγινόμαστε παιδιά κι είναι πια σαν να μην υπάρχουν κανόνες, αλλιώς μπορούμε να τους βάλουμε εμείς. Το σώμα μπαίνει σε κατάσταση εγρήγορης, κάτι που λείπει από τον σύγχρονο βίο, οι επιλογές πολλαπλασιάζονται και τα συμβάντα εμπλουτίζονται.

Στην παιδική ηλικία, διαποτισμένη από την χαρά του παιχνιδιού και με σχεδόν μοναδικό δικό μας εργαλείο τη διαδικασία του παιχνιδιού καθορίσαμε τις πρακτικές του χώρου. Καταλάβαμε κινήσεις, άτομα και χώρους μέσα από αυτό. Τα ονοματίσαμε, τα κριτικάραμε και δημιουργήσαμε δίκες μας σκέψεις για αυτά. Η παιδική ηλικία που καθορίζει τις πρακτικές του χώρου αναπτύσσει έπειτα τα αποτελέσματά της, φουντώνει, κατακλύζει τους ιδιωτικούς και τους δημόσιους χώρους, διαλύει τις αναγνώσιμες επιφάνειες τους και δημιουργεί μέσα στη σχεδιασμένη πόλη μία πόλη “μεταφορική” ή μετατοπιζόμενη, όπως την ονειρευόταν ο Kandinsky : “μία μεγάλη πόλη, χτισμένη στέρεα σύμφωνα με όλους τους κανόνες της αρχιτεκτονικής που σείεται ξαφνικά από μία ανυπολόγιστη δύναμη”²⁵.

²³ Lefebvre, Henri [1977], Το δικαίωμα στην πόλη : χώρος και πολιτική, μετάφραση: Πάνος Τουρνικιώτης, Κλώντ Λωράν, Αθήνα :Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.165
²⁴ Ο.π.
²⁵ W.Kandinsky, Για το πνευματικό στην τέχνη, εκδ Νεφέλη, μτφρ Μ.Παράσχης, 1981, σελ.53

Συγχέουμε πολλές φορές τον αυθορμητισμό με την παρόρμηση, ή ακόμα στρεβλότερα παρουσιάζουμε τον αυθορμητισμό σαν δικαιολογία ανάρμοστης ή αγενούς συμπεριφοράς. Προτιμούμε να τον τοποθετούμε σε παιδικές συμπεριφορές, μειώνοντας έτσι και τις ίδιες τις πράξεις, αλλιώς και την παιδική ορμή, που αποτελεί και έναν από τους λίγους εναπομείναντες τρόπους φυσικής δημιουργικότητας στην σύγχρονη δυτική κουλτούρα.

Ο αυθορμητισμός είναι ένα αέναιο εργαλείο να προσαρμοζόμαστε όσο παράλογο κι αν ακούγεται αρχικά αυτό. Δεν αρκεί να ακολουθήσουμε σωστά τις οδηγίες σε ότι κι αν κάνουμε πρώτη ή εικοστή φορά. Η προσαρμοστικότητα και οι επιπλέον κινήσεις για να επιτευχθεί αυτή είναι κι αυτές κινήσεις αυθορμητισμού. Η δυνατότητα εμπλοκής σε νέα περιβάλλοντα και πιθανότητας είναι κατεξοχήν τρόπος επιβίωσης και δημιουργίας. Αν ο άνθρωπος ξεχνούσε τελείως αυτές τις ικανές πλευρές του για εξέλιξη θα καταντούσε ρομποπαθής²⁸ και αδύναμος σε μία κοινωνία συνεχών εξελίξεων, ανατροπών και νέων περιβαλλόντων.

_ Αυθορμητισμός

Ο αυθορμητισμός δεν αποτελεί απλώς μία παρόρμηση, οπωσδήποτε όχι στην πιο αναπτυγμένη και πραγματικά ανθρώπινη μορφή του κι η τελευταία είναι η μόνη μορφή που αξίζει να συζητηθεί. Ούτε συνεπάγεται ο αυθορμητισμός μία ανεπιτήδευτη συμπεριφορά και αίσθημα. Ο αυθορμητισμός αποτελεί συμπεριφορά, αίσθημα και σκέψη, που είναι ελεύθερες από εξωτερικούς εξαναγκασμούς, από επιβεβλημένους περιορισμούς. Είναι μία αυτουρμιζόμενη, εσωτερικά ελεγχόμενη, συμπεριφορά, αίσθημα και σκέψη, όχι μία ανεξέλεγκτη αναθυμίαση πάθους και δράσης.²⁶

Για τον Jacob Levy Moreno²⁷ ο αυθορμητισμός που συνδέεται άρρηκτα με τη δημιουργικότητα είναι βασικό στοιχείο για έναν καλό τρόπο ζωής. Τον όρισε ως «μια νέα αντίδραση σε μια παλιά κατάσταση ή μια επαρκή αντίδραση σε μία νέα κατάσταση». Επίσης, τον αποκάλεσε «ένα μη συντηρητικό είδος ενέργειας». Αυτοί δε θα έπρεπε να θεωρηθούν ολοκληρωμένοι ορισμοί αλλιώς ενδείξεις κάποιων σημαντικών χαρακτηριστικών του φαινομένου.

Έχει την τάση να δημιουργεί μη ιεραρχικές μορφές οργάνωσης αλλιώς οργανικές αυτοοργανωμένες δομές. Η σύγχρονη ζωή στη μεγαλούπολη έχει την τάση και τους τρόπους να καταπνίγει τέτοιες μορφές συμπεριφοράς ή καλύτερα συμπεριφορές.

²⁶ Bookchin Murray, Αυθορμητισμός και Οργάνωση, εκδ ελεύθερος τυπος,17-18
²⁷ Ο Jacob Levy Moreno υπήρξε ψυχίατρος, εμνευστής του ψυχοδράματος, και διαρκής μελετητής του παιχνιδιού και του αυθορμητισμού που ενέχει.

²⁸ Ο όρος αναφέρεται από τον Lewis Yablonsky για τον άνθρωπο που είναι αυτός του οποίου η βασική δυναμική είναι η απροθυμία να αναλάβει την ευθύνη της εμπλοκής σε νέες πιθανότητες.

2.1.3_Αλληγορίες

_Ίχνη

Όλα τα γεγονότα, συμπεριφορές ατόμων και τα τεκμήρια αυτών αποκρυσταλλώνονται μέσω της μνήμης και αφήνουν τα λεγόμενα ίχνη. Στην συλλογική μνήμη ευρύτερα οι αποκρυσταλλώσεις αυτές τις μνήμης αποτελούν και το υλικό έρισμα των συλλογικών αναμνήσεων. Ορίζονται έτσι ως αναγνωρίσιμες οι τοποθεσίες από τα άτομα και τις κοινωνικές τους ομάδες. Αν για παράδειγμα συμβεί κάτι σε μία συγκεκριμένη τοποθεσία ή μία ομάδα ατόμων θεωρεί ότι κάτι εκεί συνέβη τότε θεωρούμε το εκάστοτε “εκεί” ως σημείο αναφοράς της συλλογικής μνήμης της ομάδας ή και ευρύτερα. Είναι η κοινωνική διάσταση της μνήμης και η αξία του γεγονότος που μας ωθεί στην ανάγκη επισήμανσης και αποτύπωσης του σε κάτι με συλλογική υπόσταση.

Η διαδικασία δημιουργίας ιχνών προϋποθέτει και μία διαδικασία εντοπισμού τους και άρα αξιολόγησής τους ως εν δυνάμει ίχνη. Κάθε άτομο ή ομάδα αναγνωρίζει και μετέπειτα χρησιμοποιεί ίχνη αναλόγως την πρόθεση και την κατεύθυνσή του. Εύκολα συμπεραίνουμε ότι κάθε πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο δρούμε είναι και αυτό που στην πραγματικότητα κατευθύνει την όλη διαδικασία. Η ίδια τέλεση ακολουθείτε και για την αξιολόγηση παιδιότερων ιχνών ως αποδεκτά από την εκάστοτε ομάδα, την εκάστοτε εποχή.

Το περιβάλλον που ζούμε, φυσικό και τεχνητό, είναι πυκνοσπαρμένο με πλήθος ιχνών που άλλοτε θυμίζουν, άλλοτε κρύβουν ή φανερώνουν. Εμφανίζονται ως αποτελέσματα γεγονότων αλλιά και συνεχιστές της μνήμης τους, προσθέτουν έτσι και συμβάλλουν στην κοινωνική εμπειρία.

Ο καθένας, και αναλόγως την εκάστοτε παρουσία του στο χώρο, μπορεί να αναγνωρίσει τα λεγόμενα ίχνη. Μετέπειτα και σε ευθεία σύνδεση με τις προθέσεις του μπορεί να τα αναγνωρίσει ή και να τα χρησιμοποιήσει.²⁹

Τα ίχνη λοιπόν δεν προϋπάρχουν και ούτε έχουν αυθύπαρκτη χρησιμότητα, αλλιά γεννιούνται μέσα στις τελέσεις. Η ίδια η υπάρξή τους δεν θεωρείται δεδομένη αλλιά πρέπει να αναγνωρίζεται από κάποια άλλη δράση. Τα ίχνη δεν υπάρχουν έξω από τις ομάδες που τα αναγνωρίζουν και άρα τα καθορίζουν και επικαιροποιούν. Η διαδικασία αυτή της αναγνώρισης μπορεί έτσι να οδηγήσει σε πράξεις με ιδιαίτερη σημασία. Έξω από την κάθε ομάδα όμως αυτή η διαδικασία ή και τα ίδια τα ίχνη δεν μπορούν να αναγνωριστούν. Τα ίχνη καθορίζουν λοιπών την ίδια την ύπαρξη τους, αλλιά και τις κατευθύνσεις μίας ομάδας που τα αναγνωρίζει και βλέποντας την αντίστροφη διαδικασία είναι και εκείνη που τα καθιστά υπαρκτά στο λόγο και τη δράση.

_Κατώφλια

Το κατώφλι νοηματοδοτεί μία διάβαση και το σημάδι της μαζί αν μπορούσαμε να αποδομήσουμε σχετικά την έννοια του. Για τον Σ.Σταυρίδη αποτελεί έναν τόπο και έναν χρόνο μεταβατικό ανάμεσα σε ένα πριν και ένα μετά, ένα εδώ και ένα εκεί.

Ο W.Benjamin αναζητά τα σημεία εκείνα που μπορούν να αλλιάξουν την ιστορία. Τα σημεία καμπής εκείνα που οι δυνατότητες δίνουν επιλογές τόσο διαφορετικές από το τώρα. Πορείες που αν ένα όνειρο γινόταν πραγματικότητα ή ένας εφιάλτης η ιστορία πια θα ήταν διαφορετική, τα γεγονότα τόσο αλλιά. Η πραγματικότητα θα αλλιάζε ριζικά

²⁹ Σ. Σταυρίδης, 1990, Η συμβολική σχέση με το χώρο, σελ. 112

προς οποιάδήποτε κατεύθυνση. Παρεισφρέοντας στο ιστορικό συνεχές και βλέποντας το μέλλον ως ευθεία συνέχεια του παρελθόντος η δυναμική αυτή δίνει αμέτρητες επιλογές στην ιστορία που απλά δεν επιβεβαιώθηκαν από τα γεγονότα, αλλήλ ταυτόχρονα διανοίγει άλλες τόσες πορείες σε κάθε στιγμή του μέλλοντος.

“Ιστορική σύνθεση του παρελθόντος δε σημαίνει αναγνώρισή του “με τον τρόπο που υπήρξε πραγματικά”. Σημαίνει συγκράτηση μιας μνήμης, καθώς αστράφτει τη στιγμή του κινδύνου. [...] Το χάρισμα να αναζωπυρώνει τη σπίθα της ελπίδας στο παρελθόν, έχει εκείνος μόνο ο ιστορικός, που έχει την πεποίθηση ότι και οι νεκροί ακόμα δε θα είναι ασφαλείς από τον εχθρό στην περίπτωση που νικήσει.”³⁰

Με την ιδέα των κατωφλίων οδηγούμαστε στη θεώρηση ότι το παρόν αποτελεί μεταβλητό παράγοντα και συνεπώς το μέλλον αδύνατον να καθοριστεί.

“τα κατώφλια στο χρόνο, που προκαλούν μια τέτοια ανάγνωση της ιστορίας, δεν αναδεικνύονται αυτόματα. Γεννιούνται τη στιγμή της ερμηνευτικής μας προσέγγισης. [...] Έτσι τα κατώφλια έχουν συγκεκριμένη υπόσταση, γιατί ορίζονται ως συγκυρίες και τοποθεσίες, όμως για να τα θρει κανείς πρέπει να έχει υιοθετήσει μια στάση ερμηνευτική που του επιτρέπει να αναδείξει, με το τράνταγμα της απόσπασής τους από το χωρικό και χρονικό συνεχές, τον κρίσιμο χαρακτήρα τους”³¹.

³⁰ Benjamin Walter, Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας: Ο σουρεαλισμός, για την εικόνα του Προυστ,2004, σελ. 9-10

³¹ Σταυρίδης Σταύρος, Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή,εκδ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ,2009, σελ. 350

Η λειτουργία λοιπόν του κατωφλίου είναι σύνθετη, δεν πρόκειται για μία απλή μετάβαση, όπως θα ήταν το μέσα έξω σε ένα χώρο, ή το τώρα και το μετά σε έναν “χρόνο”, μιας και εντάσσεται σε ένα δίκτυο συμβολικών σχέσεων που του δίνουν και τη συμβολική του αξία.

“Ίσως για αυτό θα μπορούσαμε να του δώσουμε την αξία ενός μηχανισμού μετατροπής νοήματος (ή ενός εναλλακτή συμβολικού προσήμου).”³²

Αν σιγά σιγά αφήσουμε τη διαδικασία εντοπισμού των κατωφλίων και την επανοηματοδότηση της ιστορίας με βάση αυτά και επιστρέψουμε στη φύση της “στιγμής”, δηλαδή το παρόν θα αναγνωρίσουμε ότι διανοίγονται πολύ πιο σύνθετες δυνατότητες για τον άνθρωπο. Όντας κοινωνικό ον μέσα σε ομάδες και ευρύτερα μία κοινωνία το ενδεχόμενο μία στιγμή να δημιουργήσεις ένα κατώφλι που θα αλληλάξει το πρόσημο και κατ’ επέκταση την ίδια τη φάση της μικρής σου ιστορίας είναι καταρχάς απελευθερωτικό.

“Όταν ο Simmel εμβάθυνε στο χαρακτήρα της πύλης και της γέφυρας ως χαρακτηριστικά ανθρώπινα τεχνήματα, υποδείκνυε ότι “η ανθρώπινη ύπαρξη είναι το πλάσμα που συνδέει οφείλοντας πάντα να ξεχωρίζει και που δεν μπορεί να σταματήσει να συνδέει χωρίς να ξεχωρίζει”. Αυτή η πράξη της αναγνώρισης μίας διαίρεσης μόνο και μόνο για να την υπερβεί κανείς, χωρίς να προσπαθεί να την εξαλείψει με κάποιον τρόπο, θα μπορούσε να είναι εμβληματική μιας στάσης που παρέχει τις βάσεις για τη διαπραγμάτευση ανάμεσα σε διαφορετικές ταυτότητες καθώς αποκτούν επίγνωση της αλληλεξάρτησης τους. Η χειραφέτηση, λοιπόν,

³² Σταυρίδης Σταύρος, Προς μια ανθρωπολογία του κατωφλίου, εκδ στάχυ, 1999,σελ.111

θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή όχι ως εγκαθίδρυση μίας νέας ταυτότητας, αλλά ως θελεμίωση των μέσων για την ελεύθερη³³ διαπραγμάτευση ανάμεσα στις αναδυόμενες ταυτότητες. Η διαφορά έτσι, δεν συνδέεται με προνόμια αλλά με δυνατότητες.”³⁴

Για τον Σταυρίδη η ύπαρξη ενδιάμεσων χώρων εξαρτάται από την διάσχισή τους. Και αφήνοντας τα περάσματα αυτά που φυλάσσονται καλά και οδηγούν σε σκληρά οριοθετημένες περιοχές τονίζει πως σημαντικότερες είναι οι διασταυρώσεις. Τα σημεία εκείνα που συνδέουν διαφορετικούς ενδεχόμενους προορισμούς. Έτσι η έννοια “πόλη των κατωφλίων” μπορεί να περιγραφεί με ένα δίκτυο χωρικό που παρέχει δυνατότητες συνάντησης, ανταλλαγής και αμοιβαίας αναγνώρισης. Αντίθετα στα όρια και τα σύνορα τα κατώφλια παύουν να αποτελούν σημεία ελέγχου, αλλήλ τοποθετούν τις βάσεις για ανάπτυξη αλληλεγγύης ανάμεσα στα άτομα, εφόσον και τα ίδια αφήνονται στο να ανακτήσουν(σχήμα οξύμωρο) τον έλεγχο της ζωής τους.

Τέτοιοι ενδεχόμενοι χώροι αυτής της πόλης είναι και οι κοινοί χώροι, οι χώροι ως αποτύπωση των κοινών και όχι ως χώροι υποδοχής χρήσεων. Τέτοιοι χώροι χαρακτηρίζονται από την πορώδη ανοικτότητα των ορίων τους και τη δυναμική της διαρκούς επέκτασής τους. Στην εικόνα του κατωφλίου μπορεί να συνοψιστεί μια τέτοια δυναμική και να προεικονιστεί η χειραφετητική προοπτική των αστικών αγώνων, για την επανοικειοποίηση και ισότιμη διαχείριση της πόλης ως τόπου του κοινού.

³³ Ελεύθερη σημαίνει:χωρίς να είναι απαραίτητη η επιβεβαίωση ασυμμετριών που προΐσχουν

³⁴ Σταυρίδης Σταύρος, χειραφετικές χωρικότητες και η “πόλη των κατωφλίων”, διαδικτυακό άρθρο, 2018

_Μετέρωροι χώροι της ετερότητας του Σ.Σταυρίδη

Στη συζήτηση για το κοινωνικό νόημα των πόλεων γίνεται συχνά η παραδοχή πως ομάδες αποθέτουν στον χώρο τις συλλογικές τους ταυτότητες. Έτσι ο χώρος αποτελεί “έδρα” της εκάστοτε ταυτότητας που αν και ,μέσα στην ιστορία αυτή άλλοτε εμφανίζεται και άλλοτε όχι.

“Αν όμως οι κοινωνικές ταυτότητες συμβαίνουν, αν τελούνται στο χώρο και το χρόνο, όπως επεμβαίνει ο χώρος στην ιστορία τους; Μήπως ο χώρος, αντί απλώς να ορίζει το περίγραμμά τους και να ελέγχει την κλειστότητα τους, μπορεί και να υποστηρίζει τη συγκρισιμότητά τους, να εμφανίζει τη σχετικότητα της παραπλανητικής τους αυτοτέλειας; Μήπως στο χώρο δεν εγκαθίστανται περίκλειστες ταυτότητες, αλλά αναπτύσσονται έκθετες ετερότητες;[....]Σε μία εποχή εντάσεων και ρήξεων, ίσως χρειάζεται να αναρωτηθούμε για την ενεργό εμπλοκή της συγκρισιμότητας στο πεδίο του κοινωνικού ανταγωνισμού. Όχι μόνο γιατί είναι απαραίτητο να ορίζονται μέτωπα, αλλά και γιατί είναι ιδιαίτερα κρίσιμο, στην προοπτική της ανθρώπινης χειραφέτησης, να ξανασκεφτούμε τους όρους της γέννησης ενός μέλλοντος διαφορετικού, τους όρους της γέννησης ενός μέλλοντος ως ετερότητας. Η ρήξη με το παρόν μπορεί έτσι να γεννά ετερότητες μέσα του, ήδη στο τώρα της συλλογικής εμπειρίας.”³⁵

³⁵ Σταυρίδης Σταύρος, Μετέρωροι χώροι της ετερότητας, εκδ αλεξάνδρεια,2010,πρόλογος, σελ.9-10

Αν επανεστιάσουμε στο θέμα της ασυνέχειας, ο Σ.Σταυρίδης δίνει μία οπτική πολύ νέα. Ακόμα και ετυμολογικά είναι εύκολο να δει κανείς την ασυνέχεια ως μία τομή, συνθήκη δηλαδή αναίρεσης της συνέχειας και εδραίωσης ενός διαχωρισμού. Σε ένα άλλο επίπεδο θα μπορούσαμε όμως να την εντοπίσουμε και ως άρθρωση. Τότε η συσχέτιση μεταξύ των μερών είναι μία συσχέτιση οργανική. Διακρίνονται εξαιτίας του ότι έχουν διαφορετικό ρόλο στην ενότητα μίας συνέχειας³⁶. Έτσι η ασυνέχεια γίνεται όρος της συνέχειας.

Η ασυνέχεια όμως μπορεί να νοηματοδοτηθεί και ως μετεωρισμός. Εδώ η διάκριση ως τομή στη συνέχεια χαρακτηρίζεται από την ταλάντευση ανάμεσα στα διακρινόμενα μέλη. Μπορεί η ασυνέχεια να εμφανίζεται ως διακοπή, αναίρεση, διαχωρισμός, όμως το νόημα της βρίσκεται ακριβώς στην ένταση που γεννιέται από το διαχωρισμό, στην αιώρηση ανάμεσα στην επιβεβαίωση και την άρση της³⁷.

Στον μετεωρισμό, η εμπειρία της ασυνέχειας στην πόλη επιβεβαιώνεται και αναιρείται ταυτόχρονα. Ανάμεσα σε κάθε πριν και μετά υπάρχει ένα αβέβαιο παρόν σε κατάσταση έντασης. Χωρίς διακριτές σχέσεις με το παρελθόν ή το μέλλον, χωρίς να τα ενώνει ή να τα διαχωρίζει επαρκώς χωρίς να είναι αποτέλεσμα του πρώτου ή αιτία του δεύτερου. Θα πλέγαμε ότι ανάμεσα σε κάθε πριν και κάθε μετά υπάρχει ένα κατώφλι. Ένα κατώφλι έντασης, φόβου ή προσμονής. Αυτό το χωρικό ανάμεσα, όπως και το χρονικό αντίστοιχό του, διαχωρίζει ενώνοντας και ενώνει διαχωρίζοντας τις επικράτειες του εδώ και του εκεί.

³⁶ Σταυρίδης Σταύρος, Μετέρωροι χώροι της ετερότητας, εκδ αλεξάνδρεια,2010,σελ.43

³⁷ Σταυρίδης Σταύρος, Μετέρωροι χώροι της ετερότητας, εκδ αλεξάνδρεια,2010,σελ.43

Ο μετεωρισμός εδώ, μας επιτρέπει στην εμπειρία της ασυνέχειας της πόλης να δημιουργηθεί ένα ενεργό πεδίο σύγκρισης των χώρων της πόλης όπως βιώνονται στην κατοίκηση τους.³⁸

Μπορούμε έτσι τα ανάμεσα να μην τα αντιλαμβανόμαστε μόνο ως περάσματα αλλιά και ως αιωρούμενες επικράτειες των οποίων τα όρια, η μορφή ακόμα και η σταθερότητα βρίσκονται συνεχώς σε εκκρεμότητα.³⁹

“Η κατοίκηση σε συνθήκες μετεωρισμού δεν μπορεί παρά να συμβαίνει στο βαθμό που τα υποκείμενα της κατοίκησης δεν εκτελούν δράσεις που επιβεβαιώνουν τις ταυτότητες τους αλλά αναλαμβάνουν, συνειδητά ή μη, δράσεις που εκθέτουν τούτες τις ταυτότητες σε μετεωρισμούς.”

Από τη μία κάτι κινείται με στόχο την ανατροπή και από την άλλη τα πράγματα τείνουν να διατηρούνται και να εμβαθύνουν τη σχέση τους. Παράγεται έτσι μία ιδιάζουσα κοινωνική κατάσταση που βρίσκει χώρο και δημιουργεί τον τόπο της, σε πραγματοποιημένους χώρους του σήμερα.Οι μετέωροι χώροι της ετερότητας μπορούν τούτα τα όρια να τα διαρρήξουν. Οι χώροι αυτοί συμβαίνουν μάλλον παρά υπάρχουν κάπου, όπως τείνουμε να πιστεύουμε για τα κτίρια μίας πόλης. Ιδρύονται ως περάσματα, ως χώροι σύγκρισης, ως σχέσεις επίσκεψης και διάβασης από το οικείο στο έτερο. Γι αυτό μπορούν να φέρνουν σε επαφή διαφορετικές επικράτειες της εμπειρίας, της φαντασίας και της μνήμης, οι οποίες αποκτούν ιστορία και σημασία ανάλογα με εκείνους που τις κατοικούν.

³⁸ Σταυρίδης Σταύρος, Μετέωροι χώροι της ετερότητας,εκδ αλεξάνδρεια,2010,σελ.46

³⁹ Σταυρίδης Σταύρος, Μετέωροι χώροι της ετερότητας,εκδ αλεξάνδρεια,2010,σελ.46

Το σκηνικό έτσι ολόκληρης μίας πόλης αναγνωρίζει το ίδιο το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον. Δημιουργούνται και συντηρούνται σαν μικρές στρώσεις μέσα σε κάθε κτίριο, κατάσταση ή αύρα αφήνοντας ίχνη διαφορετικά τόσο στην ύψη, αλλιά και την σημασία για κάθε άνθρωπο που την κατοικεί. Δημιουργείται έτσι ένα παλίμψηστο μνήμης και αφηγήσεων, μία μοναδική μείξη χώρου και χρόνου σε κάθε μικρή ομάδα της ύπαρξης της.⁴⁰

⁴⁰ Στις αόρατες πόλεις του Calvino, περιγράφεται ακριβώς μία τέτοια συνθήκη στην πόλη της Ζαίρας . Οι αναμνήσεις εκεί είναι ο λόγος που η πόλη ζει. “ Η πόλη όμως δεν φανερώνει το παρελθόν της, το περιλαμβάνει όπως τις γραμμές ενός χεριού, γραμμένο στις γωνίες των δρόμων, στις γρίλιες των παραθύρων, στις κουπαστές των κλιμακοστασίων, στις αντένες των αλεξικέραυνων, στα κοντάρια των λαβάρων. Το κάθε κομμάτι χαραγμένο με τη σειρά του από γρατζουνίσματα, πριονίσματα, εγκοπές, βίαια χτυπήματα.” Στο παρόν, αλλά μέσα από το αναγκαίο πέρασμα απ το παρελθόν η Ζαιρα υπάρχει.

κάθε περίπτωση οι ουτοπίες αυτές αποτελούν μη πραγματικούς χώρους

“Υπάρχουν είδη τόπων που βρίσκονται έξω από όλους τους τόπους, ακόμη και αν είναι εύκολο να προσδιοριστεί η τοποθεσία τους. Επειδή οι τόποι αυτοί είναι τελείως διαφορετικοί από όλες τις άλλες θέσεις τις οποίες αντανακλούν και στις οποίες αναφέρονται, θα τους αποκαλώ, σε αντίθεση με τις ουτοπίες, ετεροτοπίες.”⁴¹

Σύμφωνα με τον Foucault, μεταξύ ουτοπιών και ετεροτοπιών, υπάρχει μία ενδιάμεση εμπειρία. Ένα είδος καθρεύτη. Ο καθρεύτης ο ίδιος αποτελεί μία ουτοπία, αφού καταφέρει να είναι τόποτς χωρίς να έχει τόπο. Μπορείς εκεί να δεις ένα χώρο, μη πραγματικό που ανοίγεται μπροστά σου εικονικά πάνω στην επιφάνεια. Μπορείς σε έναν καθρεύτη να δεις τον εαυτό σε έναν χώρο απ τον οποίο στην ουσία απουσιάζει. Ο καθρεύτης όμως αποτελεί ταυτόχρονα και ετεροτοπία. Καθώς τον κοιτάω αναγνωρίζω το σώμα μου κάπου αλλού και άρα την απουσία μου από το χώρο που βρίσκομαι, ενώ ταυτόχρονα βλέπω τον ίδιο μου τον εαυτό και άρα την γίνεται δεδομένη παρουσία μου. Μέσα από το βλέμμα του ειδώλιου μου καταφέρνω να γυρίσω σε μένα και να με ξανακοιτάξω στα μάτια, τοποθετώντας έτσι την παρουσία μου στο χώρο.⁴² Τη στιγμή εκείνη που αντικρίζω το είδωλο μου, το μέρος στο οποίο βρίσκομαι είναι απόλυτα πραγματικό και ταυτόχρονα απολύτως μη πραγματικό υπό την έννοια ότι μπορεί να γίνει αντιληπτό μόνο διαμέσου της ίδια της απεικόνισης του καθρεύτη.

⁴¹ Μισέλ Φουκώ Περί αλλοτινών χώρων (Des espaces autres)

Ετεροτοπίες,1967,σελ.4

⁴² Ο.π.

_ Περί αλλοτινών χώρων | Ετεροτοπίες του Foucault

Θα έλεγε κάνεις ότι βρισκόμαστε στην εποχή της διάχυσης αν παρατηρήσουμε τον κόσμο δεν θα λέγαμε ότι προχωράμε συνεχώς και πως η ανθρώπινη ζωή αν αποτυπωνόταν θα παρουσίαζε πρόβλημα. οι κινήσεις του ανθρώπου φαίνεται να υφαίνουν έναν πολύ πιο πολύπλοκο ιστό, σαν ένα δίκτυο τόσο πυκνό που σχεδόν διακρίνεται. ο Φουκώ θεωρεί ότι η βασική σύγκρουση που λαμβάνει χώρα στην πορεία της ιστορίας τελείται ανάμεσα σε αυτούς που δεν μπορούν να αποχωριστούν τον χρόνο και εκείνους που επιμένουν να κατοικούν επίμονα το χώρο.

Στις περιγραφές των φαινομενολόγων, δεν ζούμε σε έναν ομοιογενή και άδειο χώρο, Αντίθετα σε έναν χώρο μάλλον στοιχειωμένο από τη φαντασίωση, πλήρως εμποτισμένο με αισθήσεις. Προσπαθώντας να περιγράψουμε ακόμα καλύτερα τι είναι αυτό στο οποίο ζούμε μέσα καταλαβαίνουμε ότι σίγουρα πλέον δεν μπορούμε να το θεωρούμε κενό. Όλος ο χώρος έξω από εμάς είναι ο τόπος εκείνος όπου συμβαίνει η φθορά. Η φθορά του χρόνου που περνά και συντελείται η ιστορία μας. Είναι ταυτόχρονα σταθερός όσο και ρευστός. Δίνει την αίσθηση ότι κυλάει σαν νερό και άλλοτε στέκει παγωμένους σαν πέτρα. Με άλλα λόγια δεν ζούμε στο κενό όπου κάποιος τοποθέτησε άτομα και πράγματα. ζούμε μέσα σε έναν χώρο που Ανάλογα τις συνθήκες δεν αποκτά απλά διαφορετικές αποχρώσεις, είναι οι σχέσεις που τον καθορίζουν τα σύνολα από σχέσεις και τα δίκτυα αυτών. Καταρχήν υπάρχουν ουτοπίες. Για τον Foucault οι ουτοπίες αποτελούν θέσεις χωρίς πραγματικό τόπο είναι οι θέσεις που διατηρούν με τον πραγματικό χώρο της κοινωνίας μία γενική σχέση άμεσης η αντιστροφή της αναλογίας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι τέλειοποιημένες όψεις της μορφής της κοινωνίας, ή της ανάπτυξης πλευράς της. Σε

“Το περιθώριο είναι χώρος
αντίστασης, Μπείτε σ’ αυτόν τον
χώρο. Ας συναντηθούμε εκεί.”

Bell hooks Yearning: Race, gender and cultural politics

_Τριτοχώρος του Edward Soja

*"Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της νέας πολιτισμικής πολιτικής είναι: η διάσπαση του μονολιθικού και μοιογενούς με στόχο την ποικιλία, την πολλαπλότητα και την ετερογένεια, η απόρριψη του αφηρημένου, γενικού και συνολικού προς όφελος του χειροπιαστού, συγκεκριμένου και ειδικού, και η ιστορικοποίηση, ένταξη στα συμφραζόμενα κάθε περίπτωσης και πολλαπλοποίηση μέσω της έμφασης στο περιστασιακό, προσωρινό, πειραματικό, εναλλασσόμενο και μεταβαλλόμενο... αυτή η αντιμετώπιση δεν είναι καινούργια στην ιστορία της κριτικής... όμως εκείνο που την καθιστά καινοτόμα-μαζί με την πολιτισμική πολιτική που παράγει- είναι το τι και πώς αποτελεί διαφορά... και ο τρόπος με τον οποίο η εστίαση σε θέματα όπως η αυτοκρατορία, η κοινωνική τάξη, η φυλή, το φύλο, οι σεξουαλικές προτιμήσεις, η ηλικία, το έθνος, η φύση και η περιφέρεια αναγνωρίζει κάποια ασυνέχεια και ρήξη με προηγούμενες μορφές πολιτισμικής κριτικής. Για να το πούμε ξεκάθαρα, η νέα πολιτισμική πολιτική της διαφοράς συνίσταται σε δημιουργικές απαντήσεις στις συγκεκριμένες συνθήκες της παρούσας στιγμής... με στόχο την ενδυνάμωση της κοινωνικής δράσης."*⁴³

Ο Soja προσπάθησε να δημιουργήσει μία ολιστική προσέγγιση (που θα περικλύει θέματα χώρου,φύλου,φυλής,κοινωνικής τάξης και τις άλλες πηγές διαφοράς και ταυτότητας) για την κατανόηση του συνόλου της κοινωνικής ζωής σε μία καθορισμένη κατάσταση. Εισάγει το πλήρες άνοιγμα της δυαδικής λογικής, χωρίς βέβαια να την απορρρίπτει πλήρως. Με το critical thirding

⁴³ Soja E. (2001). 'Σε διαφορετικούς χώρους: τι είναι ριζικά νέο στη νέα πολιτισμική πολιτική', Γεωγραφίες, σελ.22

as othering,όπως το ονομάζει, προκύπτει μία διαδικασία κριτικής σκέψης που αποφεύγει τις διχοτομίες και αποδέχεται την ετερότητα. Μακριά από τους καθιερωμένους τρόπους σκέψης δίνει την επιλογή του "και τα δύο|επions".⁴⁴ Χρησιμοποιώντας το έργο του Henri Lefebvre, του Michel Foucault, της bell hooks, του Homi Bhabha και άλλων κριτικών που μελέτησαν τον χώρο στα πλαίσια του φεμινισμού και του μεταποικιοκρατισμού, εισάγει την έννοια του Τριτοχώρου, "ένα χώρο αξιωσημείωτης ανοιχτότητας, κριτικής ανταλλαγής, όπου η γεωγραφική φαντασία μπορεί να επεκταθεί, περικλείοντας μια πολλαπλότητα προοπτικών, όπου τα ζητήματα φυλής, τάξης και φύλου μπορούν να αντιμετωπιστούν ταυτόχρονα χωρίς να υπερέχει το ένα ή το άλλο".⁴⁵

Ως βασικής σημασίας θέτει το ζήτημα της "στιγμής". Αναλύοντας το έργο του Lefebvre παρατηρεί ότι στην ανάλυση χώρου, γνώσης, δύναμης, όταν εμφανιζόντουσαν διπολικές κατηγορίες επιδίωξε να τις διασπά χρησιμοποιώντας τον όρο της δυνατότητας ή "στιγμής". Η στιγμή αν και συμμετέχει στα αρχικά ζεύγη (χώρος|γνώση|δύναμη, ζεύγη καθώς απαιτείται συνδυασμός τους για διπολικότητα) δεν είναι ένας απλός συνδυασμός ή μία ενδιάμεση θέση.⁴⁶

Ο Soja εισάγει τον ορισμό της τριαδικτικής της ύπαρξης. Οι τρεις όροι είναι η ιστορικότητα, η κοινωνικότητα και η χωρικότητα. Ο τρίτος όρος, Χωρικότητα, τοποθετείται στρατηγικά για να παλέψει ενάντια σε κάθε μορφή διπολικής αναγωγής ή καθολικοποίησης⁴⁷. Έτσι, "αλληλάζει ο τρόπος που αντιμετωπίζουμε τον χώρο, αλλά επίσης και ο τρόπος που μέχρι τώρα μελετώνται η ιστορία και η

⁴⁴ Soja E. (2001). 'Σε διαφορετικούς χώρους: τι είναι ριζικά νέο στη νέα πολιτισμική πολιτική', Γεωγραφίες, σελ.23

⁴⁵ Soja Edward, Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places, εκδ. Blackwell Publishers, 1996 ,σελ.5

⁴⁶ Soja Edward, Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places, εκδ. Blackwell Publishers, 1996 ,σελ.60

⁴⁷ Soja Edward, Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places, εκδ. Blackwell Publishers, 1996

κοινωνία"⁴⁸Το βασικό επιχείρημα του Lefebvre της τριπλής διαλεκτικής, που αναπτύσσεται στο The Production of Space, είναι ότι οι τρεις διαστάσεις, οι τρεις δηλαδή στιγμές ικανές να παράξουν χώρο, είναι ο φυσικός-ο βιωμένος και ο νοητός χώρος.

Ο Soja με το" thirding as Othering", επανερμηνεύει αυτή την τριπλή χωρικότητα και ορίζει τρεις διακριτούς χώρους. Το φυσικό χώρο, τη χωρική πρακτική δηλαδή. Τον νοητό χώρο, δηλαδή τις αναπαριστάσεις του χώρου και τέλος τον κοινό χώρο, τους βιωμένους χώρους της αραπαράστασης. Ο χώρος αυτός αναφέρεται ως Τριτοχώρος και ενέχει στρατηγική σημασία.

Στην εναλλακτική προσέγγισή του για το χώρο ο Soja χρησιμοποιεί τη σκέψη του Foucault. Ο Foucault την ίδια περίοδο με στόχο την κριτική στη διπολική χωρική φαντασία, εισάγει μια άλλη τριαλεκτική, με τρεις έννοιες αυτή τη φορά αυτές του χώρου, της γνώσης και της δύναμης. Ο όρος ετεροτοπία, που αναλύσαμε προηγουμένως είναι τότε μια νέα προσέγγιση του χώρου, της οποίας η ανάλυση βρίσκει κοινά σημεία με τον Τριτοχώρο του Soja. Προσπαθώντας να επεκτείνει την νέα έννοια που προτείνει για τον χώρο, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στην πολυπλοκότητα της σύγχρονης ζωής, κάνει μια απόπειρα να τον συσχετίσει με τις φεμινιστικές θεωρήσεις και τις θεωρητικές μετα-ποικιοκρατικές σπουδές. Αναλύει τη σκέψη πολλών φεμινιστριών, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη hooks, καθώς η ίδια αυτοπροσδιορίζεται ως "αφροαμερικανίδα γυναίκα η οποία συγχρόνως επιλέγει την πολιτική και γεωγραφική δράση της επιλογής του περιθωρίου"⁴⁹. Η επιλογή του περιθωρίου είναι ένα κρίσιμο σημείο για την κατασκευή άλλων μορφών αντι-ηγεμονικών ταυτοτήτων και κοινοτήτων αντίστασης, ένα χώρο ριζοσπαστικής ανοιχτότητας, "ένα Τριτοχώρο της πολιτικής επιλογής"⁵⁰.

⁴⁸ Soja Edward, Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places, εκδ. Blackwell Publishers, 1996,σελ.15

^{49 49} Soja Edward, Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places, εκδ. Blackwell Publishers, 1996,σελ.97

⁵⁰ Soja Edward, Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places, εκδ. Blackwell Publishers, 1996,σελ.97

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
ΚΙΝΗΣΗ ΠΡΟΣ

70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
ΚΙΝΗΣΗ ΠΡΟΣ

71

καθημερινής "χρήσης"/ζωής μπορεί να είναι όσο αυθεντική είναι η Αρχαία Αθήνα ή οι Γοτθικοί ναοί. Οι οποίοι πλέον έχουν χάσει την αυθεντικότητά τους και έχουν περάσει στο placelessness, έχουν επισκιαστεί.

Σύμφωνα με τη θεωρία του D.Winnicott η μεθόριος(borderland) παρουσιάζεται ως ένας τόπος ελπίδας ή διαμόρφωσης της ταυτότητας. Για το παιδί που παίζει, το εγώ και η πραγματικότητα είναι όρια, ενώ το παιχνίδι γίνεται η ονειρική περιοχή, όπου το μυθικό βιώνεται πέραν των χωρικών ή χρονικών διαστάσεων και η επίσκεψη στο άλλο, στο ξένο απευθύνεται συγχρόνως και στον εαυτό. Για τον Lefevre ο αστικός χώρος είναι μία διαρκής αναπαραγωγή που περικλείει όχι μόνο τα υλικά αντικείμενα και τις πρακτικές, όχι μόνο τα κωδικοποιημένα κείμενα και τις αναπαραστάσεις, αλλά το φαντασιακό και τις εμπειρίες του χώρου. Τέλος κατά τον Soja είμαστε πάντα ενεργοί παραγωγοί χώρου, ενώ ταυτόχρονα αποτελούμε και οι ίδιοι χώρο, ως χωρικές οντότητες.

Κατά τον ντε Σερτώ όλοι οι τόποι αποτελούν μικρές καλές διπλωμένες ιστορίες. Παρελθόντα στοιβαγμένα μακριά απ' την ανάγνωση του καθενός, που μπορούν ωστόσο ανά πάσα στιγμή να ξεδιπλωθούν. Βρίσκονται λοιπόν σε μία διαρκή κατάσταση αναμονής, περιμένοντας να βιωθούν. Κάθε χώρος λοιπόν, παραμένει να επιζητά είτε την ηδονή είτε την οδύνη ενός σώματος.

"Η χωρική πρακτική δεν καθορίζεται ούτε από ένα υπάρχον σύστημα, είτε είναι αστικό ή οικολογικό, ούτε είναι προσαρμοσμένη σ' ένα σύστημα, είτε είναι αυτό οικονομικό ή πολιτικό. Αντίθετα, χάρη στις δυναμικές ενέργειες μιας ποικιλίας ομάδων, ικανών να εκτρέπουν τον ομοιογενοποιημένο χώρο για τους δικούς τους

2.2_Κίνηση προς τη θεωρία

Σε μία πόλη που κατά τον Sennet στις ασύνδετες όψεις της ανασυστήνεται, όχι σαν μία συνέχεια, αλλά σαν ένας αστερισμός, σαν μία πυκνή εικόνα μονταρισμένη από θραύσματα, εύκολα καταλαβαίνει κανείς ότι κάθε θραύσμα προσθέτει κάτι μοναδικό και μη επαναλήψιμο.

Κάθε χώρος φέρει τα αποτυπώματα της ταυτότητας της ομάδας που δρα σε αυτόν και αποτελεί μία υλική κληρονομιά κοινών ενθυμήσεων, αναπαριστώντας μία συμβολική σύνδεση που ενώνει τα άτομα με την ιστορία τους. Κάθε κοινωνία, όποια κι αν είναι η οργάνωσή της και ο βαθμός πολυπλοκότητάς της, καθορίζεται, σε σχέση με έναν χώρο.⁵¹

Από τη μεριά της φαινομενολογίας σημαντικό υπήρξε η εμφάνιση του προφανούς, χωρίς να τεθεί σε αμφισβήτηση ή συζήτηση για να το αμφισβητήσει, συζητήσει και να καταφέρει έτσι να μιληθεί. Με βάση αυτό ο Relph στο βιβλίο του Place and placelessness, ήθελε να μιλήσει για το χώρο, ανθρώπινο επίπεδο, στο επίπεδο της καθημερινής ζωής. Ορίζει πως (concept insideness) κάθε χώρος εξαρτάται από το άτομο ή τις ομάδες που τον βιώνουν, πως και πόσο σχετίζονται με αυτόν, συνδέονται, εμπλέκονται και ανησυχούν για αυτόν. Ακόμα (insideness/outsideness) ανάλογα με το πόσο "μέσα" ή "έξω" νιώθεις σε έναν χώρο, τόσο αλληλάζει το πώς ορίζεις το χώρο (ή αν τον ορίζεις). Κάθε χώρος έχει διαφορετικό νόημα στα άτομα ανάλογα με το πώς νιώθουν. Κάθε χώρο μπορούμε να τον βιώσουμε επίσης, αυθεντικά ή όχι. Έτσι μία γειτονιά, λόγω

⁵¹ Σταύριδης Σταύρος, Συμβολική σχέση με το χώρο, εκδόσεις Κάλβος, 1990

τοπία υπό την δική τους δυναμική

νέα οπτική

αντιστροφή

τομή

πεδίο δυναμικών πόλης

ζωή

_θεωρητική τομή τοπίου

σκοπούς, ένας θεατροποιημένος ή δραματοποιημένος χώρος είναι ευεπίφορος να προκύψει⁵².

⁵² Lefebvre Herni, Production of Space, 1991,σελ. 391

2.2.1_Θεωρητική τομή

_Πως κόβουμε (συνταγή θεωρίας)

Θα μιλήσουμε λοιπόν, μέσα από τον λόγο άλλων για αυθόρμητες δράσεις και εν δυνάμει οργανωμένες κινήσεις, και στην ουσία του θέματος για τις εκδηλώσεις της ανθρώπινης ανάγκης στο δημόσιο χώρο και τα αποτυπώματά της.

Θα επιχειρήσουμε με τη βοήθεια της συνταγής θεωρίας του Michel de Certeau “ κόβετε γύρω γύρω γυρίζετε ανάποδα” να απανακωδικοποιήσουμε τη φύση μίας πρωτοβουλίας που αντιπαρά τίθεται στη σύγχρονη οργάνωση πειθαρχίας και θεσμών μίας πόλης όπως η Θεσσαλονίκη, μπροστά από ένα φόντο κρίσης, κάτι κινήθηκε να διαφοροποιηθεί.

Στο κεφάλαιο «Η πολύτροπη τέχνη της θεωρίας» (στο βιβλίο του «Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν), ο Michel de Certeau σημειώνει ότι ένα ιδιαίτερο πρόβλημα ανακύπτει όταν η θεωρία, αντί να είναι λόγος σχετικά με άλλους λόγους, όπως συμβαίνει συνήθως, αναλαμβάνει να προχωρήσει πάνω από μία περιοχή όπου δεν υπάρχουν πια λόγοι. Αιφνίδια απογείωση: το έδαφος της ρηγματικής γλώσσας αρχίζει να χάνεται. Η επιχείρηση θεωρητικοποίησης βρίσκεται στα όρια του πεδίου όπου λειτουργεί κανονικά, σαν αυτοκίνητο στο χείλους του γκρεμού. Πέρα από κει, απλώνεται το πέλαγος.

Μέχρι τώρα προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε το πέλαγος αυτό. Το κάδρο ή καλύπτετα τα κάδρα που αυτή η πρωτοβουλία θα μπορούσε να τοποθετηθεί. Ωστόσο η μονοσήμαντη ταύτιση θεωρία και του εν λόγω εγχειρήματος θα είχε πολύ μικρή αξία, ίσως και ταύτιση. Βρισκόμαστε σε ένα κομμάτι θεωριών που τα πράγματα είναι και δεν είναι ταυτόχρονα. Μπορούν να ειπωθούν ως πραγματικότητες

υπό το κατάλληλο πρίσμα θεωρίας ή μπορούν και να είναι ακόμα σε ένα στάδιο “εν δυνάμει”.

Από τον Kant και μετά, όλες οι θεωρητικές έρευνες υποχρεώθηκαν να εξηγήσουν, λίγο πολύ κατά μέτωπον, τη σχέση τους με αυτή τη δραστηριότητα δίχως λόγο, με τούτο το τεράστιο “υπόλοιπο” που αποτελείται απ’ όσα στοιχεία της ανθρώπινης εμπειρίας δεν έχουν εξημερωθεί και συμβολιστεί με τη γλώσσα. Μία επιμέρους επιστήμη αποφεύγει τέτοιες ευθείες αντιπαράθεσεις. Εξασφαλίζει α priori τις προϋποθέσεις ώστε να συναντήσει τα πράγματα αποκλειστικά σ’ένα δικό της, περιορισμένο πεδίο, όπου τα “ρηματοποιεί”. Τα περιμένει στο τετραγωνισμένο και ελεγχόμενο πλέγμα μοντέλων και υποθέσεων εργασίας όπου μπορεί να τα “κάνει να μιλήσουν”⁵³, και αυτός ο ανακριτικός μηχανισμός, ίδιος με δόκανο, μετασχηματίζει τη βωβότητα τους σε “απαντήσεις”, άρα σε γλώσσα: αυτό σημαίνει πειραματισμός. Απεναντίας η θεωρητική ερωτηματοθεσία δεν λησμονεί, δεν μπορεί να λησμονήσει ότι, πέρα από τη σχέση των επιστημονικών λόγων μεταξύ τους, υπάρχει και η κοινή σχέση τους με ό,τι φρόντισα να αποκλείσουν από το πεδίο ορισμού τους, προκειμένου να το συγκροτήσουν. Η θεωρητική ερωτηματοθεσία συνδέεται με το πλήθος όλων όσα δεν μιλούν και εμφανίνται, μεταξύ άλλων, εν είδει “συνηθισμένων” πρακτικών. Είναι η μνήμη αυτού του “υπόλοιπου”. Είναι η Αντιγόνη όσων δεν γίνονται δεκτά στα επιστημονικά δικαστήρια. Ξαναφέρνει διαρκώς αυτά τα αλησμόνητα στοιχεία στους επιστημονικούς τόπους, όπου οι τεχνικοί περιορισμοί καθιστούν “πολιτικά”(μεθοδολογικά και κατά βάση προσωρινά) αναγκαία τη λήθη.

⁵³ Όπως έλεγε ο Kant στην Κριτική του καθαρού λόγου, ο επιστήμονας είναι ένας “δικαστής που υποχρεώνει τους μάρτυρες να απαντήσουν στις ερωτήσεις που διατύπωσε ο ίδιος”

Αναλύωντας τις μελέτες των Foucault (διάσπαρτες τεχνολογίες) και Bourdie (η πολυμαθής άγνοια), ο Michel de Certeau εντοπίζει ομοιότητες στη διαδικασία κατασκευής τους. Διακρίνει ένα και κοινό τελεστικό σχήμα παρά τα διαφορετικά υλικά τους. Είναι λίεи χαρακτηριστικά σαν να έχουμε δύο παραλληλαγές ενός “τρόπου παρασκευής” της θεωρίας των πρακτικών, σαν ένας τρόπος μαγειρέματος, μπορεί να εφαρμοστεί σε ετερογενείς περιστάσεις και με ετερογενή συμφέροντα. Μέσα σε αυτή τη διαδικασία προφανώς και αναγνωρίζονται διαφορετικά δεξιολεχνικά κόλληπα, καλοί και κακοί παίκτες, ευμήχανες κινήσεις με τις οποίες κερδίζεις “πόντους”. Αν τώρα θα θέλαμε να συνοψίσουμε αυτή τη διαδικασία θεωρητικοποίησης σαν να κωδικοποιούμε τα βήματα μίας απλής συνταγής ο de Certeau τα παραθέτει ως εξής: πρώτα κόβετε γύρω γύρω, έπειτα γυρίζετε ανάποδα. Ουσιαστικά μια “εθνολογική” απομόνωση αρχικά και έπειτα μία λογική αντιστροφή⁵⁴.

Στο πρώτο στάδιο αυτής της θεωρητικής συνταγής μας μένει να κόψουμε γύρω γύρω ορισμένες πρακτικές μέσα σ’ένα αόριστο ιστό, ούτως ώστε να πραγματευτούμε ως ξεχωριστό πληθυσμό την πρωτοβουλία αυτή και τους ανθρώπους της, που ως τρόπος δράσης αν και παραγωγικός παραμένει εκτός θεωρητικού υπόβαθρου και θεσμικά νομιμοποιημένης θέσης.

Στο τοπίο λοιπόν όλων των ενεργειών, όλων των σχέσεων και των δυναμικών, εμείς αποκόπτουμε τους συνδέσμους και απομονώνουμε την πρωτοβουλία.

Έτσι καταφέρνουμε να προσδώσουμε εθνολογική μορφή σε αυτόν τον πληθυσμό και έπειτα σε δεύτερο στάδιο όπου θα αντιστρέψουμε τη ματιά μας θα μπορέσουμε να ανασύρουμε αυτόν τον πληθυσμό από τη σκοτεινή, σιωπηρή θέση του,

να τον θέσουμε στο επίκεντρο και να τον μελετήσουμε, φωτίζοντας κατά αυτόν τον τρόπο την θεωρία, αλληά και τον λόγο.

Μη έχοντας νόημα πια να συζητήσουμε τις αντιθέσεις της με τους θεσμούς ή τον ανορθόδοξο τρόπο δημιουργίας της σε σχέση με το σύστημα που υπάρχει μπορούμε να την θέσουμε στο επίκεντρο.

Στην περίπτωση μας, έχουμε αρχικά μιλήσει για όλους αυτούς τους χώρους που παραμένουν παγωμένοι ως προς την χρήση τους και την συνεισφορά τους στο αστικό κολλήαζ, παρόλα αυτά κρίνεται ως σκοτεινότερη η θέση του ανθρώπου που νιώθει ότι τέτοιου είδους τόποι είναι ακόμα χώροι της πόλης ή καλύτερα εν αναμονή χώροι της αστικής ζωής.

Αν τοημούσαμε λοιπόν να κόψουμε γύρω από κάπου θα κοιτούσαμε προς τον σύγχρονο άνθρωπο που αν και ζει μέσα στην αυστηρή πειθάρχηση, τα στενά πλαίσια ελευθερίας πέραν των κανόνων, εκείνος ζει και δημιουργεί με αυθορμητισμό. Αυθόρμητος με ευθεία σύνδεση με μία συλλογική μνήμη που δεν του επιτρέπει να ξεχάσει ότι υπήρξε κι άλλος δρόμος, αυτός της γειτονιάς, που ανετιθέντο στην παράλληλη μοναξιά της μεγαλούπολης και υποστήριζε την από τα κάτω οργάνωση και πρακτική στην πόλη. Δεν αποτελεί απαραίτητα τον απείθαρχο, δεν είναι εκείνος που σπάει την πολιτική του θέση με άνομες πρακτικές, αλληά εκείνον που η ελευθερία που του αναγνωρίζει πρώτα από όλα ο ίδιος του εαυτός δεν συμβαδίζει με κανόνες πόλης επειδή τους “διάβασε” και τους ακολουθεί, αλληά η ζωή του υπαγορεύεται κυρίως από την ανάγκη του για συνύπαρξη, αλληληγγύη και αλληλοκατανόηση με τους συγκατοίκους τους στον εκάστοτε αστικό ιστό που μένει.

Βλέπουμε λοιπόν πως ακόμα και αν κόψουμε και αντιστρέψουμε, δηλαδή απομονώσουμε την πρωτοβουλία, τη μεγενθύνουμε και την τοποθετήσουμε στο κέντρο της παρατήρησης μας, σαν να ναι μόνη και κυρίαρχη στην παρατήρηση μας, κάποια νήματα δεν μπορούν να κοπούν. Έτσι μέσα στη θεωρητική μας τομή επιβιώνει ακόμα η μνήμη, η σύνδεση με το παρελθόν και αγώνας ενάντια στη λήθη.

Αφήνοντας πίσω τα κομμάτια θεωρίας και τους πιθανούς συσχετισμούς τους, πραγματοποιούμε μία τομή στο τοπίο, απομονώνουμε δηλαδή την πρωτοβουλία και τους ανθρώπους της ως δράστες, την γειτονιά τους και το δήμο τους ως πεδίο μελέτης και παρατηρούμε τις δράσεις τους μέσα από τις διαδικτυακές τους ανακοινώσεις.

Σε ένα πρώτο στάδιο λοιπόν θα καθορίσουμε τη θέση στο χώρο την οποία κατέχουμε και εντέλει θα κωδικοποιήσουμε και το προφίλ των ατόμων γύρω απ ‘των οποίων τις πρακτικές κόβουμε. Θα δημιουργήσουμε έτσι ένα νοητικό τοπίο τακτικών που θα αντανakλά ίσως καλύτερα το εγχείρημα της πρωτοβουλίας γειτονιάς της Α.Σβώλου, με το οποίο θα ασχοληθούμε αργότερα και αποτελεί το βασικό στοιχείο της έρευνας.

_ Ορισμός πρωτοβουλίας γειτονιάς Α. Σβώλου ως πληθυσμό

Έχουμε πια απομακρυνθεί από το τοπίο κρίσης. Έχουμε αποκοπεί από το σύστημα και τους νόμους, τους θεσμούς του και τον τρόπο συστηματικής λειτουργίας του.

Στο επίκεντρο μας είναι το εγχείρημα πρωτοβουλίας γειτονιάς της Α.Σβώλου. Σαν να είναι κέντρο και μοναδικό σημείο τους σύμπαντος μας. Όλες οι δράσεις μέσα σε αυτά

τα πλαίσια είναι αποδεκτές, ίσως και νέες και παρουσιάζονται για να δείξουν την ξεχωριστή δυναμική τους και χαρακτηριστική αποτύπωση τους στην πορεία του εγχειρήματος.

Μέσα σε αυτή την ιδέα, μιλάμε όμως και ταυτόχρονα για κάποιους ανθρώπους. Όλους αυτούς που κατέστησαν πραγματική την ιδέα.

Μιλάμε για ετερόκλητους ανθρώπους με μόνο κοινό την κατοίκηση τους σε κοντινή απόσταση. Ανθρώπους που κάποια στιγμή σκέφτηκαν να σπάσουν την απροσωπία της σύγχρονης πόλης και να μιλήσουν. Ίσως πριν είχαν ήδη ονειρευτεί την γειτονιά τους αλληώς. Ίσως ακόμα σε μία από τις βόλτες τους να είχαν παρατηρήσει οτι κανείς δεν μιλάει με κανέναν, λίγοι βοηθούν και ακόμα λιγότερη ζητάνε να βοηθηθούν. Τα μαγαζάκια από την κρίση άδειαζαν, τα κενά των οικοδομικών τετραγώνων εκεί ακόμα και κανείς φορέας να μην κάνει τίποτα.

Μέχρι μία στιγμή που κάποιος μίλησε σε κάποιον άλλο, που ένας ξένος αποφάσισε να θεωρήσει έναν άλλο ξένο, γείτονα.

Δεν χρειάζεται να περιγραφεί γλαφυρά, αν και μία τέτοια στιγμή φαντάζει πια μετά από τόσες θεωρητικές ιδέες ως το μαργαριτάρι της έρευνας μας.

Συγκροτείται λοιπόν μία αρχική ομάδα ατόμων που θέλει να αλληάξει. Έτσι. Αυθόρμητα. Γιατί το είχε ανάγκη.

Κι έτσι απλά, καθόλου αυθόρμητα εκ μέρους μας μπορούμε να ορίσουμε τον πληθυσμό μας.

⁵⁴ Michel de Certeau, Επισυνώντας την καθημερινή πρακτική/Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν, εκδ. Σμίλη, μτφρ. Κική Καψαμπέλη, 2010, σελ.194

“Έχει κι αυτή η πόλη
τις χαρές της,
μέσα στην καταχνιά.
Στο παιχνίδι των
άτακτων μαθητών,
στη συνάντηση,
στο δρόμο,
στην αλληλεγγύη,
στην ανεκτικότητα,
στην απόφαση
να μη το βάλεις κάτω.”

D. Harvey

3_ΚΟΙΝΟ | ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΤΗΣ Α.ΣΒΩΛΟΥ

3.1_Χρονικό πρωτοβουλίας γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου

3.1.1_Ανάγκη | Σκέψεις | Πρώτες Κινήσεις | Δημιουργία

_η ιστορία *

Η "Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου" ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 2013 από μία ομάδα δραστήριων κατοίκων της πόλης μας (Θεσσαλονίκης). Αν και τις τελευταίες δεκαετίες ο δρόμος και η ευρύτερη Γειτονιά μας αποτέλεσε ενεργό κομμάτι του ιστορικού και εμπορικού κέντρου της πόλης, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είχαν αρχίσει να εκδηλώνονται ραγδαία, δημιουργώντας μία εικόνα κοινωνικής και εμπορικής εγκατάλειψης. Έτσι λοιπόν μαζευτήκαμε άνθρωποι από διαφορετικές ιστορικές διαδρομές που γνωριζόμασταν στην γειτονιά σε επίπεδο καθημερινών συναναστροφών με σκοπό να αναζητήσουμε έναν τρόπο με τον οποίο η Γειτονιά μας θα γίνονταν πιο ζωντανή, δημιουργική και ευχάριστη, προτάσσοντας την ατομική ευθύνη αλλά και την συλλογική ευαισθησία απέναντι στα κοινά.

_γειτονιά | αλάνα (τόπος της μνήμης)

“ ‘ ‘ Όι αναμνήσεις μας δένουν μας δένουν εκεί... Είναι προσωπική υπόθεση, δεν θα ενδιέφερε κανέναν, αλλά τελικά αυτό δημιουργεί το πνεύμα μίας γειτονιάς ’ ’
Μία κάτοικος της συνοικίας Κρουά-Ρους στη Λυών σε συνέντευξη που της πήρε ο Πιέρ Μαχιόλ, εντάσσεται στο βιβλίο των Luce Giard και Pierre Mayol, Habiter cuisiner

Δεν υπάρχει τόπος να μην είναι στοιχειωμένος από πολλά διαφορετικά πνεύματα, που είναι κουρνιασμένα μέσα του σιωπηλά και μπορούμε να τα ‘ ‘καλέσουμε’ ’ ή και όχι. Μονάχα στοιχειωμένους τόπους κατοικούμε- σχήμα αντίστροφο από το Πανόπτικον.”
Michel de Certeau, Επινώντας την καθημερινή πρακτική/Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν, εκδ. Σμίλη, μτφρ. Κική Καψαμπέλη, 2010, σελ. 273

Τότε πιστέψαμε ότι στην κατάσταση που ζούμε στην Θεσσαλονίκη αλλά και στην Ελλάδα γενικότερα, οι πρωτοβάθμιες δομές αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης πρέπει να ξεκινήσουν από ένα πρότυπο μοντέλο και πλαίσιο οργάνωσης: την Γειτονιά. Έτσι με αυτό τον τρόπο θα μπορέσουμε να επαναφέρουμε αξίες και ιδανικά που ξεχάσαμε κατά τη διάρκεια των ετών του άκρατου ατομικισμού και καταναλωτισμού, χτίζοντας από την αρχή νέες οριζόντιες κοινωνικές δομές αλληλεγγύης και συμμετοχής.

Η οργάνωση έγινε αρχικά μέσω του διαδικτύου. Έτσι λοιπόν δημιουργήσαμε την ομάδα στο Facebook ‘Σβώλου: Αλλάζουμε τη ζωή μας’ και τώρα τη νέα μας σελίδα: "Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου" με σκοπό να διοχετεύσουμε τις ιδέες μας στο ευρύτερο κοινό αλλά και οι ενδιαφερόμενοι να συμβάλουν από κοινού στην συνδιαμόρφωση των δράσεων. Για αυτό τον λόγο πραγματοποιούνται ανά τακτά χρονικά διαστήματα ανοικτές συνελεύσεις στην Δημοτική βιβλιοθήκη όπου ο καθένας είναι ελεύθερος να μοιραστεί τις σκέψεις του, τις ιδέες και τα όνειρα του για την Γειτονιά. Η πρωτοβουλία με το πέρασμα του χρόνου μεγάλωσε και ένα ιδιαίτερο αλλά συνάμα ελκυστικό κράμα κατοίκων, μαγαζατόρων, ερευνητών, καλλιτεχνών και φοιτητών ήρθαν πιο κοντά μεταξύ τους και αγκάλιασαν ενεργά την πρωτοβουλία.Ο στόχος μας;

Να ξαναγίνουμε γειτονιά!

Κατ’ επέκταση, γίνεται κατανοητό ότι ονειρευόμαστε την αναβίωση της έννοιας της Γειτονιάς ως απάντηση στην οικονομική κρίση που έκδηλα δημιουργεί μία διαρκή ανασφάλεια και φόβο με την παράλληλη αύξηση του ατομικισμού ως φαινόμενο της σύγχρονης εποχής.

* διαδικτυακές ανακοινώσεις πρωτοβουλίας

3.1.2_Δείπνο της Άνοιξης

Η πρώτη δράση μας ήταν το ‘Δείπνο της Άνοιξης’ το οποίο πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά τον Απρίλιο του 2014 και αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα για την εδραίωση και εμπέδωση των δράσεων μας στην Γειτονιά. Η ιδέα πίσω από το Δείπνο, δημιουργήθηκε από αντίστοιχες γιορτές που πραγματοποιούνται στην πόλη της Βαρκελώνης όπου οι γείτονες στρώνουν γιγάντια τραπέζια στους δρόμους και μοιράζονται το φαγητό τους, ενώ παράλληλα τρέχουν και άλλες εκδηλώσεις καλλιτεχνικής φύσεως. Μέχρι σήμερα πιστεύουμε ότι η μετουσίωση αντίστοιχων πρωτοβουλιών μπορούν να δημιουργήσουν ένα domino effect το οποίο θα διευρύνεται από το ένα event στο άλλο ενδυναμώνοντας παράλληλα τους κοινωνικούς δεσμούς και δημιουργώντας παράλληλα μία καινούργια σχέση με τον δημόσιο χώρο... τον καθρέπτη της ψυχής αυτής της πόλης, σεβόμενοι πάντα την πολυμορφία και διαφορετικότητα μας. Έτσι δημιουργήσαμε ένα πιο γόνιμο έδαφος για την πραγματοποίηση διάφορων δράσεων στην γειτονιά οι οποίες συνεχιστήκαν μέχρι και τον επόμενο χρόνο με τον παράλληλο εμπλουτισμό των δράσεων μας. Αναφορικά, πραγματοποιήθηκαν συναυλίες, δράσεις στα σχολεία και στον δημόσιο χώρο, καλλιτεχνικές παρεμβάσεις κ.α.

Μετά τις πρώτες δράσεις παρατηρήσαμε μία αξιόλογη αλλαγή σε επίπεδο καθημερινών σχέσεων ενώ διαφορετικοί άνθρωποι βρέθηκαν πιο κοντά, σπάζοντας την αρχική απομόνωση και δυσπιστία μέσω της ενεργής συμμετοχής στην πρωτοβουλία. Ουσιαστικά οι δράσεις μας δημιούργησαν ένα δίκτυο μεταξύ γειτόνων και καταστηματαρχών που δεν γνωρίζονταν προηγουμένως. Οι τελευταίοι ένωσαν τις δυνάμεις τους σκοπεύοντας στην ανάδειξη της γειτονιάς σε πιλοτικό μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης και στην καθιέρωση πιο μόνιμων δραστηριοτήτων. Μετά την εμπειρία 2 χρόνων εντοπίσαμε ότι η κατάσταση ουσιαστικά πριν και μετά τις πρώτες δράσεις, έχει να κάνει με το γεγονός ότι οι κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των κατοίκων που προηγουμένως δεν είχαν καμία σχέση, ενισχύθηκαν, δημιουργώντας μία καινούργια λογική κοινωνικής ασφάλειας, προσδίδοντας μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων που προηγουμένως ήταν δυνητικά καχύποπτοι.

Παρόλα αυτά, μετά από την εμπειρία μας αναγνωρίσαμε ότι το κτίσιμο της γειτονιάς μας είναι μία διαρκή υπόθεση που αναπόκρινται στην ενεργό συμμετοχή καθώς η οποιαδήποτε αλλαγή προϋποθέτει μία κοινωνική ωριμότητα που ξεκινάει από την διαρκή αναθεώρηση του ίδιου μας του εαυτού. Για αυτό το λόγο επιλέξαμε να συνεχίσουμε τις δράσεις με σκοπό την δημιουργία ενός ώριμου κοινού και μόνιμου πλαισίου το οποίο σε καθημερινή βάση θα παράγει και θα αναπαράγει ιδέες και δράσεις οι οποίες θα απαντάνε στις ατομικές μας ανάγκες και θα δίνουν λύσεις στα προβλήματα της γειτονιάς μας. Αυτή η κοινωνική ωριμότητα αποτελεί ζωτικό στοιχείο για την επίτευξη της κοινωνικής οργάνωσης που θα σπάει τα δεσμά της απομόνωσης, προτάσσοντας εναλλακτικές δομές οργάνωσης και συντροφικότητας. Σκοπός μας είναι να συνεχίσουμε τη συλλογική μας προσπάθεια ώστε να αναδειχθεί ο δρόμος μας ως πιλοτικό μοντέλο κοινωνικής δράσης και συνοχής. Να ξαναγίνουμε Γειτονιά.

Και το πείραμα της Σβώλου συνεχίζεται...

Αργότερα η εντός και εκτός της Πρωτοβουλίας ανοίγει η συζήτηση για τη δημιουργία χώρου και σημείου αναφοράς, και πιο συγκεκριμένα ενός πάρκου τσέπης.

3.1.3_Πάρκο τσέπης

«Πηγαίνετε και συναντήστε τους ανθρώπους, ζήστε και μέινετε μαζί τους, αχαπήστε τους και εργαστείτε μαζί τους. Ξεκινήστε όλοι μαζί με αυτά που ήδη έχετε, σχεδιάστε και εξελίξτε αυτά που ήδη γνωρίζετε, και στο τέλος ... όταν η δουλειά μας θα έχει τελειώσει, θα πούμε Το κάναμε, Εμείς οι ίδιοι»

Lau Tse Κινέζος φιλόσοφος

Η συζήτηση για την δημιουργία του Πάρκου Τσέπης ξεκίνησε τον περασμένο Απρίλιο, με αφορμή τη δημοσίευση της διπλωματικής εργασίας του Σπήλιου και του Νίκου . Είναι γεγονός ότι στην Θεσσαλονίκη έχουν εκπονηθεί πραγματικά πολύ ενδιαφέρουσες μελέτες, αλλά ελάχιστες είναι αυτές που τελικά πραγματοποιούνται. Έτσι συνδυάζοντας την γνώση και την όρεξη νέων ανθρώπων και αξιοποιώντας τις δυνατότητες του τοπικού δημιουργικού κεφαλαίου της Γειτονιάς, η Πρωτοβουλία μας θα μπορούσε να αποτελέσει έναν ακόμα συνδυαστικό κρίκο μεταξύ της Γειτονιάς και του Πανεπιστημίου. Παράλληλα η ιδέα για το Πάρκο Τσέπης συνέπεσε με μία περίοδο που η Πρωτοβουλία αναζητούσε τον τρόπο για να αποκτήσει μία μόνιμη παρουσία στη Γειτονιά. Τα τελευταία 4 χρόνια μέσα από το Δείπνο της Άνοιξης καταφέραμε να δημιουργήσουμε ένα εξωστρεφές κοινοτικό δίκτυο μεταξύ κατοίκων, καταστηματαρχών και τοπικών φορέων στο πλαίσιο μίας ιδιότυπης οικονομίας κλίμακας Γειτονιάς. Παρόλα αυτά άρχισε να μας προβληματίζει η ερώτηση εάν ένα αστικό πείραμα το οποίο φέρνει ουσιαστικά “την επιστροφή της Γειτονιάς σε μία νύχτα” αρκεί για να συμβάλει πραγματικά στην καθημερινή βιωματική οικειοποίηση της Γειτονιάς. Το Πάρκο Τσέπης λοιπόν αφορά τη δημιουργία ενός τόπου συνεύρεσης, ανταλλαγής και κοινωνικής συναναστροφής από και για τη Γειτονιά. Η σημασία μίας τέτοιας παρέμβασης στον αστικό ιστό έχει αναδειχθεί ήδη από το 2013 όταν ο διεθνής φήμης Δανός αρχιτέκτονας Jan Gehl δήλωσε σχετικά με την πρόταση δημιουργίας μητροπολιτικού πάρκου στην ΔΕΘ «νομίζω ότι είναι μια κακή ιδέα. Πιστεύω ότι θα ήταν καλύτερο να κατασκευαστούν περισσότερα και μικρότερα πάρκα εκεί όπου οι άνθρωποι ζουν, παρά ένα μεγάλο. Και ιδιαίτερα όταν έχετε αυτό το μακρύ θαλάσσιο μέτωπο δεν καταλαβαίνω γιατί είναι καλύτερο να έχεις ένα μητροπολιτικό πάρκο από το να πηγαίνεις κάτω στην παραλία όπου μπορείς να έχεις διάφορα μικρότερα πάρκα σε συνδυασμό με άλλα μικρότερα στις γειτονιές». Έτσι αποφασίσαμε να ακολουθήσουμε μια συμμετοχική μεθοδολογία, πρωτοποριακή για τα δεδομένα της πόλης μας, καθώς ελάχιστες είναι οι προσεγγίσεις και οι παρεμβάσεις έως τώρα που εμπλέκουν ενεργά την άποψη του πολίτη για τον χώρο που ζει και χρησιμοποιεί. Η προοπτική του συμμετοχικού σχεδιασμού αποτελεί μία σημαντική παράμετρο καθώς πλήθος ‘καλών πρακτικών’ και μελετών φανερώνουν ότι προσφέρει διεξόδους δημιουργικής έκφρασης σε ‘καθημερινούς’ πολίτες, μέσω της αμοιβαίας ανταλλαγής γνώσης. Έτσι λοιπόν, τον περασμένο Μάιο διοργανώσαμε στην Α’ Δημοτική Κοινότητα ένα εργαστήριο συμμετοχικού σχεδιασμού με απόλυτη επιτυχία, καθώς οι συμμετοχές ξεπέρασαν τα 50 άτομα. Τα αποτελέσματα είναι πραγματικά εντυπωσιακά. Από την αξιολόγηση και την ανάλυση των δεδομένων του εργαστηρίου προέκυψαν πέντε τελικές προτάσεις, όπου κυρίαρχες ιδέες ήταν οι τόποι συνάντησης, οι πολιτιστικές δραστηριότητες, το παιδί, το πράσινο και η επαναχρησιμοποίηση υλικών. Κατά την διάρκεια του 4ου Δείπνου της Άνοιξης, έγινε η πρώτη προσπάθεια να επικοινωνήσουμε την ιδέα μας στην Γειτονιά, και η ανταπόκριση ήταν πραγματικά ενθαρρυντική. Μιλάμε για ένα πάρκο το οποίο θα διαχειρίζεται η ίδια η κοινότητα, ανάμεσα στο γκρίζο που μας περιστοιχίζει, σε μια τοποθεσία που ποτέ μέχρι σήμερα δεν έχει αξιοποιηθεί, που ζωτικό, αν όχι καθοριστικό, ρόλο παίζει η συμμετοχή και η έκφραση του χρήστη.

_συνάντηση (χώρος αλληλεγγύης)

Από τον Σεπτέμβριο ξεκίνησε ένας νέος κύκλος ανοιχτών συναντήσεων της Πρωτοβουλίας μας σε εβδομαδιαία βάση.

Ως χώρο συνάντησης χρησιμοποιούμε την Δημοτική Βιβλιοθήκη και με αυτόν τον τρόπο ενισχύουμε ακόμα περισσότερο την συνεργασία μας με τους τοπικούς φορείς, αναδεικνύοντας τον σύγχρονο ρόλο και την σημασία της Βιβλιοθήκης για την Γειτονιά μας. Παράλληλα, τον περασμένο Οκτώβριο επιδιώξαμε μία συνάντηση με τον Αντιδήμαρχο Τεχνικών Έργων, κ. Θανάση Πατπά για να του παρουσιάσουμε την πρόταση μας και με σκοπό να προτείνουμε κάποιες δυνατές λύσεις για την παραχώρηση χρήσης του χώρου. Γενικότερα, από αυτήν μας την εμπειρία αναδεικνύεται ένα πολύ σημαντικό ζήτημα, που αφορά την διαχείριση του αστικού ιστού μιας Ελληνικής πόλης. Μας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση πως γίνεται ένα αναξιοποίητο αστικό κενό να ανήκει κατά 30% στον Δήμο Θεσσαλονίκης και το 70% στην 'δημόσια' εταιρεία Κτιριακές Υποδομές Α.Ε.

Γιατί άραγε ο Δήμος πρέπει να εξαγοράσει δημόσια γη από έναν άλλο δημόσιο φορέα, και ειδικά όταν ο κατά τ'άλλα δημόσιος χώρος δεν έχει άλλη χρήση πέρα από αυτή της διαρκής υποβάθμισης της ποιότητας ζωής μας. Σε ποιον πραγματικά ανήκει ο δημόσιος χώρος της πόλης μας; Περιπτώσεις άλλων πόλεων όπως το Ελσίνκι της Φιλανδίας αναδεικνύουν την σημασία αυτού του γεγονότος όπου οι Δήμοι έχουν αναπτύξει μία ευρεία διαδραστική σχέση και επικοινωνία με τους κατοίκους, καθώς όλη η δημόσια γη ανήκει στην πόλη, ενώ όλα τα έσοδα που προέρχονται από δημόσιες υπηρεσίες (π.χ. δημόσια εταιρία ηλεκτρισμού) ουσιαστικά επανεπενδύονται στην πόλη. Υπό αυτό το πρίσμα, η Πρωτοβουλία μας, μετά από 4 χρόνια πολύμορφων δράσεων, βρήκε την ανταπόκριση του Δήμου θετική, ο οποίος με την σειρά του έστειλε μία πληρέστατη επιστολή στις Κτιριακές Υποδομές για την μετατροπή του χώρου σε πάρκο. Ακολουθώντας συγκεκριμένα και μεθοδολογικά βήματα θέλουμε να συμβάλουμε στην καλλιέργεια της ταυτότητας της Γειτονιάς μας και στην εμπέδωση μιας περισσότερο συμμετοχικής κουλτούρας. Αυτό το πλαίσιο έχει ως επίκεντρο την ενίσχυση της ποιότητας ζωής που μέσα από την συμμετοχή, την αυτο-οργάνωση και την πολιτιστική έκφραση, στοχεύει στην σύνδεση των κατοίκων με την Γειτονιά και τα λεγόμενα αστικά κοινά.

Σε αυτή την κατεύθυνση, δημιουργήσαμε μία ομάδα σχεδιασμού η οποία έχει αναλάβει να συγκεντρώσει όλα τα δεδομένα και τις ιδέες που συλλέγουμε από τον περασμένο Μάιο και οδεύουμε προς την ολοκλήρωση του σχεδίου. Μπαίνοντας στην τελική ευθεία, στις αρχές του μήνα πραγματοποιήσαμε μία διήμερη δράση ενημέρωσης με σκοπό όχι μόνο να μαζέψουμε υπογραφές αλλά να δώσουμε την ευκαιρία στους Γείτονες μας να εκφραστούν, καταθέτοντας την άποψη και τις ιδέες τους. Παράλληλα ζητήσαμε από τους μαθητές του σχολείου της Γειτονιάς μας, να σχεδιάσουν το πώς φαντάζονται το πάρκο και εκθέσαμε τα έργα τους στο οικόπεδο που θέλουμε να φτιάξουμε το Πάρκο. Επόμενο βήμα η Γενική Συνέλευση στις 29 Νοεμβρίου και ώρα 18:00, στο Κέντρο Αρχιτεκτονικής του Δήμου Θεσσαλονίκης (Αγγελάκη 13).

Έφτασε ο καιρός να περάσουμε από τα λόγια στην πράξη! Στη συνέλευση θέλουμε να καταμετρήσουμε την δυναμική μας, να γνωστοποιήσουμε τις ανάγκες μας, να ορίσουμε τις φάσεις υλοποίησης και να δώσουμε το επόμενο ραντεβού μας στον χώρο! Συνεχίζουμε...

Το πάρκο τσέπης έχει πλέον δημιουργηθεί, χρησιμοποιείται και συντηρείται καθημερινά, αφού η πρωτοβουλία οργανώνει συχνά καθαρισμούς, οργάνωση η σχεδίαση εκ νέου ανάλογα με τις ανάγκες, καθώς και δράσεις ενημερωτικού και επιπλέον εκπαιδευσης ή κατάρτισης στην τροχιά αυτού του εγχειρήματος.

_Αστικός Λαχανόκηπος

Ένα ακόμα λιθαράκι στο χτίσιμο της Γειτονιάς προστέθηκε με επιτυχία! Την Παρασκευή 18.05.2018 ολοκληρώθηκε η κατασκευαστική φάση "Πάρκο Τσέπης - Πράξη Τρίτη: «Αστικός Λαχανόκηπος»", μία από τις πιο σημαντικές δράσεις της Πρωτοβουλίας μας.

Μετά από ένα μήνα εκπαιδευτικών σεμιναρίων στο 40ο Ιωαννίδειο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης, οι μαθητές της Τετάρτης δημοτικού φυτέψαν λαχανικά και αρωματικά βότανα στον καινούργιο λαχανόκηπο του Πάρκου Τσέπης.

Βασικό μας εργαλείο στη διαδικασία αυτή αποτέλεσε το ομαδικό παιχνίδι το οποίο, προσφέρει εφόδια για επικοινωνία, έκφραση και εξερεύνηση.

Μέσα από αυτό τα παιδιά βίωσαν αναπτυξιακές εμπειρίες, διεγέρθηκε η περιέργεια τους, έδρασαν και πειραματίστηκαν με το απρόσωπο αστικό περιβάλλον.

Χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική μέθοδο "Project" αναπτύξαμε ομαδική διδασκαλία στην οποία, συμμετείχαν όλοι και όλες αποφασιστικά, η διδασκαλία διαμορφώθηκε και διεξάχθηκε από όλους τους συμμετέχοντες.

Αξίζει ένα μεγάλο μπράβο σε όλα τα μέλη της Πρωτοβουλίας και τους/τις Φίλους-ες που εργάστηκαν σκληρά και για συνεχόμενες μέρες (με ήλιο και βροχή), στην κατασκευή του αστικού λαχανόκηπου.

Θέλουμε να ευχαριστήσουμε θερμά την Διεύθυνση και τις δασκάλες του Σχολείου για την συνεργασία και την εμπιστοσύνη που μας έδειξαν.

Επίσης ευχαριστούμε το Πελίτι Θεσσαλονίκης και τους Panagiotis Sainatoudis και Δημήτρη Κουφάκη, για την παροχή παραδοσιακών σπόρων, όσους και όσες βοήθησαν με την παροχή υλικών και τον Γιάννης Μακριδάκης για τις υπέροχες σπαραγγιές που μας έστειλε από την Χίο.

Πάνω από όλα όμως, θέλουμε να ευχαριστήσουμε τους μικρούς μας Γείτονες οι οποίοι, με την σπιρτάδα και το δυναμισμό τους, μας θύμισαν απλά και βασικά πράγματα όπως η πηγαία επιθυμία για παιχνίδι και ξέγνοιαστη έκφραση, η περιέργεια για εξερεύνηση και πειραματισμό (αυτά που δυστυχώς ξεχνάμε όσο μεγαλώνουμε...) και τέλος, μας έκαναν να ξανανιώσουμε παιδιά για λίγες μέρες.

Ελπίζουμε αυτή η εμπειρία να τους μείνει αξέχαστη!

_Θερινό σινεμά

Από τις 19 Ιουλίου 2018 λειτουργεί ακόμα και θερινό συμμετοχικό σινεμά, αφού όπως αναφέρουν η επόμενη ταινία κάθε προβολής αποφασίζεται μετά το τέλος της προηγούμενης, ενώ στα πλάνα είναι και οι ταινίες για παιδιά σε ειδικές ώρες αναλόγως τις διαθεσιμότητες.

Χαρακτηριστική η πρώτη προβολή στο πάρκο με την ιταλική κωμωδία "Τα παραπονά σας στο δήμαρχο".

3.1.4_Τράπεζα μνήμης

Μια τράπεζα μνήμης σχεδιάζει να δημιουργήσει η Πρωτοβουλία της Γειτονιάς Σβώλου.

Αυτό θα είναι το τρίτο φιλόδοξο εγχείρημα που θα προσπαθήσει να υλοποιήσει η ομάδα ενεργών πολιτών, μετά το Δείπνο της Άνοιξης και το Πάρκο Τσέπης που ξεκίνησε να δημιουργεί.

Στόχος της Πρωτοβουλίας της Γειτονιάς Σβώλου είναι να συλλέξει προφορικές μαρτυρίες των κατοίκων και τεκμήρια, όπως φωτογραφίες και προσωπικά αντικείμενα, μέσω των οποίων θα παρουσιάσει την ιστορία της γειτονιάς, λαϊκές της παραδόσεις και στοιχεία της κουλτούρας της όπως η γαστρονομία.

«Υπάρχουν σημαντικά στοιχεία στην ιστορία της γειτονιάς που θα μας ενδιέφερε να μάθουμε καλύτερα, όπως η "μαύρη" πλευρά της ιστορίας της Σβώλου όταν στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είχαν εγκατασταθεί στη γειτονιά διοικητικά γραφεία των Ναζί. Ένα άλλο παράδειγμα είναι το "γαϊτανάκι της Ιπποδρομίου", μια λαϊκή γιορτή που στηνόταν στις Απόκριες», δηλώνει στη [Voria.gr](#) ο Περικλής Χατζηνάκος μέλος της Πρωτοβουλίας Σβώλου.

Όπως υπογραμμίζει ο ίδιος, η τράπεζα μνήμης θα είναι μια ανθρωποκεντρική καταγραφή της ιστορίας, καθώς θα εστιάζει στις προσωπικές εμπειρίες των ανθρώπων, τις αισθήσεις και τα βιώματά τους.

Το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση της δημιουργίας της Τράπεζας Μνήμης έγινε το προηγούμενο Σαββατοκύριακο με το σεμινάριο που διοργάνωσε η Γειτονιά σε συνεργασία με την Ένωση Προφορικής Ιστορίας. Όσοι παρακολούθησαν το σεμινάριο, έμαθαν περισσότερα στοιχεία για την έννοια της προφορικής ιστορίας ενώ εκπαιδεύτηκαν πάνω στην τεχνική της συνέντευξης, καθώς αυτός θα είναι ο βασικός τρόπος μέσω του οποίου θα καταγραφούν οι μαρτυρίες των κατοίκων. Οι μισοί από τους συμμετέχοντες, περίπου 25 άτομα, θα αποτελέσουν τη "μαγιά" για τη δημιουργία της ομάδας, δηλώνοντας ήδη ενθουσιασμένοι με τη νέα αυτή πρόκληση.

«Υπάρχουν πολλές ιδέες. Υπάρχει η σκέψη, παραδείγματος χάριν, να διοργανώνουμε συναντήσεις όπου θα συγκεντρώνονται οι ηλικιωμένοι της γειτονιάς και θα μοιράζονται μαζί μας ιστορίες από το παρελθόν. Με αυτόν τον τρόπο «χτυπάμε» παράλληλα και την κοινωνική απομόνωση» σημείωσε ο κ. Χατζηνάκος.

Με όποιον τρόπο και να γίνει πάντως, τα μέλη της ομάδας πιστεύουν πως η τράπεζα μνήμης απαντάει πλήρως στις ανάγκες της Πρωτοβουλίας Σβώλου καθώς η παρουσίαση της ιστορίας μέσα από τα μάτια των κατοίκων και η ανάδειξη των συνθηγιών και της κουλτούρας της γειτονιάς στο πέρασμα του χρόνου βοηθούν στο «χτίσιμο» της σημερινής γειτονιάς και λειτουργούν ως ενωτικός παράγοντας.

_σεμινάριο | “Εισαγωγή στην προφορική ιστορία”

Η Πρωτοβουλία Σβώλου σε συνεργασία με την Ένωση Προφορικής Ιστορίας και την Κεντρική Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης, διοργάνωσαν διήμερο σεμινάριο με τίτλο «Εισαγωγή στην Προφορική Ιστορία»

Το σεμινάριο στόχευε στη δημιουργία μιας Τράπεζας Μνήμης. η οποία θα εξετάζει τον τοπικό αστικό πολιτισμό, περιλαμβάνοντας στοιχεία σχετικά με τον διαρκή μετασχηματισμό της Γειτονιάς μας.

Θέλουμε να διασώσουμε την συλλογική μνήμη της Γειτονιάς μας, συλλέγοντας αφηγήσεις και ιστορίες για πρόσωπα, τόπους και γεγονότα που έλαβαν χώρα στην ευρύτερη Γειτονιά μας, καθώς και φωτογραφικό και αρχαιακό υλικό.

Στόχος του σεμιναρίου είναι η εξοικείωση των συμμετεχόντων με τις πρακτικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές πτυχές της προφορικής ιστορίας και η εξάσκηση στην τεχνική της συνέντευξης. Απώτερος σκοπός είναι η δημιουργία ομάδων προφορικής ιστορίας στη Θεσσαλονίκη, σε πρώτη φάση στη Γειτονιά Αλεξάνδρου Σβώλου.

Η Δημερίδα πραγματοποιήθηκε την Παρασκευή 26 Ιανουαρίου 2018 και ώρες 17:00-20:30 και Σάββατο 27 Ιανουαρίου 2018 και ώρες 09:00-19:30, στην αίθουσα εκδηλώσεων της Κεντρικής Δημοτικής Βιβλιοθήκης Θεσσαλονίκης (Εθνικής Αμύνης 27).

3.1.5_Σήμερα | Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου.

Βρισκόμαστε στον 6ο χρόνο των δράσεων της Πρωτοβουλίας μας και το πείραμα συνεχίζεται. Από το 1ο “Δείπνο της Άνοιξης” του 2014, συνειδητοποιήσαμε πολλά. Μεγαλώσαμε και μάθαμε. Κερδίσαμε και χάσαμε.

Ζήσαμε μεγάλες και συγκινητικές στιγμές. Πάντα με ακόρεστη περιέργεια για μάθηση και γνώση. Εμπειρίες βαθιά χαραγμένες στη μνήμη. Το ημερολόγιο της Γειτονιάς γράφει ότι από μία φωτογραφία καταφέραμε σταδιακά να καθιερώσουμε μία πράξη πολιτισμού - σχεδόν άγνωστη στο αστικό τοπίο των ελληνικών πόλεων - στο συλλογικό φαντασιακό της Γειτονιάς μας, φέρνοντας σε επαφή διαφορετικούς ανθρώπους και συλλογικότητες. Με σταδιακά βήματα και συνεχή προσπάθεια το “Δείπνο της Άνοιξης” αποτελεί σήμερα την πιο μεγάλη αυτοοργανωμένη γιορτή Γειτονιάς της Θεσσαλονίκης.

Το Δείπνο, όμως, δεν είναι ένα θεαματικό “φεστιβάλ πόλης” το οποίο επιχειρεί να πλημμυρίσει τη Γειτονιά με ανθρώπους. Αφορά πρωτίστως στη Γειτονιά και τον κόσμο της, ο οποίος ως συμπαγωγός, μεταμορφώνει το μέρος που ζει και εργάζεται σε έναν κοινό τόπο διαμοιρασμού, συζήτησης και ψυχαγωγίας. Κάθε Δείπνο στοχεύει στη διάδραση, στη γνωριμία, στη συνεργασία, στη συμμετοχή και στην καλλιέργεια της αίσθησης της Γειτονιάς. Καθώς ανατρέπει για λίγες ώρες τη ρουτίνα και σπάει την απρόσωπη μονοτονία του αστικού τοπίου, δείχνει έμπρακτα ότι οι Γειτονιές ανήκουν σε όλες και όλους μας, ενώ εμείς είμαστε υπεύθυνοι να αποφασίζουμε για το κοινό μας μέλλον.

Η Αλεξάνδρου Σβώλου είναι μία Γειτονιά χωρίς σύνορα. Για αυτό δεν περιορίζεται μόνο στην ομώνυμη οδό. Επεκτείνεται κατά μήκος και πλάτος στους παρακείμενους δρόμους και στενάκια. Γειτονιά μας είναι η Πλατεία Ναβαρίνου, το Πάρκο Τσέπης, τα Σχολεία, η Βιβλιοθήκη, η Αγία Σοφία, η ΔΕΘ, το Κέντρο Ιστορίας. Είναι όλες εκείνες οι κρυφές πτυχές της, που συχνά παραμένουν σκοτεινές και ξεχασμένες. Δρόμοι του πουθενά. Σιωπηλοί και απρόσωποι για τους περισσότερους περιηγητές της πόλης.

“Χορεύοντας χαμένοι μέσα στην τσιμεντένια Βαβυλώνα ... οι σκιές της Αλεξάνδρου Σβώλου κρύβουν αλλόκοτα και ανεξήγητα μυστήρια”

Η Γειτονιά μας, παρόλα αυτά, δεν είναι μόνο οι δρόμοι και τα κτίρια, οι φορείς και τα καταστήματα που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Η Γειτονιά μας αποτελείται από ανθρώπους που ζούμε όλοι και όλες μαζί. Είμαστε νέοι και ηλικιωμένες, εργαζόμενες και άνεργοι, φοιτητές και μαθήτριες. Είμαστε ντόπιοι, επισκέπτριες και περαστικοί. Κάποιοι από εμάς μεγαλώσαμε εδώ ενώ άλλοι όχι. Είμαστε Έλληνες, μετανάστριες και πρόσφυγες. Κάποιοι μιλάμε μία γλώσσα και άλλοι πολλές. Άλλοι μένουμε σε σπίτι και για άλλους σπίτι μας είναι ο δρόμος. Κάποιοι επιλέγουμε να μένουμε για πάντα μαζί και άλλοι τραβάμε για άλλους χρόνους, μονοπάτια και τόπους. Είμαστε άνθρωποι διαφορετικών τάξεων, θρησκειών, χρωμάτων, παραδόσεων, και πάσης φύσεως προτιμήσεων.

“Γειτονιά μας είναι όλες και όλοι αυτοί που πλέκουν και διαμορφώνουν το θέατρο της καθημερινότητάς μας”

Γι’ αυτό, όλα αυτά τα χρόνια πραγματοποιούμε πολιτιστικές και συμμετοχικές δράσεις στον δημόσιο χώρο με τη μορφή αστικών πειραμάτων που μας φέρνουν όλες και όλους μαζί, έστω και για λίγο. Έτσι προάγουμε την “κοινωνική συνοχή του πεζοδρομίου”, τη γνωριμία με τον Γείτονα, την ανάδειξη της καθημερινής ιστορίας των ανθρώπων που ζουν τόσο επί της Αλεξάνδρου Σβώλου, όσο και επί των προσκείμενων προς αυτήν μικρότερων δρόμων.

Ως Πρωτοβουλία Γειτονιάς θεωρούμε πολύ σημαντικό να είμαστε ανοιχτοί στην αλλαγή και να αναδεικνύουμε με τις δράσεις μας τον τόπο που ζούμε. Έχοντας λοιπόν όλα αυτά στο μυαλό μας και μετά τις μεγάλες επιτυχίες των περασμένων χρόνων, φέτος το Δείπνο της Άνοιξης μεταφέρεται στην πλατεία Ιπποδρομίου: έναν πολύ σημαντικό τόπο που κρύβει ανθρώπινες ιστορίες και μύθους.

Μυστικά που αξίζουν να τα ανακαλύψουμε και να τους δώσουμε νέα μορφή και υπόσταση!

Σας καλούμε, λοιπόν, στο 6ο Δείπνο της Άνοιξης που θα πραγματοποιηθεί στις 21 Ιουνίου από τις 17:30 μέχρι τις 23:30 το βράδυ. Ελάτε να γνωριστούμε και να μοιραστούμε το φαγητό μας. Το Δείπνο φέτος θα εκτείνεται από το Κέντρο Ιστορίας μέχρι την Αλεξάνδρου Σβώλου. Όπως κάθε άλλη χρονιά έχουμε στο πλευρό μας το 40ο Ιωαννίδειο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης, την Κεντρική Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης, τους τοπικούς φορείς και τα καταστήματα της Γειτονιάς. Μεταξύ άλλων, επιθυμούμε να αναδείξουμε τον ρόλο και τη σημασία του Κέντρου Ιστορίας (Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης), το οποίο θα παραμείνει ανοικτό κατά την διάρκεια της γιορτής και θα πραγματοποιήσει δύο δωρεάν ξεναγήσεις.

Προσοχή προσοχή:

Φέτος ο τρόπος αλλάζει! Ήρθε επιτέλους ο καιρός να στρώσουμε το μεγαλύτερο συλλογικό τραπέζι της πόλης με δικά μας μέσα. Για αυτό φέρνουμε τραπέζια και καρέκλες από το σπίτι μας! Επιθυμία μας είναι να κατεβάσουμε όσα περισσότερα μπορούμε, επικοινωνώντας παράλληλα με τους ανθρώπους της πολυκατοικίας μας. Τις επόμενες μέρες θα στολίσουμε την Πλατεία με κορδέλες και διακοσμητικά που ετοιμάσαμε στα δημιουργικά εργαστήρια αλληλεγγύης και παράλληλα την Πέμπτη 20 Ιουνίου στις 18:00 καλούμε όλους τους Γείτονες και τις Γειτόνισσες να φυτέψουμε θαμνώδη φυτά που έχουμε προμηθευτεί από τον Δήμο για να ομορφύνουμε τα παρτέρια της πλατείας Ιπποδρομίου.

Το φετινό μενού περιλαμβάνει δημιουργικά, θεατρικά και χορευτικά δρώμενα και εργαστήρια, ακουστικές συναυλίες και παρέλαση κρουστών, δωρεάν ξεναγήσεις στο Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, εκθέσεις φωτογραφίας από καλλιτέχνες της πόλης και φοιτητικές ομάδες, έκθεση τρισδιάστατου οπτικού χάρτη της Γειτονιάς για την καθοδήγηση ατόμων με οπτική αναπηρία, και πολλές άλλες μικρές και μεγάλες εκπλήξεις.

Μέχρι τώρα η Πρωτοβουλία μετράει ένα άτυπο δίκτυο 130 καταστημάτων, ένα πάρκο, μία τράπεζα μνήμης, μία λέσχη ανάγνωσης, οργανώνουμε δωρεάν κινηματογραφικές προβολές και δημιουργικά εργαστήρια, πραγματοποιούμε δράσεις αλληλεγγύης (συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης) και ενημερώσεις στη Γειτονιά για σημαντικά θέματα όπως η κατάσταση των δέντρων της οδού Σβώλου και κάθε χρόνο οργανώνουμε το Δείπνο της Άνοιξης!

Επικοινωνεί τις απόψεις της για τα ζητήματα της πόλης όπως φέτος για το θέμα των αρχαίων. Ακόμη έχουν δημιουργήσει ειδική σελίδα αν κάποιος έχει άμεση ανάγκη για οικονομικούς ή ιατρικούς λόγος για καλύτερη επικοινωνία μεταξύ των πολιτών, αλλά και έμπρακτη καθημερινή και άνευ όρων αλληλεγγύη.

4_Συμπεράσματα

4.1_Θεωρητική αποτύπωση χρονικού

Λόγος και αφορμή του εγχειρήματος στάθηκε η σταδιακή κοινωνική αποδιοργάνωση που επήλθε λόγω κρίσης στην περιοχή. Οι καθημερινές συναναστροφές των κατοίκων εμπειρείχαν το στοιχείο της απογοήτευσης και του φόβου μίας περεταίρω παρακμής. Έτσι αυθόρμητα δραστήριοι άνθρωποι της γειτονιάς συναντήθηκαν και ίδρυσαν την Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Α.Σβώλου. το όνομα και η αναφορά του δρόμου δείχνει την ανάγκη σημείου αναφοράς και καλύτερου ορισμού του κέντρου ζωής της εν λόγω γειτονιάς. Πρόταγμα αν το θέλουμε του εγχειρήματος υπήρξε η ανάγκη ανάληψης της ευθύνης του χώρου που καθημερινά ζουν, κυκλοφορούν και συναναστρέφονται οι κάτοικοι. Μία ατομική ευθύνη κάθε κατοίκου που οργανώνεται συλλογικά απέναντι στα κοινά της πόλης.

Χαρακτηριστική υπήρξε η ανάγκη αναζωογόνησης της ζωής και του χώρου γύρω από την έννοια της Γειτονιάς. Οι κάτοικοι-γείτονες φαίνεται να τονίζουν αυτή την παράμετρο. Αναλύοντας τον όρο βρήκαν βασικούς παράγοντες την αλληλεγγύη και την εμπιστοσύνη. Στοχεύουν στην αναβίωση αξιών και ιδανικών που θεωρούν στένα συνδεδεμένα με την έννοια της Γειτονιάς, την οποία και αναφέρουν πάντα με “γ” κεφαλαίο, προσδίδοντας έτσι μίας σχεδόν μυθολογική διάσταση της λέξης. Μία διάσταση που ορίζει και την γειτονιά ως αξία. Για λόγους ευκολίας και καλύτερης δικτύωσης η επικοινωνία για πρακτικά κομμάτια της πρωτοβουλίας γινόταν και γίνεται μέσω διαδικτύου.

Η αποδοχή ήρθε γρήγορα και το εύρος των ατόμων υπήρξε μεγάλο. Οι λόγοι επίσης ήταν πολλοί και διαφορετικοί, αφού φαίνεται ότι πέρα από τους άμεσα ενδιαφερόμενους

(κατοίκους και μαγαζάτορες),στο εγχείρημα εντάχθηκαν και φοιτητές, καλλιτέχνες και ερευνητές. Η περιγραφή εδώ γίνεται υπό τους όρους της αγκαλιάς και φαίνεται πια η πρωτοβουλία να είναι κτήμα των ανθρώπων που την απαρτίζουν. Στόχος μέσα από την Γειτονιά είναι και η διάλυση του ατομικισμού, που τίθεται και ως πρωτογενής παράγοντας για την επιτυχία του εγχειρήματος.

Ως πρώτη δράση επιλέγεται μία γιορτή. Δημιουργούν έτσι και ένα σημείο αναφοράς στον χρόνο και έπειτα την μνήμη, οργώνοντας ένα συλλογικό γεύμα στον δρόμο. Με αναφορά αντίστοιχες γιορτές της Βαρκελώνης, κατεβαίνουν και εκείνη στο δρόμο στρώνουν τραπέζια και μοιράζονται το φαγητό τους. Το γεύμα υπήρξε ανέκαθεν κεντρικό σημείο της οικογένειας και της κοινότητας μας. Η τοποθέτηση του στο δημόσιο χώρο δημιουργεί δεσμό μεταξύ των ατόμων που το διοργανώνουν, που το ζουν και που το βλέπουν. Η έννοια της γιορτής στενά συνυφασμένη με την ελληνική ζωή τοποθετείται εδώ και εκείνη σε κοινή θέα και αποσκοπεί στο να γίνει κοινό κτήμα όλης της πόλης αν δύναται.

Τα δείγματα φόβου και απομόνωσης φαίνεται να περιορίζονται, ενώ στη συνέχεια η πρωτοβουλίας επιχειρεί να καταστεί πιλοτικό πρόγραμμα κοινωνικής οργάνωσης. Οι βάσεις γίνονται πιο στέρεες, το δίκτυο ατόμων ενδυναμώνεται και σταθεροποιεί τις πρακτικές του.

Για την πρωτοβουλία η διαρκής συμμετοχή, ανάδειξη προβληματικών, οργάνωση ιδεών, αλλά και η αδιάκοπη αίσθηση ευθύνης και αυτοκριτικής θέτονται ως ο πιο κομβικό παράγοντας, να πετύχει ο στόχος. Έτσι εξάγεται και το συμπέρασμα ότι η δουλειά που ξεκίνησαν δεν αποτελεί έναν δύσκολο δρόμο απλά προς μία επικείμενη λύση, αλλά ένας τρόπος ζωής.

Οι δράσεις και οι πρακτικές πολλές στο μεσοδιάστημα, ωστόσο δεύτερη δράση ορίζεται η δημιουργία αναφοράς στον χώρο, την ίδια την πόλη στην οποία ήδη δρουν και οργώνονται για αυτή. Έτσι με αναφορά την διπλωματική εργασία κάποιων φοιτητών, στόχος αυτή τη φορά είναι η

δημιουργία ενός πάρκου τσέπης. Η ανάγκη παρουσίας της πρωτοβουλίας στη γειτονιά και η ανάγκη σύνδεσης με την πολυτεχνική κοινότητα γίνονται ένα.

Το πάρκο αποτελεί χώρο συνεύρεσης, ανταλλαγής και κοινωνικής συναναστροφής από και για τη γειτονιά για αυτούς. Δεν τους αρκεί πια η αναβίωση μία φορά το χρόνο, αλλά επιζητούν την αποτύπωση όλου αυτού του δικτύου στο χώρο και το χρόνο της καθημερινότητας.

Μακριά από λογικές ανάπλησης και μεγαλύτερων έργων της πόλης, η μέθοδος που επιλέγεται είναι ο συμμετοχικός σχεδιασμός. Από ένα εργαστήριο συμμετοχικού σχεδιασμού που οι ίδιοι οργάνωσαν, προέκυψαν 5 λογικές σχεδίασης που μπορούσαν να επιτύχουν την δημιουργία ενός χώρου συνάντησης που θα ενισχύει τις πολιτικές δραστηριότητες, τις κοινωνικές συναναστροφές, τις ανάγκες των παιδιών για παιχνίδι και εκτόνωση, καθώς και την ενίσχυση του πρασίνου, πάντα με την λογικής της επανάχρησης υλικών και την δυνατότητα συντήρησης από τους κατοίκους.

Έπειτα από τον ορισμό του πάρκου ως στόχο, γίνεται κατανοητό ότι η συνέπεια και πιο συστηματική συνάντηση των ατόμων είναι αναγκαία. Κι έτσι ενώ οι λογικές συνέλευσης είχαν ήδη γίνει κτήμα, τότε ξεκινούν οι εβδομαδιαίες συναντήσεις.

Το οικόπεδο του θα δημιουργούνταν εντέλει το πάρκο άνηκε στην δήμο και σε μία δημόσια εταιρία και μετά από αρκετές νύξεις και κινήσεις προς το δήμο, επιτεύχθηκε η συμφωνία.

Το πλαίσιο πλέον έχει ως επίκεντρο την ενίσχυση της ποιότητας ζωής που μέσα από την συμμετοχή, την αυτο-οργάνωση και την πολιτιστική έκφραση, στοχεύει στην σύνδεση των κατοίκων με την Γειτονιά και τα λεγόμενα αστικά κοινά.

Δημιουργείται μετά μία ομάδα εργασίας για την ολοκλήρωση του πάρκου. Μετά την ολοκλήρωση της πλήρους σχεδίασης και της κατασκευής του, ο χώρος πια

συντηρείται εξ ολοκλήρου από την πρωτοβουλία, καθαρίζεται και επανασχεδιάζεται όπου αυτό είναι αναγκαίο.

Ως επόμενη πράξη ορίζεται η δημιουργία του αστικού λαχανόκηπου. Με συνεργασία με σχολείο της γειτονιάς εντάσσουν στις δράσεις τα παιδιά. Με εργαλείο το παιχνίδι και τη μάθηση μέσα από αυτό μαθαίνουν στα παιδιά και μαθαίνουν και οι ίδιοι πως μπορούν να φυτέψουν, να συντηρήσουν συλλογικά έναν κήπο μέσα στο πάρκο. Στο πρότζεκτ αυτό βοηθούν και καταστημάτarches του εγχειρήματος με την παροχή των πρώτων απαραίτητων υλών. Κι έτσι το πρότζεκτ-παιχνίδι έρχεται εις πέρας.

Μέσα στις δράσεις και τις καθημερινές πια συναντήσεις στο πάρκο, ορίζονται κι άλλες μικρές “γιορτές” της ζωής. Δημιουργείται θερινό σινεμά αυτοοργανωμένο και αυτοδιαχειριζόμενο στο χώρο του πάρκου. Οι εφήμερες δράσεις μπορεί να φαίνονται προφανείς επιλογές, αλλά γι έναν χώρο σχεδιασμένο από το μηδέν από τους χρήστες για άλλο σκοπό, σημαίνει επανασχεδίαση, επανυλοποίηση, και ίσως διαρκείς μετακινήσεις ή φύλαξη αστικού εξοπλισμού αναγκαίου για τις επιπρόσθετες δράσεις. Η πραγμάτωση όλων αυτών ανήκει γι άλλη μια φορά στους ανθρώπου της ομάδας.

Τρίτη ανάγκη της πρωτοβουλίας ορίζεται η δημιουργία μία τράπεζας μνήμης, και εμπεριέχει τη συλλογή, οργάνωση και αρχειοθέτηση τεκμηρίων και ιστοριών από τους κατοίκους για να παρουσιαστεί μετέπειτα η ιστορία της Γειτονιάς, οι λαϊκές παραδόσεις, μέσα από εικόνες, λόγια, αντικείμενα, και καθημερινές πρακτικές όπως το φαγητό. Καθώς το εγχείρημα πια έχει χώρο και δομή, αυτή την περίοδο φαίνεται να ψάχνει τις ρίζες του στη μνήμη.

Έτσι και ιδρύει σεμινάριο για την προφορική ιστορία, για να καταφέρει να καταλάβει και να επιτύχει τον στόχο της τράπεζας μνήμης.

Φαίνεται καθ’ όλη την πορεία των δράσεων, της επιπλέον οργάνωσης, την στοχοθέτηση των επόμενων και ξανά από την αρχή ότι η διαδικασία δεν μοιάζει κυκλική. Κρύβει συνεχώς και αποκαλύπτει μια διαρκή εμβάθυνση. Στους όρους, στους τρόπους και στα ίδια τα “πρότζεκτ”. Το άτομο γρήγορα καταλαβαίνει ότι η δουλειά θα είναι διαρκής και αδιάκοπη, αλλά δεν θα είναι δουλειά.

Σίγα σιγά και όσο η πρωτοβουλία αποκτά πρακτική υπόσταση, αλλά γίνεται και κτήμα ζωής για τους ανθρώπους που την απαρτίζουν, η ευθύνη και η ανάγκη μεγαλώνει συνεχώς. Και αυτό φαίνεται ότι θα συμβαίνει πάντα. Οι ανάγκες δεν λιγοστεύουν, εμπλουτίζονται αναδημιουργούνται και μεταηλάσσονται. Το εγχείρημα πια φαντάζει και αυτό σαν ζωντανός οργανισμούς, έχει δικές ου ανάγκες, δικούς του προβληματισμούς.

Τα άτομα που δρουν αυτοοργανωμένα μπορεί να δρουν ατομικά ή συλλογικά κάθε φορά, αλλά δεν δρουν πια ως άτομα. Αυτή είναι μια συχνή παρανόηση που δεν πρέπει να κάνουμε σε αυτό το σημείο. Το να δρας με στόχο, παράγονται και ως ομάδα κάθε φορά σε βγάζει πλήρως από λογικές ατομικισμού, από όλες τις υπάρχουσες πρακτικές και σε φέρνει σε διαρκή ταυτόχρονη σύνδεση και αντίθεση με την υπάρχουσα κοινωνία στην οποία υπάρχεις.

Το να δρας αυτοοργανωμένα σε μία ομάδα δεν είναι επιλογή τρόπους δράσης μόνο. Ν είσαι εσύ και να σαι όλη η ομάδα μαζί σε κάθε τέλεση ακόμα και του προσωπικού σου χρόνου και χώρου. Να οργανώνεις και να οργανώνεσαι συνεχώς σε κάθε πρακτική σου. Είναι η ανάγκη και ευθύνη να δημιουργείς και να δημιουργείσαι εκ νέου κάθε λεπτό δράσης σου.

4.2_Γενική ματιά

Η πρωτοβουλία γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου συνεχίζει να αναπτύσσεται, να επαναπροσδιορίζεται, να δημιουργεί. Παρόλα αυτά η εργασία αυτή δεν δημιουργήθηκε για να επαινέσει ή να εξαιρέσει αυτό το εγχείρημα από τη γενική εικόνα της κοινωνίας.

Όλη η πορεία ξεκίνησε με μία αναζήτηση για τα κενά. Τα αστικά κενά. Όμως γρήγορα έγινε αντιληπτό ότι όταν μιλάμε για χώρο πρέπει να μιλάμε και για χρόνο, όταν μιλάμε για εξουσία πρέπει να μιλάμε και για αντίσταση, κι αν τολμήσουμε να μιλήσουμε για ουτοπία πρέπει να μιλήσουμε και για τους ανθρώπους της.

Για άλλη μία φορά το παράδειγμα που δόθηκε δεν εκπληρώνει όλο το θεωρητικό υπόβαθρο, αλλά ούτε και το θεωρητικό υπόβαθρο εκπληρώνει να αποτυπώσει σε βάθος και πλήρως αυτό που έκαναν κάποιοι άνθρωποι στη Θεσσαλονίκη.

Το πιο σίγουρο συμπέρασμα δεν είναι ότι οι άνθρωποι μπορούν να κάνουν αρχιτεκτονική μόνοι τους, δεν είναι ακόμα ότι η αρχιτεκτονική μπορεί να λύσει πάντα τα προβλήματά τους. Με αυτό το παράδειγμα όμως βγήκε κάτι σίγουρο. Κάθε άνθρωπος που υπάρχει έχοντας μία ανάγκη, ονειρεύεται, σχεδιάζει και ίσως την υλοποιεί.

Για μας στη θεωρία η δουλειά ξεκινά μετά. Η αποτύπωση πρέπει να είναι ακριβής, κοντά στις προθέσεις του δράστη και να ονειρεύεται κι αυτή μαζί

τις προοπτικές του. Τι σκεφτόταν ίσως σε κάθε βήμα, τι τον οδήγησε εκεί και τι αποτέλεσμα ή νέες προοπτικές έχει η πράξη του. Όλα αυτά δεν παραμένουν αποκομμένα από τη σύγχρονη θεωρία, τα ήδη πεπραγμένα και τους θεωρητικούς οραματισμούς πολλών στο παρελθόν.

Ίσως το μόνο συμπέρασμα που προκύπτει όμως, και ίσως να είναι μετέωρο, είναι ότι κάποιες φορές η ζωή μπορεί να ξεπεράσει τη θεωρία, μπορεί να την εμπλουτίσει να την κατευθύνει ακόμα και να την ακολουθήσει χωρίς να έχει απαραίτητα επίγνωση της.

Δεν θα μπορούσαμε να τοποθετήσουμε με σιγουριά σε κουτάκια τα δεκάδες συλλογικά εγχειρήματα πόλης, ακόμα και αν είχαμε ένα επαρκές και ακριβές δίκτυο σχέσεων και δυναμικών. Θα χρειαζόταν να ανατρέξουμε στην κοινωνιολογία, την αρχιτεκτονική, τη φιλοσοφία, την πολιτική και άλλους τομείς. Θα πρεπε ίσως να έχουμε γνώσεις ξυλουργικής για να αισθανθούμε πως ένα τεχνίτης συνδέει τέμνει και συναρμώνει τα υλικά του με πλήρη έλεγχο της πρώτης ύλης. Ίσως πάλι να χρειάζονταν πολλιά παραπάνω.

Ένα είναι σίγουρο. “Μόνο το τέλος μίας εποχής μας επιτρέπει να αποφανθούμε για το τι της έδωσε ζωή, λες και πρέπει πρώτα να πεθάνει για να γίνει βιβλίο”¹. Επειδή όμως σαν να αρχιτέκτονες η δουλειά μας ξεκινάει πολύ πριν του ιστορικού, η εργασία αυτή

¹ Michel de Certeau, Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν | Επινώντας την καθημερινή πρακτική, μτφρ Κική Καψαμπέλη, πρόλογος Λυς Ζιαρ, εκδ ΣΜΙΛΗ, 2010, σελ.428 | Η φράση αποτυπώνεται στα τελευταία υποκεφάλαια του βιβλίου και η Λυς Ζιαρ την επέλεξε ως την φράση που ανοίγει τον πρόλογο της, έχει έτσι κανείς την αίσθηση ότι το βιβλίο ανοίγει και κλείνει με αυτή τη σκέψη.

προσπάθησε απλά να σταθεί για μία στιγμή δίπλα στη ζωή και να αντιληφθεί τι θα πει ακριβώς αυτό. Μία στιγμή.

Μία στιγμή που μπορεί να αφήσει ένα ίχνος στη μνήμη, μία στιγμή που θα μπορούσε να γίνει κατώφλι πολλών άλλων στιγμών, μία στιγμή που μπορεί να αλλιάξει τα πάντα. Να δημιουργήσει ή και να καταστρέψει.

Δουλεύοντας παράλληλα στη θεωρία και στην ανάλυση της πρωτοβουλίας γειτονιάς (η οποία δρούσε χρονικά παράλληλα) συνέβη κάτι αναπάντεχο. Η προσωπική δουλειά στη θεωρία έμενα πάντα λίγο κενή. Κάποιες φορές λίγο παράτολμη. Άλλες λίγο φοβισμένη να μην πει παραπάνω από αυτά που μπορεί να πει με σιγουριά. Ήταν μόνο τη στιγμή που πήγε παράλληλα με τις δράσεις του εγχειρήματος που βρήκε την τροχιά της . Και ύστερα ανοίχτηκε, ονειρεύτηκε και εκείνη και είδε ακόμα πράγματα που σκέφτηκε να υλοποιούνται μπροστά στα μάτια της.

Δεν μιλάμε για ιδανικά πράγματα, και αυτό δεν συμβαίνει γιατί δεν μπορούμε, αλλά γιατί ποτέ τα πράγματα δεν είναι ιδανικά.

Το μόνο που έρχεται να συμπεράνει αυτή η δουλειά είναι ότι κάποιοι ονειρεύτηκαν την γειτονιά τους και την έκαναν να συμβεί. Υπήρξαν στιγμές που πήγαν παράλληλα με τη θεωρία, είτε το ήξεραν και εκεί στόχευαν είτε όχι. Κάποιες φορές πάλι έφτασαν στα όρια του “νόμιμου” και του “παράνομου”, αλλά δεν το έκαναν εκβιαστικά. Το έκαναν δημιουργώντας, το έκαναν αισθανόμενοι πως η πόλη τους ανήκει. Και κατάφεραν να τους ανήκει. Όχι όλη, ούτε καν ένα κενό της, αν μιλάμε για χώρο.

«Κάθε παιχνίδι έχει δύο προϋποθέσεις:
τους κανόνες παιχνιδιού και το παιχνίδι
με τους κανόνες.»

Raoul Vaneigem

Επίμετρο

Ξένη Βιβλιογραφία:

Allan Watts, *Το παιχνίδι του άσπρου και του μαύρου*, (μτφρ. Κατώρης Τάκης), εκδ. Πανεπιστήμιο Πατρών, 1997

Auge Marc, Για μια ανθρωπολογία των σύγχρονων κόσμων, (μτφρ. Σαραφείδου Δέσποινα), εκδ. Αλεξάνδρεια, 1999

Baudelaire Charles, *Ένας θυρικός στην ακμή του καπιταλισμού*, (μτφρ. Λιβιεράτος Κώστας), εκδ. Αλεξάνδρεια, 1994

Bell Hooks, *Yearning: race, gender and cultural politics*, εκδ. Routledge, 2014

Benjamin Walter, *Για μια κριτική της Βίας*, (μτφρ. Μαρσιάνος Λεωνίδας), εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2014

Benjamin Walter, *Μονόδρομος*, (μτφρ. Ανδρικοπούλου Νέλλη), εκδ. Άγρα, 2006

Bookchin Murray, *Τα όρια της πόλης (Η διαλεκτική της ιστορικής ανάπτυξης των πόλεων)*, (μτφρ. Νταλιάνης Γιώργος), εκδ. Ελεύθερος Τύπος, 1979

Boyer Christine, *Η πόλη της συλλογικής μνήμης*, (μτφρ. Κοντογιάννη Χ.-Μητροκανέλη Κ.), 1996

Calvino Italo, *Αόρατες πόλεις*, (μτφρ. Χρυσοστομίδης Ανταίος), εκδ. Καστανιώτης, 2009

Certeau Michel, de, *Επινοώντας την καθημερινή πρακτική (Η πολύτροπη τέχνη του πράττειν)*, (μτφρ. Καφαμπέλη Κική), εκδ. Σμίλη, 2010

Connerton Paul, *How societies remember (Themes in the social sciences)*, εκδ. Cambridge University Press, 1989

Debord Guy, *Η κοινωνία του θεάματος*, (μτφρ. Τσαχαγέας Πάνος, Αλεξίου Νίκος), εκδ. Ελεύθερος Τύπος, 5η έκδοση, 1986

Gehl Jan, *Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια (χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο)*, (μτφρ. Κατσαβουνίδου Γαρυφαλλιά, Τaráνη Παρασκευή), εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, 2013

Goffman Erving, *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*, (μτφρ. Γκόφρα Μαρία), εκδ. Αλεξάνδρεια, 2006

Halbwachs Maurice, *Συλλογική μνήμη*, (μτφρ. Πλήτα Τίνα), εκδ. Παπαζήσης, 2013

Harvey David, *Consciousness and the Urban Experience*, εκδ. Basil Blackwell, 1985

Harvey David, *Εξεγερμένες πόλεις (Από το δικαίωμα στην πόλη, στην επανάσταση της πόλης)*, (μτφρ. Χαημούκου Κατερίνα), εκδ. ΚΨΜ, 2013

Heidegger Martin, *Είναι και Χρόνος*, τομ.1,2, (μτφρ. Τζαβάρας Γιάννης), εκδ. Δωδώνη, 1985

Hubbard Phil, Kitchin Rob, Valentine Gill, *Key Texts in Human Geography*, εκδ. Sage Publications Ltd, 2008

Hill Jonathan, *Ο χώρος του καιρού*, κεφάλαιο από το συλλογικό βιβλίο *Τομές ήθους και χώρου*, εκδ. ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, 2012

Lefebvre Henri, *Δικαίωμα στην πόλη (Χώρος και Πολιτική)*, (μτφρ. Τουρνικιώτης Παναγιώτης), εκδ. Κουκκίδα, 2007

Lefebvre Henry, *The Production of space*, (μτφρ. Nicholson – Smith Donald), εκδ. Blackwell Publishing, 1991

Lefebvre Henry, *The Urban Revolution*, (μτφρ. Bononno Robert), εκδ. University of Minessota Press, 2003

Lefebvre Henry, *Writings on cities*, (μτφρ. Kofman Eleonore, Lebas Elizabeth), εκδ. Blackwell Publishing, 1996

Lydon Mike, Garcia Anthony, *Tactical Urbanism*, εκδ. Island Press, 2015

Lynch Kevin, *The Image of the City*, εκδ. MIT Press Ltd, 1960

Massey Doreen, *Space, Place, and Gender*, εκδ. University of Minnesota Press, 1994

McKenzie Wark, *The Beach Beneath the Street: The Everyday Life and Glorious Times of the Situationist International*, εκδ. Verso, 2011

Neil Smith, *Toward a Theory of Gentrification A Back to the City Movement by Capital, not People*, 1979

Notes from nowhere, *We are everywhere: The Irresistible Rise of Global Anticapitalism*, εκδ. Verso, 2003

Sacks Oliver, *Hallucinations*, εκδ. Knopf/Picador, 2012

Seamon David, Sowers Jacob, *Place and Placelessness*, στο Key Texts in Human Geography, 2008

Senett Richard, *Οι χρήσεις της αταξίας (Προσωπική ταυτότητα και ζωή της πόλης)*, (μτφρ. Καραπαπάς Γιάννης) εκδ. Τροπή, 2004

Sennett Richard, *Η τυραννία της οικειότητας (Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό)*, (μτφρ. Μερτίκας Γιώργος), εκδ. Νεφέλη, 1999

Simmel Georg, *Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα (Κοινωνιολογικά, φιλοσοφικά και αισθητικά κείμενα)*, (μτφρ. Γιώργος Σαγκριώτης, Όλγα Σταθάτου), εκδ. Αλεξάνδρεια, 2004

Simmel Georg, *Πόλη και ψυχή*, (μτφρ. Λυκιαρδόπουλος Γεράσιμος), εκδ. Έρασμος, 2009

Soja Edward, *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real and Imagined Places*, εκδ. Blackwell Publishers, 1996

Soja Edward , *΄Σε διαφορετικούς χώρους: τι είναι ριζικά νέο στη νέα πολιτισμική πολιτική΄*, Γεωγραφίες, 2001

Ward Collin, Bookchin Murray, *Αυθορμητισμός και οργάνωση*, (μτφρ. Αλεξίου Νίκος), εκδ. Ελεύθερος Τύπος, 1975

Ελληνική Βιβλιογραφία:

Εμπειρικός Ανδρέας, Οκτάνα, εκδ. Ίκαρος, 2008

Καβουλάκος Κάρολος-Ιωσήφ, Γριτζάς Γιώργος, *Εναλλακτικοί οικονομικοί και πολιτικοί χώροι*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015

Λεύκιππος, Δημόκριτος, *Λεύκιππος-Δημόκριτος:Η ατομική θεωρία*, (μτφρ. Μπουρνή Ευαγγελία), εκδ. Εξάντας, 1995

Μαντόγληου Άννα, *Κοινωνική μνήμη, Κοινωνική λήθη (Εκδηλές και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης)*, εκδ. Πεδίο, 2010

Μαντόγληου Άννα, *Μνήμες (ατομικές, κοινωνικές, ιστορικές)*, εκδ. Παπαζήσης, 2012

Μπάσαταρδες με Μνήμη, *Μπάσαταρδη μνήμη – Θεσσαλονίκη 1912-2012 (εκατό χρόνια ελλάδας, πατριαρχίας,καπιταλισμού είναι αρκετά)*,αντιεμπορευματική εκτύπωση συλλογικότητας, 2012

Ντάφλιος Κώστας, Επιτελεστικές πρακτικές τέχνης (Διαδικασίες συγκρότησης κοινών τόπων: Δρώντα πρόσωπα), εκδ. ebook ΣΕΑΒ, Κάλλιπος, 2015

Πεφάνης Γιώργος, *Περιπέτειες της αναπαράστασης (Σκηνές της Θεωρίας II)*, εκδ. Παπαζήσης, 2013

Σταυρίδης Σταύρος, *Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2009

Σταυρίδης Σταύρος, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2010

Σταυρίδης Σταύρος, *Συμβολική σχέση με το χώρο*, εκδ. Κάλβος, 1990

Συλλογικό (επιμέλεια: ΜπενΒενίστε Ρίκα, Παραδέλλης Θεόδωρος), *Διαδρομές και τόποι της μνήμης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 1999

Συλλογικό (επιμέλεια: Σταυρίδης Σταύρος), *Μνήμη και Εμπειρία του χώρου*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2006

Ερευνητικές εργασίες – διαλέξεις – διπλωματικές:

Ανδρεοπούλου Ραΐσα, Μόλλη Ελένη, *Χώρος και Περιθώριο*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δ. Χατζησάββα, 2013

Ανθούλη Παναγιώτα, *Αλληγορίες του Φανταστικού / Εναλλακτικές Χωρικές Αφηγήσεις*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δ. Χατζησάββα, 2017

Αποστολόπουλος Γιάννης, *Απώλεια μνήμης: (απ-) εδαφικοποιήσεις μνήμης στη σύγχρονη εποχή*, Ερευνητική ερασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δ. Χατζησάββα, 2017

Αργύρης Μάνος, *Συζητώντας για την ετεροτοπία / Οι χωροχρονικές εμπειρίες των τεράτων*, Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπων καθηγητής: Σ. Σταυρίδης, 2012

Βλάχου-Κογχυλάκη Ξένια, *Το Ανίδεο κοινό / Τακτικές επιτέλεσης ανάμεσα στην τέχνη και στην καθημερινότητα*, Ερευνητική εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπων καθηγητής: Π. Κούρος, 2014

Δούρα Ιφιγένεια, *Τακτικές μιας εσωτερικής εμπειρίας στο παιχνίδι*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, εισηγήτρια καθηγήτρια: Γαβρήλου Έβελιν, 2015

Ιωαννάτου Ευανθία, Κοντζά Ιακωβίνα, *SUPERstudio:η δυστοπία ως κριτική*, Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Οικοδομικής, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Α. Σταυρίδου, 2013

Καθαπάτη Χρυσάνθη, *Εκφάνσεις της τέχνης στο δημόσιο χώρο / Ακολουθώντας το νήμα των Καταστασιακών*, Ερευνητική εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Πολυτεχνική Σχολή Ξάνθης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέποντες καθηγητές: Πατρίκιος Γ., Κοζόκος Π., ΚεΒεντσίδης Κ., σύμβουλος καθηγητής: Ν. Θωμάς, 2014

Καούρη Άννα, *Ανακαλύπτοντας την αόρατη πόλη / Σχεδιάζοντας την ορατή*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας 1 Αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, επιβλέπων καθηγητής: Π.Τουρνικιώτης, 2012

Καφανάκη Ελένη, *Το αστικό κενό ως ενδιάμεσος τόπος και φορέας μνήμης*, Εργασία μεταπτυχιακού προγράμματος, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Δ.Π.Μ.Σ. Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός του χώρου, Κατεύθυνση Β: Πολεοδομία – Χωροταξία, επιβλέποντες καθηγητές: Δ. Πολυχρονόπουλος, Γ. Πολύζος, 2006

Κολλοκυθάκου Δώρα-Δανάη, *Ιχνογραφώντας σ'την πόλη: τα Locative Media στις «διάχυτες» περιπλανήσεις*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπων καθηγητής: Σ. Γιαννούδης, 2015

Κοντογιάννη Χριστίνα-Μαρία, Μητροκανέλλου Κωνσταντίνα, *Πόλη και Ψυχή / Κατασκευάζοντας μνήμες στον χώρο και στο χρόνο*, Ερευνητική εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέποντες καθηγητές: Γ. Πατρίκιος, Κ. ΚεΒεντζίδης, Σ. Τσάδαρη, 2013

Κουτσανδρέα Κανελία, *Φθορά και μνήμη στο αστικό τοπίο: Η περίπτωση της Καισαριανής*, Διπλωματική Εργασία,Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο,Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Δ.Π.Μ.Σ. Αρχιτεκτονική-Σχεδιασμός του Χώρου,κατεύθυνση Α: Σχεδιασμός-Χώρος-Πολιτισμός, επιβλέπων καθηγητής: Π.Τουρνικιώτης, 2013

Λώλου Μαρία, Σαραντάκου Γαλάτεια - Ιωάννα, *Ρηγματικές πρακτικές στη σύγχρονη μητρόπολη - επανακωδικοποιώντας τον Brecht και τον Artaud στο δημόσιο χώρο*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπων καθηγητής: Θ. Μουτσόπουλος, 2017

Λωρίτη Μαρία, *Σχεδιάζοντας με το κενό στη σύγχρονη αρχιτεκτονική*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δ. Χατζησάββα, 2017

Μάϊνα Άννα, *Ψηφιακός Τόπος ή Δημόσιος Χώρος*, Διπλωματική Εργασία, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός Χώρου, Κατεύθυνση: Πολεοδομία – Χωροταξία, επιβλέποντες καθηγητές: Ι. Πολύζος, Δ. Πολυχρονόπουλος, 2007

Μαλουτά Αλεξάνδρα, *Το ανοίκειο στους σύγχρονους τόπους της περιφρόνησης*, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων μηχανικών,διάλεξη, 2013

Μαστρογιάννη Αιμιλία, Σταματόγιαννη Μαρία, *ΑΝΤΙ-Φόσεις/ Εστίαση στα κενά των Εξαρχείων*, διάλεξη, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ε.Μίχα, 2013

Μιχαήλ Ναυσικά, Μορέ Βεατρίκη, *Η περιπλάνηση ως μέσο ανάγνωσης και επαναπροσδιορισμού του αστικού χώρου: flanerie / derive / mis-guides*, Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπων καθηγητής: Ν. Τερζόγλου, 2014

Μονάκη Ρόζυ, Παναγιώτου Άρτεμις, *Ορίζοντας το κενό ως κοινό*, διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπον καθηγητής: Κ.Πανηγύρης, 2014

Μοσχούτη Ειρήνη, *Αστική αναζωογόνηση εγκαταλειμμένων βιομηχανικών περιοχών: Η περίπτωση του Ταύρου στην οδό Πειραιώς*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέποντες καθηγητές: Ι.Πολύζος, Σ.Μαυρομάτη, Θ.Βήαστός, 2011-2012

Μυροφορίδου Βαρβάρα-Χριστίνα, *Η Ανάκτηση της δυναμικής των αστικών υποηλεκτρικών τόπων/Από το σχεδιασμό του τοπίου στον προγραμματισμό της αστικής επιφάνειας*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο,, Διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών, Αρχιτεκτονική-Σχεδιασμός του χώρου,Κατεύθυνση Β: Πολεοδομία-Χωροταξία, 2013
Νάστος Παύλος, *Η έννοια της κοινωνικής πρακτικής στον Pierre Bourdieu*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Σχολή επιστημών της Αγωγής, Κατεύθυνση: Ανθρωπιστικές επιστήμες, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μ.Πουρνάρη,2013

Πανουτσοπούλου Βασιλική, *Σύγχρονος δημόσιος χώρος: Από την κοινότητα στην προσωρινή συλλογικότητα*, Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπων καθηγητής: Σ. Σταυρίδης, 2014

Πετάση Δανάη, *Splanzia: Habitation Intra Muros / προτάσεις καθημερινής ζωής στην Παλιά Πόλη Χανίων*, Διπλωματική Εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2018

Ραυτοπούλου Ευριδίκη, Τσιρώνη Φωτεινή, *Περιθωριοποιήσεις στη σύγχρονη πόλη / Το δυναμικό φαινόμενο του αστέγου*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δ. Χατζησάββα, 2018

Σιάγα Σοφία, *Εδάφη-Εδάφια σκέψης και αίσθησης για την αρχιτεκτονική*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δ. Χατζησάββα, 2018

Σιέρρα Άρτεμις, *Ο αστικός χώρος και η διεύρυνση της επιτελιστικής πρακτικής / Η μεταφορά της καθημερινής ζωής στον χώρο της επιτέλεσης και ο κομβικός ρόλος του κοινού*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπων καθηγητής: Κ. Θεοδόγου, 2015

Σκορδούλη Μαρία, *Κατώφλια περιπλάνησης στο έργο του W.Benjamin*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δ. Χατζησάββα, 2015

Τζοβλά Χ., Χαρατσάρη Χ., *Το θέατρο: χώρος κίνησης των βλεμμάτων*, Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέποντες καθηγητές: Σ. Γυφτόπουλος, Σ. Τσιράκη, 2012

Χαρατσάρης Αριστοκράτης, *Αφηρημένες πραγματικότητες / Τοπικές ουτοπίες*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, επιβλέπων καθηγητής: Α. Τζομπανάκης, 2018

Άρθρα | δημοσιεύσεις:

Βερροιοπούλου Βάνα, *Απόβλητα και φθορά στο έργο τέχνης*, διαδικτυακό άρθρο στο: Art Mag, 2012

Καίσαρη Βενετία,Η τέλεση του χώρου μέσω της θεατρικότητας και του παιχνιδιού: Διαβατήριο στην ταυτότητα και την ετερότητα,Επιστημονικό περιοδικό Αειχώρος

Κωσταροπούλου Μυρτώ, *Κ002.18 Ονομάζοντας το κενό: Δέκα παραληλαγές στο θέμα του κενού στην αρχιτεκτονική*, διαδικτυακό άρθρο στο: Grad review

Παπαγεωργίου Βασιλική, *Από την αναγέννηση στο μαρσισμό: το αστικό τοπίο σε κρίση και το δικαίωμα στην πόλη σήμερα*, διαδικτυακό άρθρο στο: Public Culture – online

Ποθυχρονόπουλος Δημήτρης, *“Αστικά κενά” – Το κενό ως τόπος*, Αρχιτέκτονες, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2006, τεύχος 55: 56-58

Συλλογικό, Συναντήσεις στην πόλη: Μετανάστες και δημόσιος χώρος, Κομπρεσέρ, Ιούνιος 2011, τεύχος 2: 44-63

Τζιρτζιλάκη Ελένη, Αστικά κενά ως “χώροι εν δυνάμει”, μία άλλη διαδρομή επιβίωσης στην Αθήνα της εκτάκτου ανάγκης | Τα προσφυγικά της Αλεξάνδρας, ένα αστικό κενό μετατρέπεται σε μία κατάληψη στέγης, διαδικτυακό άρθρο στο : nomadikiarxitektoniki.net

Χατζηνάκος Γιώργος, *Urban Experiments in Times of Crisis: From Cultural Production to Neighbourhood Commoning*, Manchester Metropolitan University, 2020

Πηγή εικόνων:

Διαδίκτυο και προσωπικές γραφιστικές απεικονίσεις
Αξίζει να αναφερθούν οι εικόνες :
Ζαίρα, σελ. 28, γραφιστική απεικόνιση της Λώλου Μαρίας
Οκτάβια, σελ. 35, γραφιστική απεικόνιση της Πλουμπίδη Ελένης

ΧΑΝΙΑ | 2020
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΛΙΟΝΤΑΚΗ ΜΑΡΙΑ-ΖΑΧΑΡΕΝΙΑ

ΒΟΗΘΟΣ | Σ.ΓΙΑΝΝΟΥΔΗΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ | Κ.ΟΥΓΓΡΙΝΗΣ

